

VIGILIA

FELELŐS SZERKESZTŐ:

SÍK SÁNDOR

GRÓSZ JÓZSEF

SÍK SÁNDOR

RADÓ POLIKÁRP

SZABÓ GÉZA

TÓTFALUSY ISTVÁN

JAN DOBRACZYNSKI

MIHELICS VID

írássai

1958 JULIUS

Ára: 5 forint

TARTALOM

	Oldal
<i>Grósz József: Lourdes</i>	385
<i>Sík Sándor: A hetedik nap dallama (Vers)</i>	389
<i>Radó Polikárp: Utazás Szovjet-Litvániában</i>	396
<i>Szabó Géza: Béna lány Szent Teréznel (Vers)</i>	405
<i>Tótfalussy István: A látomások költője</i>	406
<i>Jan Dobraczyski: Nikodémus tizedik levele</i> <i>(Sinkó Ferenc fordítása)</i>	413
<i>Mihelics Vid: Eszmék és tények (XII. Pius pápa az orvosi életre- keltésről; Az atombomba hatása)</i>	425
<i>A kis út</i>	432
N A P L Ó	
A viláagiállítás — katolikus szemmel (434); A szépségkirálynő elbeszéli konverzióját (436); Az olvasó naplója (439); Színházi órjárat (442); Képzőművészeti kiállítások (446); Az „Üdvösség éve” legújabb kiadása (447)	434

Felelős szerkesztő:

Sík Sándor

Szerkeszti: *Rónay György*

Főmunkatársak: *Dorombay Károly, Mihelics Vid, Possonyi László*

Felelős kiadó: *Saad Béla*

Kiadja a Vigilia munkaközösség.

Kéziratokat Budapest 4. Postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem örzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk száma: 37.343. Külföldi előfizetéseket is elfogadunk.

Megjelenik minden hónap elején.

Ára: 5.— forint.

LOURDES

Február 11-én volt száz esztendeje, hogy a Szeplőtelen Szűz és Istenanya Mária egy addig ismeretlen pireneusi faluban, Lourdesban először jelent meg Bernadettenek, egy szegény, egyszerű leánynak. Kék övvel átfogott hófehér ruha volt rajta, fehér köpeny a vállán, fehér fátyol a fején, lábán rózsza és karján rózsafűzér. Az első jelenést még tizenhét követte. A jelenés fehér asszonya bájosan rámosolygott a kisleányra, megtanította a rózsafűzér imádkozására, a bűnökért való imádkozásra buzdította, bűnbánatot sürgetett, aztán megparancsolta neki, hogy a jelenés színhelyén kaparja fel a földet. Bernadette megtette. Keze nyomán forrás fakadt, amely azóta szünet nélkül ontja vizét. A víz természetes víz, hófoka 9 Celsius, nincs benne semmi különösebb anyag vagy alkatrész, mégis állandó csodák forrása: gyógyíthatatlan betegek nyerik vissza egészségüket, épségüket sokszor pillanatok alatt, ha megfürödnek a forrás vizében vagy másképp használják.

A csodás dolgoknak híruk ment. Foglalkoztak velük az állami hatóságok. A département prefektusa elzáratta a jelenések színhelyét. Három orvossal megvizsgáltatta Bernadette elmeállapotát, meghagyva az orvosoknak, hogy a leánykát nyilvánítsák gyengeelméjűnek, a közre veszélyesnek és csukassák elmeegógyintézetbe. Az orvosok hosszasan figyelték, ismételten kihallgatták, megvizsgálták és a végén kiállították a bizonyítványt, hogy Bernadette elméje tiszta, nem szenved hallucinációban, nem veszélyes a közrendre, s így nincs ok arra, hogy szabadságától megfosztassák.

A lourdesi események foglalkoztatták a francia parlamentet is, míg az egyik képviselő azt nem mondta, hogy ne vessződjenek velük, húsz év múlva senki sem beszél róluk. Azóta elmúlt ötszörhúsz esztendő és most száz év múltán nemcsak Franciaországban, hanem mind az öt világrészben beszélnek róluk: milliók kerekednek fel és zarándokolnak el Lourdesba köszönteni a Szent Szület és magasztalni Istent, aki „ilyen hatalmat adott embernek”. Beszélnek róluk, foglalkoznak velük nemcsak hívők, hanem hitetlenek is.

Eszünkbe jut az Apostolok Cselekedeteinek V. fejezetében leírt esemény. Az apostolok a jeruzsálemi főtanács előtt állanak. Bűnük: a főtanács szigorú tilalma ellenére hirdetik Krisztust, a feltámadottat és tanítását. Ki akarják őket végezni. Gamaliel, a tiszteletben álló törvénytudó feláll és azt mondja: „Izraelita férfiak! Fontoljátok meg, mit akartok tenni ezekkel az emberekkel! Nemrég fellepett Teodás, aki nagyra tartotta magát. Számszerint mintegy 400 férfi csatlakozott hozzá, de őt magát megölték, azokat pedig, akik hittek benne, szétverték és megsemmisítették. Utána meg a Galileai Judás lépett fel a népszámlálás idején és maga köré csábitotta a népet. Elpusztult azonban ő is, minden követője szétszóródott. Ezért én most is azt mondom nektek: ne zaklassátok ezeket

az embereket, hanem engedjétek őket szabadon. 'Ha ugyanis ez a törekvés, vagy ez a mozgalom emberektől származik, felbomlik, de ha az Istentől van, nem tudjátok szétoszlatni őket, különben úgy tűnnék fel, mintha az Isten ellen tusakodnátok.' Az elmúlt ötször húsz esztendő megmutatta, hogy az, ami Lourdesban száz esztendővel ezelőtt történt, nem emberi kitalálás, vagy éppenséggel csalás, hanem a természetfölötti világ jelentkezése a földön, az isteni jószág és irgalom lehajolása hozzánk.

Lourdesnak nincsenek titkai. 1949 október 15-ig 25.000, 1950-ben újabb 1200 orvos fordult meg Lourdesban és győződött meg arról, hogy történnek ott olyan dolgok, amelyeket az orvosi tudomány megmagyarázni nem tud. És ezek az orvosok nem voltak mind katolikusok. Voltak köztük protestánsok és skizmatikusok, zsidók, mohamedánusok, buddhisták, konfucianusok, szabadkőművesek, ateisták, stb. És jártak ott az elmúlt száz év folyamán olyanok is, akik egyenesen azzal a szándékkal mentek oda, hogy leleplezik* a családokat. Ismeretes Zola Emil esete. 1892 augusztusában jelent meg Lourdesban, hogy „lásson, megfigyeléseket tegyen, aztán hírt adjon mindenről, ami érdekes és egyedülálló dolgot Lourdes nyújt”. 20.000 zarándokot és 1000 beteget talált ott. Közéjük vegyült, órákon át beszélgetett velük. Elment a lourdesi grottába is, a vízmedencébe, a templomba, sőt az orvosi bizottság helyiségébe is. Faggatta a betegápolókat, a zarándokcsoportok vezetőit, a grotta őreit. Bejutott az orvosi bizottság elnökéhez, dr. Boissarie-hoz is. Ez bemutatott neki több beteget is, köztük Lemarchand Máriát, akinek arcán a lupus már alapos munkát végzett. Szája teljesen deformálódott, baloldalan nyílt seb, amelyből vér és genny folyt, orrporcai szétromcsolva. „De hisz ez borzasztó” — kiáltott fel Zola undorral. Lemarchand asszony megfürdött a medencében. Alig érintette a vizet, felkiáltott: „Meggyógyultam.” Az orvosok csak a rákbetegség hirtelen gyógyulását konstatálhatták. Zola látta a csodát, látta Lebranchu Mária csodás gyógyulását is a tüdővész utolsó stádiumából és látta az isteni irgalom más csodáit is. Látta őket, megfigyelt és feljegyzett mindent, résztvett a körmeneteken, a gyógyultak hálaadó ájtatosságain, és húsz hónappal később szuggesztióról és illúzióról beszélt; s mikor az orvosi bizottság elnöke, dr. Boissarie ezt szemére vetette, csak annyit tudott mondani: „Nem hiszek csodákban. Ha az összes betegeket egy pillanat alatt meggyógyulva látnám, akkor se hinnék.”

A lourdesi események foglalkoztatták a hivatalos egyházat is.

Az egyház mindig óvatos az ilyen jelenségekkel kapcsolatban és egyáltalán nem kap rajtuk. Nincs szüksége rájuk sem hitelvei, sem a katolikus élet, de még a Mária-tisztelet szempontjából sem. A Mária-tisztelet alapja Mária istenanyai méltósága. Elindult pedig az angyali üdvözléssel abból a názáreti házból, amelyben az Ige testté lett. Szeplőtelen fogantatását is évszázadokon át ünnepelte liturgiájában, sőt hittételként ünnepélyesen kihirdette négy évvel ezelőtt, hogy a Szent Szűz Lourdesban kijelentette: „Én vagyok a Szeplőtelen Fogantatás.” A csodás jelenségek nem mondanak semmi újat, bár

egyébként tagadhatatlan, hogy nagyon is hozzájárulnak a hitélet elmélyítéséhez.

A tarbes-i püspök négy éven át tartó szigorú vizsgálatot folytatott le, amíg megállapította a lourdesi események természetfölötti jellegét és hivatalosan is megengedte az események színhelyén a Szent Szűz nyilvános tiszteletét.

Minden akadémikodástól és egyházi vizsgálattól függetlenül felfigyelt a lourdesi eseményekre a nép is. Ez a nép nem látta a Szent Szűzet, de látta Bernadette átszellemült arcát: áhítattal hallgatta a Szent Szűz Bernadette által közvetített üzeneteit, látta felbugyogni a forrást, látta a csodálatos gyógyulásokat, és napról napra nagyobb számban kereste fel az események színhelyét. Nem töprengett azon, történhetnek-e csodák, hanem egyszerűen tudomásul vette, hogy az Isten, aki a világmindenséget megteremtette, és a természeti törvényeket megalkotta, ezeknek a törvényeknek a működését bármely pillanatban felfüggesztheti, hatásukat megváltoztathatja, ha szent fölségének úgy tetszik, és meg is teszi ezt néha irgalomból földi gyermekei sok nyomorúságának enyhítésére. A hívő nép hálával fogadta az isteni irgalom lourdesi megnyilatkozásait: a lourdesi zarándokok száma évről-évre nőtt. 1948-ban 2,200 ezer zarándok fordult meg Lourdesban, 15.800 beteggel, 1949-ben több, mint 3 millió 20.000 beteggel, a mostani jubileumi évben is több millió embert várnak.

A mult század ateistái azt mondták: a hit műveli az ilyen gyógyulásokat. Lourdes mindjárt az első napokban rájuk cáfolt a kis Bouhohorts Lajos Jusztin esetével. A fiúcska 18 hónapos volt. Születése óta bénán, mozdulatlanul feküdt bölcsőjében csontlágylásban. Ehhez jött aztán valami lázas sorvadás: a gyermek halálra vált. Az apa azt mondta az anyának, aki a gyermeket ápolgatta: „Hagyd békében, hiszen láthatod, hogy már majdnem halott.” Aztán elment az egyik jólelkű szomszédasszonyhoz és megkérte, segítsen a kicsi felravatalozásánál, a temetésre való előkészületnél. Az anya nem akart lemondani a gyermekről. Felkapta, kötényébe takarta és elszaladt vele a lourdesi barlanghoz. Mintegy negyven ember volt a grotta körül. Ott imádkozott a kis Bernadett és ott volt dr. Dozous, a lourdesi községi orvos, egy szabadelvű és hitetlen, de az igazságot becsületesen kereső ember, aki csak az imént ocsudott fel egyik pacienseként hirtelen gyógyulásából, illetve az ebből származó megdöbbenésből. Ő jegyezte fel ezt az esetet is. Az anya bemártotta szájáig a kis Lajos Jusztint abba a másfél méter hosszú és 50 cm széles vízmedencébe, amelyet a pic du jeri köfejtők vájtak ki a sziklából a forrás vizének felfogására, és 15 percig tartotta a majdnem jéghideg vízben. Mikor kivette, kék és merev volt a fiúcska teste. Megint begöngyölte kötényébe és rohant vele haza. Mikor az apa meglátta a hideg víztől megkékült, megmerevedett gyermeket, bosszúsán rászólt feleségére: „Nos, meg vagy elégedve? Megölted végre a gyermeket?” Az anya imádkozva térdelt a bölcső mellett. Pár perc múlva felkiált: „Nézd, lélegzik.” A gyermek lélegzett, aztán

elaludt, végigaludta az éjszakát. Reggel az anya megszoptatta, visszafektette a bölcsőbe és átment a szomszéd szobába. Egyszerre csak gyermeklábak tipegését hallja a háta mögött. Megfordult és ott látja a kis fiút gyógyultan: a saját lábán járt az, aki 18 hónapos életében soha egy lépést sem tett, aki bölcsőjében még ülni sem tudott. A hit művelte a csodát? Egy 18 hónapos gyermek hite? Vagy szuggesztió, autoszuggesztió? Ez a gyógyulásnál is nagyobb csoda lett volna.

A mai ateisták objektív véleményét Aragon francia kommunista hetilapja így fejezte ki: „Ami ma még megmagyarázhatatlan, azt a tudomány talán meg fogja majd egy napon magyarázni... Maradjunk tehát ebben: száz vagy ezer esztendő múlva újra meg kell vizsgálni a dolgot.”

Lehet, hogy száz, vagy ezer esztendő múlva, vagy akár egy év múlva az orvosi tudomány egy ma még gyógyíthatatlan betegséget meg tud gyógyítani, de ez nem változtat a ma hirtelen bekövetkezett gyógyulás csodáján. Péter anyósa lázban feküdt. Jézus megérintette, mire a láz azonnal elhagyta: felkelt és szolgált neki. Nem volt halálos beteg, sőt súlyos sem. Meggyógyulhatott volna, priznictől, vagy valamilyen lázcsillapító szertől, sőt egy-két nap alatt egyszerű ágybanmaradástól. A csoda éppen abban állott, hogy minden természetes eszköz nélkül és függetlenül minden időtől, Jézus egyszerű érintésétől egy pillanat alatt elhagyta a láz. A kafarnaumi százados szolgája sem volt halálos beteg. Tehetetlenül feküdt otthon és „szörnyen kinlódott”. Valószínűleg rajta is tudott volna segíteni az orvosi tudomány hosszabb-rövidebb kezeléssel. Jézus nem adott vagy ajánlott orvosságot, el sem ment a beteghez, csak annyit mondott a századosnak: „Menj, legyen úgy, amint hitted” — és a szolga még abban az órában meggyógyult. Ki tagadná, hogy ez csoda volt? Lourdesben is történnek ilyen csodák ma is, és ha Isten akarja, fognak történni 100 év múlva is. Ezeket az orvosi ellenőrző bizottság nem minősíti csodálatos gyógyulásoknak, mégis csodák. És meggyógyulnak ott betegek, akiket az orvosi tudomány ma nem, de idővel: orvossággal vagy operációval meg fog tudni gyógyítani. Az orvosi ellenőrző bizottság ma azt mondja: Ezek a gyógyulások sem természetes, sem tudományos alapon nem magyarázhatók meg. 100 év múlva esetleg azt mondja: Ezeket a bajokat az orvosi tudomány ugyan meg tudja gyógyítani, de nem így: kezelés, orvosság és operáció nélkül, hirtelen, a lourdesi vízben való néhány másodperces fürdés által.

Lourdes és a lourdesi csodák lehetnek probléma a hitetlen, vagy hinni nem akaró világ számára, de nem probléma a hívők számára. „Istennél semmi sem lehetetlen” — mondotta az angyal a názáreti Szűznek. Lourdes az isteni mindenhatóság szemmel látható és kézzel fogható jelentkezése a földön. Ezért is hálával emlékezünk meg a lourdesi jelenések száz éves évfordulójáról és Szentséges Atyánk óhaja szerint „a bűnbánat és a szeretet megnyilvánulásával válaszolunk Máriának száz év előtti felhívására”.

A HETEDIK NAP DALLAMA

I. AZ ÜVEGTENGER

Mint egy üvegtenger, kristályhoz hasonló.

Titkos Jelenések Könyve. 4. 6.

Elérkeztél a minden testnek útján
Az Elkerülhetetlen Part fokára.
Előtte, mozdulatlan, mint a jég,
Borong a Legcsendesebb Óceán.
Feletted is, dermedten, mint a jég,
Egy néma Óceán.
Az általtetsző kettős végtelenség
Közepén, embertelen egymagadban
Állsz és kiáltanál.
De van-e fül e mérhetetlen űrben,
Hangodra hangzó, emberszóra halló ?

Kiáltás a szélhez, mondd, hogy üljön el,
Kérd a villámot, sújtson másfelé,
A hűnyő napot, hogy ne hagyjon árván;
Könyörgésedre hallgatnak-e vajjon ?
A tűz elé hiába térdepelsz,
Ha ésszel, kézzel torkon nem fogod,
Úgy elemészt, hogy egy csipet korom
Marad belőled s együgyű imádból.

Nincsen-e semmi, csak a sűrke jég ?
Magányos hang az ember,
S rokontalan, csak a könyörtelen
Szél zörmöl rá beteg visszhangokat ?
Magányos hang az ember: mondatik
És nincsen aki hallja;
Páratlan rim: a zengő ráütést
Szólítja zengve és elhal magában.
Kiáltozol, hisz amióta eszmélsz,
Egyebet sem tudsz, mint kiáltani.
Kiáltás, égresíró csepp sikoly
Jelentette a Minden közönyének,
Hogy megszülettlél; egy hörgő sikoltás
Jelenti majd a siketnéma pornak,
Hogy közönyös méhébe visszatérsz;
S a kettő közt: minden kis pillanat,
Minden lehellet: egy-egy elhaló
Esengő sóhaj vagy szomszár kiáltás
Valakihez, — szilaj dörömbözés,
Vagy hízelgő, szelíd eszenkedés
Egy zárt ajtón, s a házban senki sincs.

Ó jaj, dehogy nincs! Zárt ajtók mögött,
Világok mögött, ezredek mögött
Virraszt egy alaktalan óriás,
Egy siketnéma és vak óriás,
Egy vigasztalan óriás: a Törvény.
Nem látom őt: nincs emberarculatja,
És teste sincsen: nem tapinthatom,
De hallom óriási lépteit
Meg-megdörrenni s végigorgonálni
A láthatatlan kupolák alatt.
Egy dörrenés: szökell a szolga nap,
Más dörrenés: a nap pihenni száll.
Egy rezzenés: im, felgurul a hold
És labda kedvvel gömbölyödni kezd;
Más rezzenés: és meghorpan a labda
És elemésztí vézna tetemét.
Egy mozdulás, és serken a dagály,
Az Óceán hetesfogátja bög;
Más mozdulás, és visszahull a hullám
S alázatos-gügyögve megvonul.
Egy dobbanás, és emberszív alatt
Emberszív mozdul emberszenvedésre;
Más dobbanás: az ember odafekszik
Az anyaföld bizalmas kebelére:
Virágnak trágya, feregnek falat,
Szellőnek játék, unokának emlék,
Történelemnek halvány hagyomány.

Valahol, valahogyan, valaki
Veri a taktust.

Tudja-e, mit ver ? Hallja-e amit ver ?
Vagy vakon jár és siketen a Pálca ?
Csak mozdulat van, nincsen mozgató ?

Siketség, vakság ! Bárgyú kis szavak !
Ki látott többet, ki hallott nagyobbat
Vak Miltonnál és siket Beethovennél !
A Pálca jár. El tudsz gondolni pálcát,
Amely nem kéztől járja ritmusát ?
A pálca táncol, mert táncol a kéz,
És táncol a kéz, mert dalol a szív.
A Végtelenség táncol,
Mert valahol valaki énekel.

Te dermedt szív, én szívem, hallod-e:
 Zeng, zeng az Üvegtenger is.
 Nem szürke, nem halott,
 nem is tenger talán:
 Egy óriási kristály-orgona!
 Egy-egy billentyű minden csillanó
 Kristályszeme, s a billentyűk alá s fel
 A Taktus táncát lejtik láthatatlan.

Verem a taktust, kezemmel, szívemmel.
 Verem a taktust: kezemmel, szívemmel,
 Minden eremmel: testemben tapintom
 A ritmust és a dallamot: a Mestert.

Ó drága Ritmus,
 En lélegzetem, mindenem, de jó,

Hogy te lettél a törvény, hogy a Mester
 Benned lélegzik és benned üzen!
 Bár térdepelve illeti csak ujjam
 Rejtelmes ráncú köntösöd szegélyét,
 Téged ismerlek, jobban enmagamnál;
 A Mindenségből te pihegsz felém,
 A Mindenségben hát otthon vagyok.
 A Mester benned lélegzik körültem:
 A Mesterhez hát — halljad, én szívem,
 Ha nem is érted! — hasonló vagyok!
 Aki ritmusra szól, az énekel
 S aki énekel, nem lehet ne halljon.
 Ébredj, én lelkem!
 Ébredj, citera, hárfa!
 Dalommal a hajnalt pirkadni keltem,
 Dalommal a Mestert dalolni keltem.

II. AZ ÉGŐ RÓZSA

Látá, hogy csipkebokor lángol, de nem ég el.

Mózes II. könyve 3, 2.

Hallom a Hangot, — nem csak
 képzelem?
 Hisz olyan messze, messze, messze
 van!
 Hallja a hangom, — nem csak úgy
 szeretném?
 Hisz olyan messze, messze, messze
 van!

En közelről akarom hallani,
 Arcába nézni, megtapintani.
 Az Értelmet érteni akarom,
 Vagy érteni azt, hogy nem érthetem,
 És érteni, hogy Ó is, engem, ért,
 És érezni. hogy érzem.

Meredek jég a síkos Végtelenség:
 Nekigyürkőzik a mászásnak elmém
 De mindig újra vissza-vissza csusszan
 Hiába küldöm fölfelé szemem,
 A jégre jég, az űrre űr tolul:
 Hol lel egy pontot megvethetni lábát
 Embergondolat és emberkiáltás?

Tán ha lefelé próbálnám a kúszást,
 Az egyre kisebb kicsiket fiadzó
 Atomvilág félelmes kozmoszába?
 De hogy remélnék emberhangra hangot

A hangtalan lét éjjelében ott is!
 Hogyan remélnék dermedő szememnek
 Testvérfényt ott is a szemem elől
 Menekülő világból! Hamar elfogy
 A sápatag derengés szürkésege,
 Amely innen felülről elkísért,
 S a gondolat, amellyel teleszívtam
 Mellem az útra, be hamar kialszik!
 Ki a képzelet, a délceg merés is!
 Vissza, vissza a nekemvaló földre,
 A se-nem-kicsi, se-nem-nagy világba,
 Ember-ritmusba, ember-méretekbe!

És mégis, mégis: erősebb tenálad
 A tölthetetlen kényszer, hogy kiálts,
 Kiálts fölfelé, kiálts lefelé:
 Keresned kell, hívnod, kiáltanod
 Az értelmes, érzelmes Végtelent.

*

Elöttem-e? alattam-e? fölöttem-e?—
 Valami hőmpolyóg.
 Tenger, de nem víz, óceán, de tűz,
 Föld is, de nem föld, — hullám, lobogó
 Gömbök és csóvák, bombák és
 rakéták,
 Spirálködök, protuberanciák,
 Naprendszer, galaktikák, —

Enbennem-e ? kívülem-e ? —
 Hömpölyög a Valami, ami van:
 De hol tudom rátenni a kezem !
 De hol merülhet az izemem belé !
 Honnan vegyem az igazi nevet ?
 Nevet, mely az emberin túlmutat,
 Nevet, nevet, ami nem én vagyok !

*

Egy újszülött tűzlabda száll az űrben,
 Tűzlevegőt szív, tűz-tejet iszik,
 Míg körülötte tenger tűz-egek
 Gomolyognak és csecsemő világok
 És most-elváltasztott naprendszerek
 Keringenek és mint bűgöcsigákat,
 Pajkosan pergetik maguk körül
 A csillagok parányi tűzcsírait.
 És minden csillag új tűzőcéannal
 Lesz terhes újra, és ezerszer újra,
 Mígnem egyszer a milliomodik
 Tűzőcéan egy hamvadó zugában
 Megcsillan és vigan himbálni kezd
 Egy tűzparány, egy ici-pici gömb,
 Egy játék-labda, melynek engedelmes
 És alázatos szolgálólánya
 A Föld, az én anyám.

Hol vagyok én !
 És hol van tőlem kezdett és valóság !
 Hol van az a Valami, ami van !
 Hogy jutna hozzá hangom ciripelése !
 Hogyan törődne porszem életemmel !
 Egy hangyaláb a Libanonra dobban,
 Egy lepke rálehel az Óceánra:
 Világok harsogása mind a kettő
 Az én szavam neszéhez, míg eléri
 A mindenségen át a Kezdetet !

*

Megállj, bolond paripa, képzelet !
 Hová csatangolsz ? Gyeplőt a
 szilajnak !
 Ha ballon elméd kötelét eloldod,
 A semmi kékben nincs előtte gát,
 Repülhet és csaponghat kedveként,
 És teremthet, ha jól esik, magának
 Világokat és mindenségeket:
 Te állj és vesd meg élő lábaid
 Két talpas, körmös oszlopát a földön,
 Ösztöneid szívós gyökérzetével
 A föld szívéig indázd el magad,
 Hadd zsongja által földszakaadt tested

A fogható, az éltető valóság:
 A föld dobogta, ég lobogta Rítmus.
 A Rítmus, ó a Rítmus nem szeszély,
 Nem képzelet, nem csilló buborék,
 Nem tűzijáték: a Rítmus a Rend,
 Az Eszme és az Ének: a teremtés.

Ugyan gondold el magadnak az Istent,
 Amint kimondta a végső Legyent
 S fáradt ujjakkal megpörgette már
 A Gömbök Gömbjét első indulásra,
 Aztán elmondja: „Jól van, úgy
 legyen !“

És elterül a kék világmező
 Csillagvirágos dagadó gyeperén,
 Szemeig húzza felhőpaplanát,
 És nem törődik többé semmivel,
 Aluszik, aluszik álmatlanul.

Nem mester az, aki árván hagyni képes
 A Művet, művét, szíve magzatát !
 Emlőt akar és ringatást a mű
 És bölcsődalt és anyai mosolyt
 És nem anya, ki elaludni képes,
 Amíg pulyája emlőt nem kapott.
 All a szobrász és elkészült a mű,
 De életnél-halálnál izgatőbb
 A mesternek: márvány idomain
 A fénynek-árnyak tánca hogy libeg !
 A legjobb karnagy pálcájára bizza
 Művét a fáradt muzsikust,
 De álmból is iszonyattal költi
 A gondolat, hogy tán egy eldugott
 Helyen, ahol más meg sem halland,
 Egy másodperccel el találja vétnei
 Csilingelését a triangulum.
 Tégedet is, énekesek utólját
 Nem költ-e olykor, mint villámcsapás,
 Almodból egy-egy régi vesssorod !

Nem, nem, a művész hűséges magához,
 És életnél, halálnál több a mű:
 Szeretet szülte, szeretetre szülte,
 Művész is, mű is: színig szeretet.
 Szeretet: él és árad és terem,
 Szeretet: ég és gondol és ölel
 És Krisztust küld és tízes nyelveket
 És kenyeret és bort és Máriát.

Örülj én lelkem, boldog énekes,
 És énekelj, mert nemcsak énekes vagy,

De ének is, és aki énekel,
Szeretetből énekel tégedet,
S aki szeret, annak mi gondja más,
Mint hogy szeressen és hogy őt
szeresse,
Akit szeret!

Örülj és énekelj,

En boldog lelkem: érted ég az Élő
Szerelem lángja, több a tűz Valónál,
És tengerebb a kristály Gondolatnál.
Minden halandó, csak a Tiszta Láng,
A Dallam lángja, a Szerelem lángja,
A mindörökkön égő s el nem égő
Rózsának lángja nem ismer halált.

III. VIRÁGZÓ SZŐLŐK ILLATA

A tél elmúlt, az eső elvonult, földünkön előbújnak
a virágok ... s a virágzó szőlő illatot áraszt.

Enekek éneke 2, 11-13.

Fülemről immár lepattant a zár,
Mint szememről a hályog és agyamról
A végesség bilincse. Szabadon
Úszom a zengő dallam-óceánban,
Amelynek nem volt és nem lesz határa,
Eleje nincsen, vége nincsen: él.
És minden hang a Te pálcád útése:
Testekben, színekben és vonalakban
Remeg és kúszik, tündököl és táncol
Ölelkezik és mosolyog, a Dallam,
Szerelmed dallama.

Köszöntöm a közös háztűz Napot:
Tudom, hogy minden kis
sugárszilánkját

Énnekem gyűjtottad fel egymagamnak,
S hajnaltól estig minden pillanatban
Új üzenetet integet felém
Kettőnknek közös szép titka felől.
Jó meleg titok, beleburkolózom,
Mint egy jó bunda bolyhos melegébe,
És dudolászva járok a december
Haván-sarán és jéglehelletű
Rossz-emberek s didergő kicsinyek közt
És odatárom nekik a felét.

Az Esthajnali Csillagot köszöntöm,
Rajtam virrasztó szemed hűvösét.
Pirosítani hajtom oda képem
A táncraihívó szeleburdi szélnek;
A nagy hegyeket nézem áhitattal
És gerincük élő hullámain
Rajtuk látom még éppen hogy kihűlten
Mintázó meleg ujjaid nyomát.
A nyár felhőin rózsaszín palástban
Lébezs tova, hópelyhekben csilingelsz

És a kérdőzd, bús tehén kolompján.
Fűszál hegyén cseppé szűrölközől,
Fenyősudárban ég felé mutatsz,
S égből a földre sóvárogsz alá
Susogló eső fátyolszálain.
Illatnak ülsz a gyöngyvirágkehelybe,
Meleg életnek sárga rozskalászbá;
Harangvirágnak lila csókot adsz,
Kisgyermek a ajkára rózsapírt,
Kukoricának kisleány-hajat,
Költő szívébe gyerekgyűgyögést,
Jóságod édessége csordogál
Mézben, gyantában, édes anyatejben;
Teremtésed játéka mosolyog
Önönmagán, mikor a kisgyerek
A jó homokba házakat emel.
Pajzán mosollyal vezeted a felnőtt
Nagyemberkéek szalagfutó kezét,
Alvajáró költőket, piktorok
Esetlen ecsetét és filozófok
És csepürágók kötél-táncait,
És úgy lesed, kíváncsi szeretettel:
Mit is lehetne tenni még,
Hogy még tarkább, zengőbb legyen
A létezéség.

Nyári éjszakákon,
A zengő csendben ablakom alatt
Hallom suhanni lépteid nesztét.
Figyellek árva tücsökciripelésben,
Holdat vonító nagy komondorok
Borzongásában és a méla békák
Állhatatos szerzeteskórusában.
És hallok olykor hajmeredve mást:
Halálos hangok lélekzetfagyasztó
Zuhatarát, anyasírást, gyereksikolyt,
Egymás torkát szorító emberek
Vad káromgását, örült háborúkat,

Földrengést, vulkánt, tengeráradást,
Atlantisz elrekedt haragjait
Hallom hallgatni s hallom a Feszítsd
meg!

Rég eltajtékezott itéletiszavát, —
Szivemben mégis, minden nemeken túl
Pirosan árad az Örök Igen,
És jár a Pálca és lobog a Dallam
És ég a Rózsa.

De minden jajoknál
Félelmesebb, hogy közelebb vagy
hozzám.

Mint én magamhoz én magam vagyok.
Kinyujtom a sötétben a kezem:
S érzem, hogy kezed tapogat körül.
Lépek: és érzem, hogy mozdulsz felém.
Nézek kifelé: s néző két szememmel,
Te nézel, ó kettős világtükör,
Melyben belsővé finomul a külső,
És ami belső, külsővé nehézől.
Lélegzetem a te lélegzeted,
Agyamban villódzol, véremben áradsz,
Szivemben sírsz, dobogsz és dübörögsz,
Ha hánykolódik bennem szenvedély.
A Mindenségnek Mozgatója bennem!
Ígét ha mondok: a Törvényt beszél.
Gondoljak rosszat: a Törvényt töröm,
S megprezzen a Mindenség tengelye.
A Boltozat gyámköve lett a vállam,
Markomban fordul az Örök Kerék,
Mert szivemben a Centrum és a Szív.

Néha meg olyan puhán és pihegve
Húzódl meg a szívem fenekén,

Mint egy héjából éppen hogy kibújt
Csodálkozó fecskéfióka.
Hangod nesze ilyenkor annyi csak, mint
Bölcsőben szundikáló csecsemő
Lehellete, mikor keresztelő után
Legelőszőr álmodik angyalokkal.
Ittlétedről csak annyi hoz jelentést,
Mint a virágzó szőlők illata.
Megérzik az ismerős illatot
Nyirkos pincék mélyén a vén borok,
S pókháló lepte hordaik szívében
Boldog kerengés forradalma pezsdül.
Érezlek én is: boldog ámulat
Nyíllallik át pókhálós lelkemen,
És mozdulok és pezsdülök és forrok,
Átfut rajtam a forró fiatalság:
Legelső lépés, első gügyögés,
Első imádság, első költemény,
Az első Legyen visszhangzik belőlem,
Az első Nap, a világfakadás.
Hol van most tőlem szenvedés, halál!
Mit nekem most esendő birodalmak,
Elomló Alpok, fülő kontinensek,
Szétporladó naprendszerek! —:
Minden Te vagy, és benned minden él.
A csöpp halál: a halhatatlan élet
Szemrebbenése, a Nagy Életé,
Ami te vagy, mert egyedül te vagy,
És ajkaidon a szűnhetetlen ének,
Mely önmagadról és önmagadért
És önmagadnak, időtlen időktől
És időtlen időig orgonálja,
Hogy Szent szent szent! és amen! és
hozsánna!

IV. TARKA SZÉP CSALÁD

Ime, mily édes és gyönyörűséges együtt
lakozniok atyafi testvéreknek.

132. zsoltár, 1.

En lelkem, aki hang vagy s
visszazenged
A mindenségnek minden hangjait,
Milyen bizalmas, otthonos világ
Orchestraumból leng elő szavad!
Amerre fordulsz, minden hangra hang,
Meghitt, meleg, testvéri hang felel,
És mindnek egy a lelke; mind Belőle
Benne és Erte és Hozzá vagyunk.

Atyámfiai, kik szerettek engem,
És akiket szeretni úgy akarlak, —
Ahogyan enmagamat szeretem,
Atyámfiai, kik gyűlöltek engem,
És akiket szeretni úgy akarlak,
Ahogyan enmagamat szeretem,
Atyámfiai minden messzeségben:
A szomszéd házban, szomszéd
tartományban

Más világrészben, más csillagvilágban,
 Ismerősök és ismeretlenek,
 Régvoltak és ezután születendők:
 Kis munkaterrünk tulsó szegletéből,
 Összörnyek leste barlangok zugából,
 Évezredek és eón-milliárdok
 Fagyán keresztül is, rám nézettek:
 És lássatok egy lehetlenyi fényt,
 Egy szikra-pontot,
 Egy szemet, melyben tükröződni
 tudtok,
 Egy hangot, amely alig hallhatóan
 De mégis veletek és értetek
 Él és remeg, zeng és imádkozik.
 Testvérek vagyunk! — milyen édes
 És melegítő szó ez! Mind a földön, —
 Földön és égen, — égen és az űrben, —
 Ahányan vagyunk: testvérek vagyunk.

Most értem én a bozontos barátot,
 Gyerekkorom jóságos puliját:
 Hogy leste, milyen állhatatosan
 Akaratom! Egy fél szemvillanásra
 Kelt és indult és szolgált és loholt.
 S ha kimerülten visszakullogott,
 S megsimogattam elkínzott fejét,
 Úgy nézett rám, minthogyha mondaná:
 „Köszönöm, és boldog vagyok.“
 Mit látott bennem ez a lelkes állat
 S mit szeretett, ha nem az Istent,
 Akitől küldetett, hogy legyen élő,
 És legyen kutya és jó és enyém!

Köszönöm, közös Atya, köszönöm,
 Hogy adtál őrzőt és adtál barátot,
 Okos kutyát, és jámbor tehenet,
 Mérőföldlőpő lovat és játékos cicát,
 Csorgó méhecskét és harsány vadat,
 Mezőmre tücsköt, ereszembe fecskét,
 Pillangót a szememnek, éjszakamba
 Fülemülét, harsány kakast a hajnal
 Fullajtárjául, és mindent.

Atyám,
 Hogy értem ezt a tarka, szép családot,
 És hogy szeretem! Immár soha többé
 Egy sem lehet számomra idegen!
 Értem a férget is, a tekerődő
 Kővér gilisztát, és a láb alatt
 Halódó hernyót, a düledt szemű
 Varangyot és a mérges darazsat.
 Viaskodván erőmfelietiekkel:
 Verekedvén a bűnnel, butasággal,
 És ennenmagam nyomorú-felével,
 De sokszor voltam hozzájuk hasonló!

Köszöntelek, bizsergő hangyafaj!
 Testvér vagyunk: a vágyam egy veled,
 Szolgálni és sürögni a közért,
 S vállalni terhet, szürke kis magamnál
 Tízszer nagyobbat. Ti vagytok a
 jobbak,
 Az igazabbak, de ikrek vagyunk!
 Testvérszóval köszöntlek téged is
 Nilus idomtalánja, viziló,
 És titeket is, röfögő kocák,
 Sár hempergői: ó a sár, a lomha
 Pocsolyavíz, a lélekaltató,
 Volt pillanat már, hogy szép volt
 nekem!
 Én értelek és szánlak és szeretlek.

Madarak, ragadozók, fönnkerengők,
 Mikor viztek el magatokkal egyszer?
 Fülemülék, pacsirták, cinegék,
 Rigó testvérek, ó tanítsatok
 A közös anyanyelvre: énekelni
 Szívből-szakadtan, szívünk-szakadásig!
 Oroszlánok, tigrisek, farkasok,
 Ne kísértsetek: vért szagoltam én is
 Veletek olykor, és a bömbölés,
 A szenvedély sivár és elemészto
 Bestia-üvöltése, jaj nagyon
 Rokon nekem, az Isten megbocsásson!

Mindnyájatokkal egytestvér vagyok,
 Mint egy a szép szelid háznépvel is,
 Kiket az Isten élő kötelekkel
 A föld meleg mellére kötöztött:
 Fák és virágok, füvek és bogáncsok!
 Derekamban érzem a karcsu nyárfák
 Sudár szökését, ájtatos fenyők
 Imája bennem, mint a tölgyfalomb,
 Sőhajtok néha; lelkem szirmain
 Ibolyaillat és a széna lelke
 Illan meg olykor, és az emberek
 Oly óvatosan és szemérmesen
 Tapogatóznak eh csáppal felém,
 Mint buzgó méhek a ti kelyhetekre,
 Réti virágok, kis nővéreim.

Elheverek az otthonos gyepen,
 Egy hűvös kortyot feliszom magamba
 Szél öcsém kiborított serlegéből,
 És megbillent békés lelkemet
 A meghitt mámor. Már ott ringatózom
 Hármask-ütemre a fenyőfaormon,
 A patakban locsogok a kövekkel,
 Fogócskát játszom futri fellegekkel,
 Marakodom a szellő-kutyusokkal;

Kaszapengéssel, gilicebugással,
Omló kövekkel, pisztráng-hallgatással,
Síró gyerekekkel egy kórusba ringok,
És zengek, mint a hárfa, mint az erdő,
A távol és a tenger és a mennybolt,
És mint a minden.

Mind egyesek vagyunk:
A Centrumtól egyforma messze és
Egymáshoz egyformán közel. A Szem
Mindnyájunkon egyformán rajt pihen,
A Szív egyformán mindnyájunk felé
És mindnyájunkból egyformán piheg.
Azonos-egy a titkos száz elem,
Amelyből testvér testünk összeáll.
Azonosegy a hármasszenvedély,

Mely olajozza kerekeink szíjját:
Eszünk, szeretünk, szolgálunk azonkép.
És egy a titok, a váltság, a cél:
Mint a vízből kifogott halacska,
Tátogatunk az Anyavíz után,
Ahonnan jöttünk, amelybe sóvárgunk,
Bölcsen az egyik, tudatlan a másik,
De mind sajogva, s énekelve mind.
Elmondhataatlan sóhajtozásokkal
Fohászkodol bennünk magad után
Te, aki én vagy és mi és ti és ők,
Mindenben én és mindenben nem-én,
Akinék emberek és csillagok
És minden lelkes és lelketlen állat
Egy hangra sirja: Nyugtalan a szívünk,
Míg el nem nyugszik benned, Istenem.

UTAZÁS SZOVJET-LITVÁNIÁBAN

Lietuva... Kis ország, a Szovjetunió egyik tag-köztársasága. Vajon milyen lehet — tűnődtem —, mikor a gyorsvonat elindult velünk Moszkvából a nagy többségében katolikus ország felé a Bjeloruszkája pályaudvar hatalmas csarnokából. Semmiképpen sem gondoltam, hogy ennyi impresszió, ennyi emlék vár reám, mikor a jellegzetes tájkép elsuhant szemem előtt. Nyírfák és nyírfák karcsú, szinte hajladozni látszó édes fehérsége, fenyőfákkal keverve, ameddig a szem ellát, csendes, szinte melankolikus kép; később majd megtudom: minél északabbra megyünk, annál jobban szaporodnak a fenyvesek, míg azután a nyíresek elmaradnak. Több mint húsz órás vasutazás, itt nem is olyan túlságosan sok, amíg Bjeloruszszia termékeny síkságán át haladunk Salivó, Mzosajszk, Gzsatszk, Vjázma, Dorogobuzs iparvárosokat keresztül. Féltyt van már, este, midőn egy óriási nagy város fényei tűnnek fel: Szmolenszk. Érdekes volna ezt is látni, de időnk kimért, célunk kitűzött, megyünk tovább. Nagyon jól lehet a kényelmes, tiszta hálókocsiban aludni; mikor felébredünk, már Lietuva az eddigihez képest megváltozott képe fogad. Gyönyörű, dunántúliás vidék szelíd lankái mosolyognak felénk, elragadóan szép, artisztikus, sokszor emeletes faházak, gyümölcsfák, sűrűn lakott táj.

Vilnius: olvasom — latin betűkkel írva, majd ugyanazt az ősi litván nevet ciril betűkkel az állomáson, mint az egész országban, kettős nyelven — a város nevét. A régi Wilna — oroszul — majd Vilno — lengyelül — 1940 óta immár litvánul Vilnius. Nagyon sok az -us, -as, -os végződésű név, hiszen ez a nyelv nem tartozik sem a szláv, sem a germán nyelvcsaládhoz, hanem ősi indoeurópai nyelv, amely valamennyi közt legközelebb áll a régi árja nyelvekhez, a szanszkrithez és az óperzsához. A keletbaltiak, kicsiny, de életerős maradványa ennek az ősi törzsnek, nagyon tudatában vannak ennek a ténynek. Amint kiszállunk, alig nézünk körül — a megérkező vendéget könnyű felismerni idegenben tétova körültekintéséről —, már két jólszabott római reverenda villan elém, a vilnai püspök udvari papjai. Egy perc és autóban ülünk, suhanunk Vilnius utcáin át. Mintha otthon lennénk, ez az érzésem; németül és latinul beszélgetünk, szemlátomást nagy örömmel fogadnak minket. Jobbra-balra tekintgetek, mindenütt, üzleteken, középületeken, utcátáblákon latin betűkkel litvánul az elnevezés, alatta ciril betűkkel oroszul.

Hotel Vilnius — kiszállunk; úgy látszik, a főváros legelőkelőbb szállója. Barátságosan fogadnak, itt elég nagy feltűnést keltünk, nem úgy mint Moszkvában, ahol számlálhatatlan külföldi jár-kel. Hát ilyen előkelően még életemben nem laktam, mint itt fogok lakni, az bizonyos. Nro 13 — régi szerencseszámom — az előszobából persze a fürdőszobába nyitok a kínálkozó két ajtó közül; a másik hatalmas vörösbársony szalomba vezet, kétfelé kilátással a térre az első emeletről, onnan nyílik a hálószoba. Eddig még sose láttam — itt, Lietuvában kell megismernem ezt az új szerszámot, a televíziót, hatalmas sodronyágancsairól gondolom, hogy csak az lehet, meg persze a nagy tejüvegről a hasán, kezelni úgysem tudom; azért persze hallgattuk, illetve néztük; de futballmecs volt, nem volt érdekes, csak az, hogy lakószobában, bársonyfotőjben ültem, nem, mint mondják, kópádon, a stadionban.

Féltyzenegykor a szálló előtt álltunk az utcán, nem volt idő már kimenni a repülőtérre, ahová társainkat vártuk, tizenkettőt, akik két órával előbb Moszkvából indultak a vnukovoi repülőtérre. Nem baj, a vas-

uton utazó sokkal többet lát — gondoltam, konok vasutas létemre, mikor már be is gördült a nagy, teljesen üvegfalú autóbusz, amelyen attól kezdve napokon át mindenfelé közlekedtünk. Sorra szálltak ki belőle Hamvas Andre csanádi püspök, Brezanóczy Pál egri káptalani helynök és többi paptársam, tolmáccsal, Rumjancev úrral, régi barátunkkal, a szovjet Vallásügyi Hivatal küldöttével, aki mindent megtett, hogy zavartalanul, zökkenésmentesen láthassunk mindent, és nagy szeretettel vett körül minket és igényeinket. Miután ki-ki elfoglalta szobáit, külön ebédlőbe mentünk, „reggelire”. Az asztalfőn ült a mi püspökünk, mellette a vilnai apostoli adminisztrátor, a megyéspüspök elhalálozása előtt segédpüspök, finom arcú, sovány, aszkétikus, kultúrált arc. Jó volt látni két püspökünket, paptársaimat — ki reverendában, ki papi-civilben —, mindig van étvágyunk, hiába, rengeteget gyaloglunk, templomokban, múzeumokban, gyárakban. A reggeli litván vendégszeretetről tanúskodik, sorra hoznak újabb találatot. Egyik főszám az „ikra” (oroszul), magyarul kaviár, vörös és fekete; „kálbászka” (ismét oroszul), magyarul felvágott, alaposan füstölve, akárcsak az apró, vékony, de jóízű szardíniák, vaj, sajt, yoghurt, lazac, kecsge, sonka, hideg hús, pulyka, meleg tojásételek, sütemények, narancs és alma. Volt kávé és tea is, hogy reggelinek lehessen nevezni ezt az étkezést, ahol persze nem volt kötelező mindent végigenni, csupán megengedett. A vilnai főpásztor felemelkedett és komoly, meghatott hangon köszöntött bennünket: soha még ennyi katolikus pap külföldről nem látogatta meg Lietuvát! A két magyar főpásztor hasonló hangon felelt neki, meghatva álltunk fel mi is, hogy a pohárköszöntőket megköszönjük.

Szombat volt, április 26-ika. A „reggeli” után mindjárt egy tej-csokoládé-cukorka, szóval édesipari kombinát megtekintésére utaztunk autóbuszunkkal, mindnyájan hóféhér köpenyekbe és sapkába öltöztünk, és a sok épületből álló gyárat végignézve, igazi édesipari uzsonnát kaptunk; utána mindenki két hatalmas édesipari csokoládé-csomagot cipelt magával, a legtöbben hazáig. Utána az egyetemet látogattuk meg; sok épület, hét fakultás működik benne. A prorektor vezetett minket, megismerhettem két professzort is, felejtethetlen, hosszú beszélgetések emlékeit őrzöm a velük való érintkezésből. Az egyik Andrius Bulota, a nemzetközi jog professzora, s egyúttal a Nemzetközi Kapcsolatok Intézetének vezetője is, a másik pedig Juozas (= József) Jurginis, a litván történelem tanára. Szégyen, mennyire műveletlen az ember, jóformán semmitsem tudunk a litvánokról, pedig jelentős kapcsolataink vannak. Most sok mindent hallhattunk.

Litvániáról a történelemben csak 1240 körül kezdünk hallani; az utolsó nép, amely a keresztény népek közösségébe lépett. Ebben az időben, 1240 körül, Mindowe nagyherceg jogára alatt egyesítette az addig testvérharcban dulakodó, egymást emésztő apró fejedelemségeket, és a német lovagrenddel való hosszas harcok után önállóságát megőrizve, kereszténnyé lett. A herceget 1252-ben IV. Ince pápa engedélyével királlyá koronázták. Am nagy hiba történt: első püspökké egy német-lovagrendbeli férfit szenteltek. Litvániában sehogyssem tudott gyökeret verni, mindenki attól félt, hogy a vallás ürügye alatt rendjét, illetve rendi országát akarja rájuk kiterjeszteni. Mindenesetre csak hat évig maradt az országban, azután eltávozott, maga a király is egy évvel erőszakos halála előtt visszatért a pogányságba. Gedimin nagyherceg (1314—1342) pogány maradt ugyan, de tűrte a kereszténység csendes, egyénenként történő terjeszkedését. A helyzet 1386-ban érett meg. A fiatal és tehetséges pogány Jageilo (Jagello) volt a nagyherceg, 1377 óta lehetősége nyílt a lengyel

trónra. Hedvig özvegy királyné uralkodott, Nagy Lajos királyunk leánya, kinek kezével együtt a trónt is elnyerhette, azzal a feltétellel, hogy országát kereszténnyé teszi. Jagello tehát 1386-ban Krakóban megkeresztelkedett, és II. Vladiszláv (Ulászló, László) néven a lengyelek egyik legnagyobb királya lett. Ime, az első magyar-litván kapcsolat. Ő alapította a krakói egyetemet is 1400-ban, azóta is Jagello-egyetemnek hívják. Vilniusban püspökséget alapított, de a litván nagyhercegséget unokatestvérének, Vitovtnak (Witold) hűbérbe adta, azzal a feltétellel, hogy halála után a lengyel koronára száll. Egyszer s mindenkorra leszámolt a német lovagrend karddal „térítő” imperialista országával is. Soha nem tudták a litvánokat leigázni, most azért nehezteltek Jagellóra, mert nem volt már ürügy a fegyveres térítésre. Megtámadták tehát Samogitiát, litvánul Zemajciai-t, az országnak a Keleti-tenger partján húzódó nyugati részét, és néhány évig bitorolták is. Jagello, azaz II. Vladiszláv király és Vitovt nagyherceg közös erővel hosszas háborúban levertek és kiűzték a lovagokat, s az országrész a thorni béke (1411) után maga is bekapcsolódott a jólmenő térítő tevékenységbe. Püspökséget is kapott, ennek utóda most — részben — Kaunas. A két uralkodó V. Márton pápától ezért a működésért megkapta az „Apostoli Szentszék vikáriusa” címet. Fia a nagy Jagellónak — kinek egyéni neve immár családi, illetve dinasztikus névvé lett, „Vladislav Varnencsik”, amint a lengyelek nevezik — a mi I. Ulászlónk, aki 1444-ben a tragikus kimenetelű várnai csatában hősi halált halt. Az ő ükunokája a mi II. Ulászlónk, cseh és magyar király, és II. Lajos, a mohácsi vész hősi halottja.

Más kapcsolatokat is találunk még. Hogy egyebet ne említsünk, Báthory István, lengyel király, erdélyi fejedelem is nagy jótevője Litvániának. 1578-ban ő alapította az említett egyetemet, egyelőre csak két karral, úgy, mint hat évtizeddel később Pázmány Péter bíboros-prímás 1635-ben a nagyszombatit. Nagy is Báthory kultusza Lietuvában! Amikor másnap felmentünk az egész várost domináló, közepén álló hegyre, a fellegrvár jól konzervált romjai közé, Jurginis professor megmutatta nekünk a szomszéd hegyet: „Azt a hegyet ott Bekes-kalasz-nak nevezik!” Mindjárt lefordította mosolyogva németre — kitűnően beszél németül — „Békés-Berg.” Békés Gáspár volt ez, aki Erdélyben ki akarta tűzni Báthoryt a fejedelmi székéből, de még idejében Lengyelországba menekült. Reálpolitikus lévén, látta, hogy Báthory lengyel király akar lenni, és azzal engesztelte meg egykori ellenfelét, hogy előre egyengette, nagyon is határozottan, az utját. Báthory nemcsak megbocsátott neki — ő is reálpolitikus volt —, hanem litván vajdává tette; Békés haláláig híven szolgált. A litvánoknál nagyon jó emléket hagyott maga után, a hegyet, amelyen lakott, máig is róla nevezik. Vilniusban van eltemetve is. — Más, kultúrjellegű kapcsolatok is voltak a litván és magyar nép között. Elég egyet említeni, amit Jurginis professor mondott nekünk: századokon át magyar orvosok működtek Lietuvában, annyira, hogy a XIX. század elején, amidőn az egyetemen az orvosi fakultást megalapították, az orvosokat az egyszerű nép még mindig „vengros”-nak, azaz magyarnak nevezte.

Ilyen hirtelen szerzett tudnivalókkal súlyosbítva jártam az egyetem ősi folyosóit. Szokás szerint nem érdekelték a laboratóriumok; lestem, mikor jutunk végre a könyvtárba, ott is a régi könyvekhez. Sajnos, az egyetemen nincsenek középkori kódexek, a szovjet kormány által 1941-ben alapított Litván Tudományos Akadémián vannak, de bármennyire szerettem volna eljutni oda, nem volt rá módom. Az egyik tárlóban így

is egy nyilván XIV. század végétől való hatalmas pergamen-kézirat töredékét találtam meg. Kérésemre rögtön kinyitották a tárlót, kivihettem és tanulmányozhattam a jónéhány fóliából álló, egy kéz által írt töredéket. XIV. századvégi római ritusú antifonárium, a temporális részből való töredék, így tehát egyelőre semmi sajátosság nem észlelhető rajta, Szent-háromság vasárnapja és Úrnap liturgikus részei vannak rajta, zenei hangjelzésekkel, nyilván egy litván használatban állott kódex maradványa, talán a legrégebb litván könyv, amely megmaradt. Minden vágyam, bár még egyszer eljuthatnék oda, hogy ezt a töredéket és az Akadémia kéziratait tanulmányozhassam.

Szombaton este egy litván népi opera premierjén voltunk az Állami Akadémiai Operában. Módom volt megismerni a 32 éves szerzőt, V. Klovát is, akinek ez a második darabja, de azt hiszem, nem tévedek, ha azt mondom, egyszer még világot járó darab lesz. Az östelevényhez tért vissza: az úgy gondolom teljesen ismeretlen litván népi zenekincshez. Az opera a pogány litván hagyományból merít, szereplője a litván főisten, Perkunas, a tenger istene, egyúttal azonban a zivatar és tűz istene is, egy személyben Neptun és Vulkán. A darab címe, melyet a librettista J. Gusztaitis adott neki, Szivárvány- Vajva, egyúttal annak e nemzeti viselethez tartozó s a szivárvány minden színében játszó övnek is a neve, melyet a nők övnek, a férfiak nyakkendőnek viselnek; neve egyben a főszereplőnek, egy litván leánynak is. A Balti-tenger partjára vezet az első felvonás. Csodás nyári napon reggelit visznek a halászoknak a leányok. Gyönyörű, litván népi motívumokból alkotott kórusok csendülnek fel, idegenszerű, mégis vérbeli muzsika; két leányt ugratnak évvődvé, Rasát és Vajvát, mert ugyanabba a legénybe szerelmesek, Naglisba, a halászfíúba. Vajva az övek leghíresebb szövőmestere. Legszebb övét, amelyben a természet minden színe pompázik, Naglisnak szánta. Naglis megjelenik, mindenki munkába siet, a két fiatal megvallja érzelmeit, Vajva átadja Naglisnak a legszebb övet, Naglis az ősi szokás szerint átkarolja vele a leányt, s ezzel eljegyezi magának. Rasa beszél utána Vajvával, aki mit sem sejtve dicsekszik el neki boldogságával. Rasa alig tudja eltitkolni érzelmeit. Mennydörgés és villámlás közepette megjelenik Perkunas és kijelenti, hogy Vajvát magának szánta. A mellőzött Rasa azonban meg akarja védeni Naglist, akit halál fenyeget: mikor az éjszakai tenger mellett alszik, elloppja, az övet, mert enélkül nincs a tenger-istennek hatalma a leány fölött. Perkunas tehát nem találja meg az övet, ezért békén hagyja Naglist, Rasát azonban meghívja a leendő lakodalomba. Mert az isten azért elrabolta Vajvát. A harmadik felvonás csodás díszlete a tengerfenéken lévő tündérpalotát mutatja be, sellők az udvarhölgyek, ide-oda siklanak, elő akarják készíteni a szomorú kényszer-menyasszonyt az esküvőre. Tüneményesen finom balett-zene érzékelteti, hogyan akarják Vajvát felvidítani, tompá kékes-zöld kavargás mozdulat-művészete bontakozik ki előttünk. Minden hiába, Vajva vigasztalhatatlan. Végre sikerül megszöknie, s a partra jut. Perkunas örült dühében kijelenti, hogy megöli Vajvát és Naglist. Az üldözésükre küldött őrség azonban csak Rasát találja és lehozza őt a tengerfenékre. Perkunas halállal fenyegeti, ha nem árulja el a szerelmesek búvóhelyét. Rasa önfeláldozóan inkább a halált választja; legyen boldog Naglis azzal, akit szeret. Perkunas csakugyan megöli, és siet a szárazföldre a jegyesek üldözésére. A vész azonban ezzel az önfeláldozással megtört, Perkunas hiába találja meg a tengerparton a jegyeseket, Naglis feleje lobogtatja a szivárvány-övet, és azon nem tudnak áthatolni Perkunas villámai: Vajva az övbe ugyanis beleszötte szíve sze-

relmét. Perkunas — hatalmas zenei finálé kíséretében — a tengerbe süllyed. Apoteózis zárja az operát: a látóhatáron megjelenik a felkelő nap, s körötte ott a világmindenség nagy Öve, a szivárvány, hirdetve az örök igazságot: nincsen olyan hatalom a földön, amely le tudná győzni az egyszerű emberek szívét. Litván-nyelvű opera, litván népi motívumokon alapuló, teljesen modern zene; az Opera igazgatója és Bulota barátom biztosítottak róla, hogy a moszkvai központi kormány jószemmel nézi ezeket a törekvéseket.

Szelíd napfényben ragyogó vasárnapra ébredtünk. Egy valóban szakrális Ūr-napot tölthettünk Lietuva fővárosában. Misézni vagy misén résztvenni mentünk a jelenlegi székesegyházba, Avilai Nagy Szent Teréz templomába. A templom udvarához egy XVI. századi városkapu vezet, „Szentkapunak” nevezi a nép, mert fölötte van egy kápolna, a kegykápolna, abban az „Ostrabrama” nevű híres kegykép, a Csodatevő Szent Szűz régi képe. Ebben a kápolnában misézett püspökünk, kispapok ministráltak neki. Magam benn a templomban misézhettem. A litván és részben lengyel hívek térdelve-állva szeretettel néztek, egyesek még meg is simogatták az albámat, mikor elmentem mellettük. Mind tudták, kik vagyunk, ez a jó tucatnyi „vengros” pap; a vasárnapi lapok mind cikkeket hoztak rólunk. Midőn kimentem az udvarra, a Szentkapu előtt a téren ott térdel egy sereg hívő, énekeltek; el nem lehet mondani azt az áhítatot, amely szinte sütött felőlük. Utána a város közepén épült fellegvárat tekintettük meg. Tündöklő panoráma bontakozott ki szemünk előtt: Vilnius városa, egy kétszázezres város, sok templomával, épületeivel, középen kettéválasztva a Neris folyó által, amely szelíd kanyarjaival mintha átölelné. Legjobban feltűnt nekem Péter-Pál temploma, a legszebb litván templom, 1668—1676 között épült, igazán nemes barokk stílusban. A hegnyek szinte a lábánál áll a katedrális, látszik egy kis gót templom, a Szent Anna. Leballagunk a fellegvár hegyéről; vasárnap van, megnézzük a fentről szemlélt templomokat. A Szent Anna kicsiny, a XVI. század elején épült, de olyan, mint egy ékszerszekrény; Napoleon mondta róla, mikor Vilnában táborozott, hogy ha lehetne, elvinné magával mindeustól, akár a tenyerén, Párizsba.

A Péter-Pál templom elé gördült serény buszunk. Már messziről világít felénk a templom homlokzatáról a felírás: „Regina pacis” „Béke Királynéja”. Hiába, a nép maga is azt tartja országáról, hogy „Mariosz-szamlje” — Mária földje, és XII. Pius pápa is mondotta, hogy „Terra Mariae”. Megragadott valami unikum: a templom közepén függő csillár. Viking-hajó, ezüstsodronyból művészién megalkotva, közepén az Egyház két nagy vikingje, az isteni kalandokat annyira kedvelő Szent Péter és Pál alakja. A tabernákulum fölé pillantva, valami oda nem illő dolgot látok, pedig a litván nép egyik legnagyobb kincse: Szent Kázmér nagy erekléje, másfél méteres színezüst koporsóban. Idén lesz ötszáz éve, hogy született, 1458 október 5-én, IV. Kázmér lengyel király harmadik fiaként. Ez is történelmi kapcsolat, mert 1471-ben Mátyás ellenzéke megválasztotta magyar királynak, és a tizenhárom éves trónkövetelő sereggel jött Magyarországba, de célját nem érte el. Szent élet után huszonehat éves korában Vilniusban halt meg 1484. március 4-én. Szenttéavatásakor, 1604-ben koporsójában sajátkezűleg írt Mária-himnuszt találtak, az „Omni die dic Mariae” kezdetűt. Büszkén mutatnak egy szobrot: ezt Boldog IX. Ince pápa küldte a litvánoknak, ugyanaz a pápa, aki Buda felszabadításában oroszánrészt vállalt. Még egy — minden bizonynyal unikum — található ebben a templomban: a plébános, akivel folyton

együtt voltunk, mondotta mosolyogva, hogy világrekordot ér el káplánjával, mert aktív lelkipásztor, segédlelkész és — kilencvennégy éves!

A székesegyházba érünk. 1953-ban szekularizálták, jelenleg képtár gyanánt szolgál, persze egyáltalán nem megfelelő, kénytelenek voltak a közepén tárló-falakat építeni, viszont a XVIII. század végén épült, hideg klasszicizáló stílusban emelt épület óriási magassága valósággal leüti az egész kiállítást, amely eltörpül benne. Mi tagadás, jobb volna, ha megmaradt volna székesegyháznak, egyik társunk meg is mondja ezt Rumanjancv úrnak, aki mindjárt kijelentette, hogy a tárgyalások a visszavonásról már folyamatban vannak. A képeket azonban izléssel válogatták meg, szinte kizárólag egyházi jellegű képek egész Európából, akt nincsen köztük. A „basilica minor“ székesegyházból nyílik egy külön erre a célra épült mellékkápolna, amelyben Litvánia védőszentjének, az említett Szent Kazimirnak a sírja, ill. szarkofágja állott, innen vitték 1953-ban a Péter-Pál templomba. Itt azután valóban megfelelő helyen állott a gyönyörű ezüstkoporsó! Az emberi élet esendőségét példázza itt egy egyszerű sír: „Barbara regina. 1551. VII. apr. coronata, VIII. maii tumulata“ — olvasom. Április 7-én koronázták meg — mondja kérdésemre a mindentudó Jurginis professzor — és május 8-án már meg is halt ez a litván főnemes Radziwill-családból származó leány. Zsigmond-Agost lengyel király titokban vette el, de a főurak nem hagyták jóvá két esztendeig a házasságot. Nagy boldogság volt, mire végre valóságos királyné lehetett, de csak egy hónapra.

Jócskán fáradtak voltunk, mire végre ebédhez ültünk a Hotel Vilniusban. Csakugyan nem csoda, ha az ember kissé elfárad nemcsak a sok ide-oda járkálásban, bár az utakon mindenütt buszunkkal mentünk, hanem legfőképpen a sok impressziótól, amit azután az ember valójában csak néhány hét múlva tud szobájában megemésztetni, feldolgozni. Kímélet azonban nincs. Délután újabb szakrális program vár reánk. Egy „Christus-Weg“ kerül megnézésre — mondja Jurginis professzor. Kissé értetlenül nézek reá: mi lehet ez? Tüstént megtudom, mikor kifejti, miről áll: „Kristaus-kalasz“. Krisztus útja semmi más, mint egy — keresztút. Hát ezért minek megyünk ki a városból? — mondják néhányan közülünk, különösen midőn meghallottuk, hogy nyolc kilométerre van a fővárostól. Pedig mily élmény várt reánk, anélkül, hogy sejtettük volna.

Hamarosan ott zúg velünk hűséges autóbuszunk a külvárosokon át; nagyon sok itt Észak jellegzetes épülete, a faház, szépek, izlések, és azt mondják, nagyon jól szigeteltek. Barátságos, kedélyes, patriárkális benyomást tesznek a szemlélőre. Egy nagy domboldalnál szállunk ki, hatalmas, imponáló templom áll a tetején, egyszerű köépület símul hozzá, kolostor volt, dominikánusoké. Mikor felkapaszkodunk a dombra, emberektől feketéllik a templom előtti térség, ahonnan meredek lépcsők visznek le a völgyecskebe. Hívek serege van itt. Mindjárt megtudják, hogy itt vannak a „vengros“ papok. Mire beszállingózunk a gyönyörű templomba, hamarosan megtelik hívőkkel, körülvesznek és néma áhítattal néznek reánk. Hiszen — mindjárt megtudjuk — a Szentkapu és az Ostrabrama-kegykép után ez Vilnius második nagy szakrális központja; úgy érzem magam, mintha Máriapócon vagy még inkább a mátraverebélyi Szentkút szakrális helyén lennék. Áhítattól homályos szemek szegeződnek reánk. A templom lelkése azonnal felfogja a helyzetet, megkéri püspökünket, mondja meg, kik vagyunk, szóljon a néphez. Hamvas püspök úr kapásból latinul kezd beszélni, nagyszerűen, többször is hallhatuk, elmondja nekik egyszerűen, hol püspök, az egri káptalani helynököt is bemutatja, beszél a magyarokról, a magyar katolikusokról. Mondatról-

mondatra azonnal tolmácsolja litvánul a lelkész, a végén az egész templom letérdel, úgy fogadja a püspök főpásztori háromszoros áldását. Megnézzük a gyönyörű templomot. Litvániában nagyon divik a középkorvégi passió-áhitat, hiszen a gótika utolsó korszakában Krisztus szenvedése volt a népi áhitat középpontjában, jóformán megbérésükkel szíták magukba a Szenvedés kultuszát. Az első impressziók mély hatása tükröződik templomaikon is, nagyon sok helyen látni a főoltáron oltárkép helyett életnagyságú feszületet. Itt is az látható, rejtélyes felírással a Kereszt fölött: „Non istum Christum, sed Christum crede per ipsum” — „Ne ezt a (kőből faragott) Krisztust, hanem általa Krisztust higgyed!” A templom mennyezetén nagyon szép freskók, gazdag stukkók mindenfelé, szép, fehér, mozgalmas barokk szobrok.

A keresztút, a „Kristaus-kalas” a templomtól két kilométerre kezdődik, először el kell oda menni, végigjárni és így jut az ember a templomba, egészében tehát majdnem négy kilométeres utat tesznek meg. Két kilométer nagyjából maga a keresztút, a hagyomány szerint akkorák a távolságok, mint magában Jeruzsálemben. Ezzel azonban csak egy középkori elvet, illetve annak az emlékét őrizték meg, Európában ugyanis először iparkodtak az eredeti keresztút méreteit keresztutakkal, vagy kápolnákkal lerögzíteni. Jeruzsálemben is jártam, s így tudom, hogy itt nem ugyanazok a méretek; de persze bölcsen hallgattam. Unikum így is a keresztút, mert egy másik középkorvégi hagyományt is megőriztek: a keresztút harmincöt stációból áll. Húsz közülük kápolna, és festett kép ábrázolja a jelenetet, természetesen a szokásossá vált tizennégy stáció felolvad benne, a többi pusztá kő- vagy fakapu. De milyen elragadó ennek a „Krisztus útnak” a fekvése. Észak jellegzetes fája a fenyő; nos, itt egy ősfenyvesben járunk, óriási fenyők erdejében, valósággal úszunk az édes-kesernyész fenyőillatban; széles allékat vágunk az erdőbe. A keresztút egyáltalában nem mérnöki számítás szerint készült; az a gyanúm, hogy lassan, darabokban fejlődött, Georgius Belozor püspök 1663-iki alapítása után. A széles út kanyarog, völgyecskébe ereszkedik, dombocskákra kapaszkodik fel; felejthetetlenül poétikus ez a nagy őstermészetbe beleölelt Krisztus-út! Mire újra felértünk a templomhoz, már javában szemerkélt az eső, és jócskán homályzott. Ám a hívek vártak ránk a templom előtt és a domboldalon, még mindig látni akartak, és mögöttünk, körülöttünk ballagtak le velünk autóbuszunkhoz. Ott álltak a szent hely kerítése előtt sűrű sorban, néma meghatottsággal köszöntek, egyesek le is térdeltek; mi jobbra-balra integettünk, köszöntgettünk még az üveges buszból is. Mi katolikusok mindenütt rögtön otthon vagyunk, ahol a krisztusi hitben testvérek találunk.

Este „egy csésze teára” voltunk hivatalosak a vilniusi adminisztrátornál. Majdnem szemben velem ült az egykori öreg szemináriumi rektor, Rómában végzett, most kanonok, folyékonyan beszélgetett latinul. A püspök ezúttal ékes latin felköszöntőt mondott, a mi püspökünk is azonnal latinul válaszolt, emlékül szép litván képes albumot kaptunk valamennyien. Itt hallottam, hogy az emlékezetes „Krisztus-út” felé eső egész külvárost „Jeruzsálemnek” nevezik, századok óta, mégpedig most hivatalosan is. A Szentkapu, a kegykép és a Krisztus-út miatt a nép Vilniust szent városnak tartja.

Örömmel hallottuk, hogy még megtekintjük Kaunast is. Ez a város 1926 óta érseki székhely. Mindössze százhat kilométeres út — mondták, de amikor reggel tízkor elindultunk, megtudtuk, hogy a Litvániában szokásos tavaszi áradások miatt a rendes országút egy része víz alatt

van, ezért hetven kilométeres kerülővel kellett Kaunasba, a régi Kownoba utaznunk. Derék autóbuszunk fűrgén iramodott neki a kitűnő betonútnak, de csakhamar kiderült, hogy ennek a kerülőútnak egy részét éppen javítják, és ott csak csigalassúsággal tudtunk haladni. Falvakon és két szelíd, ódon városkán át érkeztünk meg Kaunasba egy óra után néhány perccel. A vidék csupa fenyő és nyír, meg mezőség, vizes és lapos. Kaunas a régi főváros (1941-ig), völgyben fekszik, ott, ahol a Neris folyó a Kaunast átszelő Nyemanba ömlik; a hegyoldalon és a platón már meszsziről látni lehet az új, egészen modern Kaunast, amely javában épül. Más is készül itt: hatalmas vízlecsapoló és tároló medence, negyven négyzetkilométeres tó, amelybe, minthogy a város a legmélyebb fekvésű, Litvánia összes tavaszi vadvizait összegyűjtik s a tárolt vizet erőmű céljaira használják fel.

Szállónk a Lietuva nevet viseli, itt is az érsekség papjai várnak bennünket, addig is egyénileg sétálunk a városban. Én Bulota professzorral megyek, a főúton, melynek végét mintegy lezárja egy hatalmas orthodox templom. Egykor, a cári időkben a katonaság és hivatalnokok részére épült, most katolikus templom. Ebédünk a Metropolis szállóban, hivatalos jellegű, kaunasi vendéglátóink adják, a szokott pazar vendégszeretettel, és tósztokkal. Ugyancsak zsúfolt a délutáni program. A Főtéren kezdjük; roppant érdekes a Városháza; mintha csak templom volna, jellegzetes, irdatlanul magas, emeletes várostornyával; korai barokk stílusban jelentős építészeti emlék, nemcsak Északon, hanem bármely más tájjal összehasonlítva is. Litván mérnök, Jonas Matikeres alkotása 1542-ből. A Belvárosban van a jezsuiták egykori temploma, a XVII. században épült; arrább a katedrális gót épülete, amelyet 1413-ban kezdtek el építeni. Litvánia mikor végre keresztény lett, komolyan vette az ügyet, ez a szép gót székesegyház is mutatja. A barokk stílus beleavatkozott a gótikába, akárcsak annyi más helyen Európában, de nem tűntette el annyira a gót jellegzetességeket, mint például a pesti Belvárosi templomban; a csillagboltozat a szentélyben és az oldalfalak sértetlenül gótikusok, tündérian szép barokk minden egyéb, az oltárok, szobrok, stukkók; nincs két stílus, mely oly harmónikusan össze tudna férni, mint a gótika és a barokk. A purizmus dühös idői már letűntek, mind a kettőt tudjuk élvezni. De azért, mikor meglátom a székesegyházban a főhajót elhatároló vaskos pillérkötegeket, mindjárt sajnálkozom; teljesen biztos, ha ezeket megfűrnák, beléjük zárva sértetlenül előbukkannának a XV. század karcsú, álomszép faragású gót oszlopai. Tudjuk, hány helyen bizonyosodott ez már be, elég a soproni „dómra”, a társaskáptalan templomára hivatkozni, ahol már senki sem sejtette, a pillérkötegekben a régi oszlopokat, de Sopron 1945 március 4-iki bombázása napvilágra hozta őket, és így teljes egészében helyreállíthatók voltak. Rumjancev úr büszkén hívja fel a sekrestyében figyelmemet a rádióberendezésre (én persze egy közepkori faragványon bámultam el): az egész térre lehet vele az istentiszteletet közvetíteni, ha annyi az ember, hogy nem férnek a templomba. Ide is jönnek ugyanis zárandoklatok, nemcsak Vilniusba.

Kaunas legrégibb templomába szeretnénk menni, a Vitautas templomba, amelyet 1400-ban kezdtek építeni. A Nyeman partján van, már látjuk a kicsiny, ékes gót templom vöröstéglás falait, ki is kászolódnunk a buszból — ám sajnos, vissza kell fordulnunk, a folyó itt kilépett medréből és pillanatnyilag a lépcsőkig víz van mindentűtt, a templom kissé mélyen fekszik. Elmegyünk tehát a volt kármelita templomhoz, mely szintén „dolgozik”, ahogy itt mondják, tehát működik; a főoltáron itt is hatalmas életnagyságú feszület corpusszal, mellette Szent János és Mária

szobra, a háttérben Jeruzsálem lát képe. Noha itt is egészen modern rádióközvetítés van szervezve, maga a templom ékesen beszél a középkorvégi passióábrát lelkületéről; gótikus lelkiség barokkba oltva.

Elvisznek még egy nagy textilgyárba, persze nem mindenkit érdekel ennyire a mult, ilyen is kell látni. Ezernyolcszáz dolgozó, főként nők, sikketítő zaja fogad, még ordítva is alig lehet beszélni. Hogyan lehet ezt kibírni, nem értem; de vidám, mosolygó, kíváncsi szemek követnek bennünket; itt is mindenki pontosan tudja, kik vagyunk. Emlékl mindnyájan szép szürke selyemsálat kapunk. Sietni kell; kimosakodunk, és máris megyünk az érsekségre, ahol azonban már régóta nincs érsek, még annak idején a németekkel együtt elment, mikor a Baltikumot kiűrtették. Azóta káptalani helynökök kormányoznak, a jelenlegi dr. J. Stankevicius kanonok, ő a házigazdánk. Sok pap van jelen, meghívta az érseki szeminárium egész tanári karát és elöljáróit. Nem mindenki beszél németül; a helynök igen, mert három évig az akkor még német Vroclavban (Breslau) tanult. Nagy feltűnést keltett a helynök lakásán a modern technikai berendezés, televízió, rádió és magnetofon, egy nagy szekrényben hármass tagozódással. Példaképpen mindjárt bemutatta, milyen volt a székesegyházban a húsvéti mise. Még estebéd előtt átnyújtotta személyesen az ajándékokat, a papok népi szövésű öv mintájára szőtt nagy stólat kaptak, a civil tagok nyakkendőt: „vajvát“, amiről már beszéltem.

Legjobban örültem két könyvnek, maga a helynök adta ki. Az egyik „Kataliku maldaknyge“ azaz katolikus imádságoskönyv, nagyon praktikus, népi használatra szánt könyv. Negyedik kiadás a címlap tanúsága szerint, 1958-ban jelent meg, szerzője Dr. Stankevicius. Hőfehér papíron, egészvászonkötésben 352 oldal; liturgikus szellemét bizonyítja az elején lévő részletes örök „Kalendorijus“ (= naptár) tizenkét oldalon, meg egyes zsoltárok; *O salutaris hostia, Rex Christe primogenite* középkori prosella, másutt alig ismerik, itt a nép is latinul énekl, a *Te Deum*, a *Benedictus*, *Non intres* és a *Libera* is latinul van meg, természetesen mindenütt litván fordítással, mert a nép énekl. Epp úgy, mint az Ordináriumot, a Kyriét pl. valami nagyon egyszerű népies dallamon eredeti nyelvén énekl. Természetesen megvannak a könyvben a gyónáshoz, áldozáshoz való imák; a miseájtatosság teljesen a liturgia szellemében való. Az egyéni áhitatot szolgálják a nagyszámú litániák, a szokásos és hivatalos öt litánia mellett még megvan benne a Krisztus-Király litánia, egy másik Krisztus-litánia, a Szentlélek litániája, Szent Antal, Szent Kazimir, Szent Rókus litániája, mindegyiké külön, sőt a Gyermekek Jézusról nevezett Szent Teréz litániája is, még nem is hallottunk ilyenről. A dallamos, szépritusú litván egyházi énekekből is szép gyűjteményt állított össze a szerző. — Ugyancsak az érsekség kiadásában jelent meg a nagyformátumú „Kataliku Kalendorius 1958“, ez semmi más, mint katolikus direktórium, azaz liturgikus naptár. Míg a világon mindenütt latinul nyomják az ilyenfajta könyvet, mely a mise és breviárium mindennap végzendő rítusát szabályozza, és azt is — néha — a neveltségességig menő rövidítésekkel, mintha liturgikus recepteket adnának ki, ez a könyv jelentős liturgiko-pasztorális újítás; formátumban kétszer akkora, mint a magyar használatra kiadott latinnyelvű direktórium és terjedelemben is nagyobb. Ez azért van, mert a litvánok direktóriuma litván nyelvű és egyúttal laikusok számára is használható. Legalább 7—8 sor, de legtöbbször 20—30 sor minden napnak az anyaga. Először közli az ünnepet, vagy napot, azután jön a „Misios“ (= mise) előírása, litvánul, érthetően, rövidítés nélkül, utána a „Brevijorius“ (= breviárium) ugyanígy, majd a napi szent

vagy szentek, azután más névnapok ugyanazon a napon, ami nagyon hasznos, majd a nap liturgikus jellegéről 4—10 sor magyarázat, sokszor a napi liturgikus szent élettörténete, végül a nap kelte és nyugvása az illető napon. Meg vagyok győződve róla, hogy a litván hitéletnek az ilyen kiadványok nagy mértékben javára válnak.

Nagyon barátságos légkörben telt el a fényes vacsora, a testvéri szeretet az érsekség pincéjéből harmincéves tüzes magyar bort is adott az asztalra. Hallottunk a hetvenöt papnövendék életéről, a pasztorációról, arról, hogy szeretettel tartják el a papokat, a szemináriumot, az érseki hivatalt.

Mi, vasuton utazók innen egyenesen az állomásra mentünk és egy órákor indultunk vissza Moszkvába, ahová másnap este tizenegykor érkezünk meg. Tele volt szellemünk iszákja, tele katolikus szívünk, mikor repülő társainkkal találkoztunk. Ilyen szép és felemelő élményt alig-alig találunk, mint amilyet Lietuva immár egy egész hátralévő életén át jelent nekünk.

Litvániai utunk persze csak egy része — bár jelentős része — volt egész tanulmányutunknak, amely viszont a dolog természeténél fogva (az idő is rövid volt) megint csak egy kis részét ölelte fel a Szovjetunió igen sokrétű és színes mai életének. De úgy érzem, mint parányi gömbtükör jól tükrözte számunkra az egész valóságot.

BÉNA LÁNY SZENT TERÉZNÉL

A béna lány Teréznél könyörög.

Ne kérdezd meg, miként került ide?

Súlyos hegyet mozgat meg itt hite.

Bizalma, mint a bémulás: örök.

A Rózsa Szentjénél imádkozik,

Két mankója fölér a szoborig,

Bénán csüngő lábai merevek;

Vérutacskaí, mint márványerek,

Lilák. A vér már nem viaskodik.

Bár szóltan, mégis élethű jelül:

A lelke éber, érintetlenül.

Szép ifjúsága benne rejtve nő.

A kinja oly nyugodt, s előkelő;

E fájdalomában meg nem szégyenül;

S a gyöngye gyertyafény gyanútlanul

E megnyugvás márványarcára hull.

A két kiválasztott egymásra lett:

A lány, a szenvedő; s Teréz, a Szent.

S a kívülről betérő idegen

Csak néz, melyik szobor az eleven...?

Szabó Géza

A LÁTOMÁSOK KÖLTŐJE

„Pesszimista egy optimista korban, romantikus az izlés realista fordulóján, illúziók embere az illúzióiban csalódott s kiábrándult nemzetben, szertelen, mikor mértéktartás volt az általános jelszó, világnézeti ellentétek közt hánykódó egy szilárd, általános világnézet idején.“ — Így rajzolja meg Schöpfung Aladár néhány markáns vonással Vajda János portréját s költői, emberi „szituációját“ a XIX. század Magyarországon. Az utolsó húsz esztendő, Bóka László kötetnyi esszéje s kivált Komlós Aladár sokágú kutatása nyomán sok részlet-vonást tisztázott Vajda életművével kapcsolatban, sok részlet-szépséget megragogytatott költői hagyatékából. *Lényegében* azonban Schöpfung *Irodalomtörténetének* háromlapos rajza ma is klasszikus teljességű összefoglalás. Ha Vajdára gondolunk, ha róla írunk vagy beszélünk, meglepve vesszük észre, hogy csak kommentár, hogy illusztráló, jóváhagyó személyes vallomás, amit gondolunk, mondunk vagy leírunk, ehhez a háromlapos összefoglaláshoz.

Kor, melynek alapszíne az illúziókból való kiábrándulás, a bukott forradalmak utáni „recollectio“ keserű és nemes realizmusa, melynek lelke — őszintén vagy fájdalmas szemhunyasok árán? — „szilárd, általános világnézet“-ben próbált a nemzethalál tragédiája után optimizmussal nézni a jövőbe... igen, ilyen volt Vajda kora. S ha költészete kortársai közt értetlen idegenkedésbe ütközött, nem csak „szertelensége“ okozta. A nemzeti klasszicizmus „egésze ellen szolt“ az ő életműve is, akárcsak később Ady, s pusztán létével arról tanúskodik, hogy a kiegészítés korának ormai alatt már ott susterogtak a nyugtalanság vulkános erői, amelyek a századforduló éveiben Ady nemzedékével törtek fölszínre.

Tudjuk, hogy a nemzeti klasszicizmus többet adott, mint ígért. Aranyt Babits és Kosztolányi szemével látjuk, szívvel szeretjük, s fölfedezzük benne Baudelaire kortársát, ahogy Keményben és Gyulaiban is ráismerünk Balzac és Flaubert ízeire. A realizmus, az „erkölcsi ihletű“ szemérmes és becsületes irodalmiság s a drágán vásárolt tőkély remekei közt mégis szívesen keressük olykor Vajda írásait. Hogy mindössze csak nyolc-tíz *hibátlan* verse van (de „azok a magyar líra legjavából valók“ — írja Schöpfung), az való igaz. Az ő útja nem a formai teljesség szépségén keresztül vezet. A védekezés, a jámbor törekvés meg a kihívó dac sugallatától befolyásolva nem tisztult soha olyan nemesen egyszerűvé, mint néhány évtizeddel utána Ady.

Hogy nem tudok szeretni lanyhán,
Csak szertelen, szörnyen, nagyon.
Ugy ég a vérem, mint a kátrány
A tengeren kigyult hajón.

Mint a salétromos rakéta,
Mely égbe vágyva, susterog.
Erőlködését mosolyogva
Nézik le fényes csillagok.

(Füredi emlékek II.)

Hatvanéves korában így jellemzi szerelmét. Ez a sustergó, magasba vágó s mindig visszahulló, nehézkes, kátrányos lobogás költészetét is jelképezheti. De vajon csak a hibátlan vers teszi nagygyá a költőt? A „sajnos Victor Hugó“, mellyel Valéry megfelelt arra a kérdésre, kit tart legnagyobbknak a francia lírikusok közül, másra enged következtetni. Vajda lírája tökéletlenségében is a magyar líra egyik legnagyobb magaslata — élete „szimbolikus élet“, műve tanúság.

A realizmus korában Vajda a romantika örököse, s az Ady nemzedékében jelentkező új-romantika előfutára. Ady „lelkének atyját“ látja

s köszönti, Bóka László Kosztolányi elődjét keresi benne. Hogy formájában, nyelvében, verselésében az: első látásra nyilvánvaló. Baróti Szabó és Vörösmarty költői örökségét ő közvetíti Ady felé.

Stílusának jellegzetességei közül Komlós Aladár a pátoszt emeli ki:

„Lírája a patetikus költészet egyik legszebb példája irodalmunkban, azé a hangneme, amelynek korábban Berzsenyi és Vörösmarty adta nagyszerű példáit. Világos, de főképp 67 után elsorvad nálunk a pátosz, vagy deklamálással hígul; sokáig, egész Ady Endréig nem tudja más igazán megszólaltatni, mint Valda és Tolnai Lajos.“

De nemcsak pátoszával készíti Ady útját. Petőfi népdalainak hangja az ő verseiben válik olyan távlatossá, egyszerűségében sokra-utalóvá, mint később Ady és Balázs Béla tollán. Az egyszerű ősi sorok közönséges páros-, kereszt- vagy félrimes strofákban, esetleg éppen rímtelenül, szabadon folyó egymásutánban, az ő verseiben megdöbbentő mélységeket idéznek primitív, ősi, elemi s éppen azért invokatív, szinte mágikus erejű dallamukkal:

Szól a zene, olyan szépen szól,
Csodálatos búból-bánatból.
Oly szomorú, mint az őszi szél.
Fogy a sugár, hull a falevél...

Nem is szomorú már, de szilaj:
Nem is sóhajtás, de kínos jaj,
Szivem tépik, fejem ingatják,
Mint a szél a fáknak sudarát.

(Gina emléke XII.)

„A jáborfa regéje“, a „Mit kongnak bongnak a harangok“ s a „Kiállhatatlan szépről“ megkezdett epikus költemény az ősi nyolcas ringató ritmusán dalolja végig ezt a varázslatot.

Később, amint mélyült és gazdagodott a mondanivalója, ezeknek a vizionárius hangulatoknak, képeknek ihletét sokszor inkább nyugateurópai sorokra bízta. Az „Éjjelek“ pontosan Vörösmarty dallamát idézi, s nem mindennapi feszültségeiben valóban méltán idézi föl:

A sötétség kigyúl,
Elhallgat a madár.
Felhő irul-pirul;
Minden vágy telve már ?
Mely kéjbe fuldokol,
Az éj nekem pokol.
Hallgass szívem !

S ha jobban megfigyeljük, olykor nemcsak a ritmus: különös borok zamatától részeg a rím is:

Ó mily dicső, mi fölséges lehet
Ragyogó ég, penészes rög helyett !
Megtérni egyenest, egyszerre **abba**,
Mely minden éltet, üdvöt oszt, a **napba** !

Nincs mit kutatni már tovább,
Ismerve mindkét szélén a világ.
Ezentúl még unottabb, **üresebb**.
Szívében egy legújabb, **üde seb**.

(Halál)

(A szomorú körutas)

Ezek a helyek nem *tipikusak* Vajda költészetében. A dallam tiszta fakadásának s a rím újszerű szédületének ritkán adja át magát ennyire, s ahol leginkább önmaga, ott ez a kísértetes nem-mindennapi mélység kopáran, prózai-szabálytalanul nyílik bele a verseibe:

Ahol egykor a vidámság
Edes epret szedett volna,
Kérlethetetlen mérgű tűzláng
Legel a **gyepen ropogva...**

(Gina emléke XV.).

A strofa utolsó sorában megtörik — az amúgy se nagyon mélyre ritmizált — dallamív, s éppen ezzel mond sokat, nagyon sokat, érezteti meg a lángok pusztító, démoni hatalmát. *Altalában* — Sík Sándor megállapítása szerint — „a szerkezeti, műfaji, nyelvi formaelemek, melyekkel Vajda dolgozik, az Arany-iskola közkincséből valók“. Hogy azonban ezek mellett a formaelemek mellett, velük békés egységbe forrva, sőt súlyban fölébük kerekedve helyet kap a romantika hagyatéka és a készülődő Nyugat stílusreformjának bujkáló ígérete, és hogy az Arany-iskola formakincse is új „lírai lényeg“ hordozója lett: az mélyebbre utal, Vajda költői magatartásának alapállása felé.

A költő formai megoldásainak jellegét elsősorban a szó — tágabban a nyelvi kifejezőeszközök és a valóság viszonyáról vallott (vagy hitt) hitének jellege határozza meg. Szó és valóság egymásra-termettségét soha nem hitték annyira a magyar irodalomban, mint a nemzeti klasszicizmus szilárd világnézetű korában, épp Arany költői pályájának kibontakozása idején. Hogy a szó eszköz, csak teste a gondolatnak, s hogy viszont a gondolat teljesen beletestesülhet a szóba, tán még Kazinczy sem vallotta olyan meggyőződéssel, mint ez a realista iskola.

Előttünk Vörösmarty egészen másképp gondolkodott. Valóságon ő mélyebb, gondolaton ő személyesebb valamit értett, mint amit a szó, az egyszerű „kidallás“ biztos eszköze szocializálhatna. **Individuum ineffabile:**

Nem mondom, mint szeretlek,
Hol lelnék arra szót?
Nem érez, a ki érez
Szavakkal mondhatót.

(Idához)

S a Nyugat stíloromantikája újra visszatér a szó és valóság kettősségének gondolatához. Legvilágosabban talán épp Kosztolányiban, aki teljesen és programszerűen a szó művészetének vallja magát, s a szó nevében megtagadja az élményt.

Multnak és jövőnek ez a hitetlensége bujkált Vajdában, amikor nem bízott a kimondás, a klasszikus „egyetlen helyes szó“ lehetőségében, s inkább szuggerálni, sejtetni akarta a „mondhatatlan“-t, mint kimondani, s mikor — lemondva a *mondás* kötelezettségéről — szavakra, képekre bízta magát, amelyek mindig ott kavartak, készültek lelke mélyén.

Mert ő maga is szuggesztíók rabja volt. Szavait, képeit nem teremti; kínlódvá veti ki magából, mint vulkán a látatömböket, vagy inkább próbálja csak kivetni magából, de haláláig viselős velük. Egy-egy szó, mint a *sustorok*, egy-egy szókép vagy verset-betöltő szimbólum, mint a *nep* képe vagy a *virrasztók* szimbóluma, egész életén át kíséri, s újra meg újra kirobban belőle, hogy visszahulljon a forró vulkántorokba, ott forrjon, izzon tovább, és készülődjön újra ég felé — jeléül annak, hogy még nem izzott ki véglegessé: még nem juthatott a csillagok magasába.

A vizek felszínét szelek fodrozzák, árnyak és fények színezik: a mélységek sodrát mindössze néhány erőnek törvénye diktálja. Vajda a mélységek költője, költészete három-négy nagy ihletből fakad, s az azonos ihlet változatlan képanyagú kifejezése — ha a kötelességből vagy rivalitásból írt darabokat leszámítjuk — egy költemény benyomását teszi; olvasásakor szinte hajlandók vagyunk elfelejteni, hogy a ciklus első és utolsó darabját jó félévszázad választja el.

Egy Vörösmarty a benne hullámzó feszültségeket kivetíthette a külső világba. Eredetében „tárgytalan“ ihletéhez található tárgyát a re-

formakor nemzeti küzdelmeinek eszméiben, problémáiban. Mélyből induló költészete e „közérdekű” témákon keresztül utat is talált a közönséghez: Szózatában a „népek hazáját” szólítja meg. Vajda ellenben így nyilatkozik koráról: „Ez a kor a szervezkedett középszerűség összeesküvése a rendkívüli, a nagyszerű ellen; a korlátoltságé a lángész ellen; a kontárok sokaságáé a tüneményes mesterek csekély száma ellen.” Ebben a korban a mélység embere magáramaradt. A nagy indulatok, álmok ihletettje nem vetíthette ki vívódásait közös célokba, problémákba, s így meghallgatásra sem számíthatott többé. Vajda, aki az elrendeltetéses, belülről-építő történelmi „hős” alakjának legtökéletesebb megvalósulását Napoleonban látta, rájön arra, hogy az ő korában Napoleon életét nem lehet újraélni. „Mert ha ember születnék is hozzá, nem lesz hozzá többé világ.” Költészete ezért oly visszhangtalan, ezért oly eleve magának való. Vörösmarty csak a *Vén Cigányt* írta ilyen lelkiállapotban: Vajdának egész *oeuvre*-je ebből a helyzetből született meg.

S mivel az emberi személy relatív valóság, tartalmi, érzelmi, energiái másokhoz való kapcsolatokban gyűlnek, érnek, találnak megfogalmazást, azért a magányos Vajda sincs egészen egyedül. A lelke mélyén feszülő erők egy elhibázott szerelem tragikus konfliktusában gyűlnek, önmérsztő, sustorgó lobogásra. Lehet elemezni ennek a szerelemnek „féhéren izzó érzékiségét” (Schöpfung), el lehet tünődni, milyen keserű sors, hogy — Móricz goromba szavával — „Vajda János, a költő, az érzelmek szétrobbanó embere szerelmes lesz egy nőtényálatba”; Vajda szerelmének igazi „izgalma”, igazi rendeltetése, azonban nem ez. A látomások költője, a mélység eljegyzettje keres valakit, akinek kimondhatja magát. Valakit, aki előtt megszülethetik, akinek bírásában meghódíthatja önmagát is. A magányos hajó lángra gyúl — s csoda, ha tüze kátrányos, nehéz lobogású?

A szellem magasán Vajda nem vár, nem remél kiegészülést. A megnyílás lehetőségét és mámorát a testi szerelem erőtikájában keresi. Erőtikájának mélysége és szenvedélyessége (mely néhány költeményében szinte valami pánerotizmussá oldódik) azt tanúsítja, hogy a szerelem — és ez a szerelem az élet egyetlen még lehetséges megoldásának tűnik előtte. Ez az érzéki szenvedély a maga gátlástalan hevével méltán lehetett szokatlan és botrányos a maga korában, de alapjában mégsem újszerű. Előképe — szerencsésebb és minden esetre tisztább változatban — a Laura-szerelemben áll előttünk. Vajda szerelme csak feketébb lángú Vörösmartyénál: *lényegében* egyvissza azzal. Ahogy kozmikus arányaiban is csak Vörösmarty nyomán jár, a benne érő lehetőségeket érleli gyümölcse — és teherre.

Mert az a megdöbbentő, hogy ami Vörösmartynál hódítás és kitárlás, az Vajdában átok és teher. Nemcsak a képek válnak magaalakoztatva zsarnokaivá, a romantika minden nagyszerű bontakozása visszajára fordul az ő életében. Ahogy a romantika politikai ambícióit Vörösmarty, úgy élte végig és élte „túl” Vajda megtörve, összezúzva a romantikus szerelem-igény kibornlását és törvényszerű kudarcát. S ahogy Vörösmarty fenéig akarta üríteni a kelyhet — s a „forradalom után” nem a „recollectio” realizmusával, hanem a *Vén Cigány* keserű gyötrelmével kös-tolta „különös örömek borát”, úgy Vajda is végigélte és végigkínlódta ennek a szenvedélynek minden pusztító rombolását.

S mint Vörösmarty a *Vén Cigányt*, ő legnagyobb verseit ebből a szerelemből merítette.

Roskadozva a magány terhei alatt és a szerelemben csálódva Vörösmarty és Petőfi nagyobb szerelmében, a hazaszeretletben próbált ő is élettartalmat, személyes kibontakozást találni. De neki egy látomása lehet csak a hazáról:

Itt a nagy halott előttünk,
Kiterítve, mereven.
A hideg, a téli éjben,
Csillagoltó sötétségben
Mi vagyunk még éberen. (Virrasztók)

Röpiratokban, olykor versekben is próbálja Vörösmarty módján munkára, megújulásra izgatni az elveszettek maradványait, s egy-egy sorában meg is zendül az a mítikus pátosz meg elszánás, amely Vörösmarty hasonló költeményeinek ihletője volt, de igazában csak álmodni mer a „hihetetlen” reményről:

A holt szeme félig nyitva;
Hátha meg nem volna halva,
S lehetne még valami... (u. o.)

Inspirálója, élete kibontakoztatója nem lett a halott nemzet ügye, hazaszeretete azonban épp ezáltal egészen sajátos színt kap, egész különleges szerephez jut lelki életének alakulásában. Az elhagyott, megcsúfolt, megtiport haza sorsában saját sorsának monumentális mására ismer, s benne magában vele egy-arcú, egy-végzetű testvérre talál. Kifejezetten nem mondja ki sehol, de ahogy jellemzi a magyarság sorsát, alakját, szavai félreérthetetlenül önmagára, meg „életátka képére”, az üstökösre utalnak:

En nemzetem, ez a te multad képe.
Hogy szám szerint kevés vagy, ritkaság,
Meg-megrohant a gyáva sokaság.
Hogy kis szigetként állsz a néptengerben,
Páratlanul, rokontalan, egyetlen,
Segélve még mást, soha senki téged —
Ha mégis élsz, ez méltó büszkeséged. (Lenni vagy nem lenni)

Valami magánál nyomorultabbat, hősibbet keresett Vajda, amikor a nemzet sorsára gondolt. Ezért fájt neki olyan elemi fájdalommal a ki-egyezés, amikor egyetlen javát, hősi *becsületét* játszotta el ez a vele egy-sorsú, de immár „bukott hölgy” (Luzitán dal). Becsületét, amelyben saját életének is egyetlen támaszát látta s hirdette kevélyen.

Ha így szemléljük hazafias líráját, megértjük, hogy a munkára, realizmusra sürgető program-versekben maga számára is új utat keres, utat valami keményzsigmondi életfölfogás felé — mely hiszen szintén örület felé vitt.

A haza sorsa azonban nem változott meg, Vajda sem tudta újjáalkotni önmagát, s így élete során mégis egyedül maradt szerelmével vagy szerelmeivel s az abban rányíló végtelenséggel.

A végtelenség, az ő számára nem Isten személyes valósága, mely alakot ad és határt szab minden teremtettnél. Ő a romantika és a XIX. század historizmusának megtermészettudományának evilági végtelenségét ismerte, annak gondolatával birkózott és viaskodott. De a térnek és időnek e kozmikus távlatú, elmúlással és megmaradással terhes „gondolt” végtelenje személyes jelentést kapott az ő szemében, mert szerelmének kínjában nyílt elé. A mindenség távlatai, a Kordillerák hava,

s a csillagvilágok végtelenje az ő számára ennek a szerelemnek díszlete csak. Az idő megújítja a fűvek, a fák, a bogarak világát, talán a tudat kínját is megörökíti, de szétépi Gina szépségét, a pótolhatatlant, az egy-szerválót:

Hóhér idő, ádáz kezével,
Letörli ajkad bíborát. (Gina Emléke, XXX.)

Az anyagvilág örök állandósága mellett csak még kiáltóbb a személyes szépség elmúlásának tragédiája:

Örökre, végképp, menthetetlen,
Te mulsz el egyedül, magad,
A halhatatlan egyetemben
Mindent fölértő áldozat. (u. o.)

De az idő szétörli a testet, a pecsétet és beteljesedést, mely által „te” lett a „valaki”-ből; s elsodorja a pillanatot is, a múltó, be nem töltött lehetőséget:

Nem úgy van az, mint hiszik, tartják.	Csak a testet nem öltött ábránd,
A porban a halhatatlanság.	Be nem tett vágy, el nem lobbant láng,
Nem vész el innen semmi, semmi,	Az elszalasztott meddő óra
Csak ami nem birt megszületni.	Nem fordul itten vissza jóra;
Üdvözítő csók, mely elcsattan,	Csak az van halva itt örökké,
Mi megesezt, lett halhatatlan.	A mult nem hozza vissza többé.

Soha többé !

Ha van tudat a túlvilágon,
En mindig ezt az órát látom.
F. hézagot a mult időben,
Mit ki nem tölt a teremő sem ...

(Kísértetek)

A test megújuló, pusztíthatatlan léte, s az öntudat halállal meg nem szakadó emlékezése (amelyet Vajda mindig hitt s rettegett) a szerelmi tragédia háttérben gyötrő és szédítő bizonyosság lesz. A romantikusok nagy hódítása, melynek pátozával szembefordultak a fölvilágosodás racionalizmusával, ím ísmét átokká érik Vajda számára. A végtelenség csak akkor „megoldás”, ha személyes és szeretettel teljes, a kozmosz csak akkor lehet kerete és nem megölője a személy élete-bontakozásának, ha a személyes Isten rendezett, s számunkra rendezett alkotása.

Vajda világképében a nagy Te nem az Isten, s a végtelenség meg a kozmosz törvénye csak az Isten személyében válnék értelmessé és megélhetővé. Nélküle „halál és öröklét” egyformán átok; az elmúlás és fönnmaradás, a „mindig és soha” lehetősége rettenő dilemma: Vajda visszahőköl a halál gondolatától:

„Elmúlni innen, mindörökre !
Mi szomorú gyász, végezet !...”

de az öröklét gondolata egyenest kétségbe ejti:

Örökké élni, élni, élni,
Lét kínja bármí szaggató;
Soha, soha meg nem pihenni ...
Írtóztató, írtóztató ! (Nyári éjjel)

És harmadik megoldást nem lát maga előtt. A végtelenség „üres”, „süket”, „visszhangtalan”, mert magatudatlan, személytelen hatalom, valamikép-

pen Istennél is erősebb. Istennél, akinek személyes végtelensége, teremtfő Úr-volta idegen gondolat Vajda számára. A személyes élet megvalósulásának egyetlen lehetősége, a szerelem tragédiába sodorta, s a végtelen nem érti meg, nem enyhíti, csak fokozza és megőrökíti kínját. Csoda-e, ha kegyetlenül magányosnak, elhagyatottnak érzi magát a ráboruló idegenség ölén?

Im itt vagyok a sötétségben,
Tehetlen, árva, elhagyott.
Nem hogy kié, de voltaképen
Az sem tudom, hogy mi vagyok? (u. o.)

Megélte s megénekelte az értelmetlen éjszakába való kivetettség pártosztát. Előbb csak a romantikusok káinkodó bűn-magasztalása szól sorraiban (Életbölcselem), később, amikor az „örök fényesség“ lebecsült üdvére s a „szűz öl“ kárhozatára is másképp tekintett, már nem erény és bűn, örök-üdvösség és evilági jó párhuzamában gondolkodott. Szándékosan használtam az előbb a „kivetettség“ egzisztencialista terminusát. Utolsó korszakának verseiben szinte az egzisztencialisták szavaival fogalmaz, az ő lelkükkel néz szembe lét és elmúlás, pillanat és mindigvalóság abszurditásával:

... Hát hasztalan, hiába minden!	Szülőd előled elrejtőzik.
Léted, világod titka zárva.	Szégyenli tán magát miattad?
Magadra vagy hagyatva itten,	Vagy ebbe tán az intés rejlik:
Kített lelenc, apátlan árva.	Légy ura, istene magadnak.

A feneketlen sötétségbe
Tudj beugorni készen, bátran.
Ha ő csodás az öröklétben
Légy nagyszerű te a halálban...! (Est-harang)

Bóka László katolikus költőnek mondta Vajdát, s mi sem hihetjük el Komlós Aladárnak, hogy a katolikus kortárs-lapok merő ellenzékieskedésből próbálták pártját fogni az Akadémia s a hivatalos irodalom ellen vívott küzdelmeiben. Mint a romantika — melynek végső kifejlődését éli s szenved — Vajda is katolikus; ha hitében nem: *igényeiben*. A személyes istenkapcsolat vágyának szentágostoni nyugtalansága kergette, ihlette egész életében. Csakhogy hit nélkül csonka szárny a vágy: gyász és betegség. Vajda érezte ezt. Megpróbált „gyásza diadalában“ megállni a ráereszkedő éjszaka előtt, Emberileg legnagyobb s talán egyetlen „érde-me“, hogy ez sem sikerült neki. Diadalmas pártosza ritka kísérlet — végső s állandó szava a beteg kiáltó kinja, borzadása.

Becsületes beteg volt. Ezért lehetett nagy költővé, s ezért nem fogadta el költőnek az a kor, amely a költőben nem beteget: orvost keresett. Becsületes beteg volt. S ezért tagadták meg azok az orvosok, akiknek nem volt gyógyszerük a bajára.

NIKODÉMUS TIZEDIK LEVELE

Irta Jan Dobraczynski*

Kedves Juszтусom!

Az imént érkeztem haza a Machareus erődből. Antipasz rákényszerített, hogy részt vegyek egy olyan ünnepségen, amelyet atyja bolondságainak ideje óta nem láttunk. A várat körülakatta színes leplekkel, mint egy néger törzsfő kunyhóját, este pedig kivilágíttatta, mint Jeruzsálemet az Aratási ünnep első napján. A vad, pusztá hegyi szakadékok egész héten át harsogtak az arab dobok, citerák, kintorok és sípok lármájától.

Az ünnepségeken megjelent Julius Pontius Pilatus is. Először volt alkalmam közelről látni és beszélni vele. Az utóbbi években egyáltalán nem mutatkozott Jeruzsálemben. Első pillanatban olyan ember benyomását keltte rám, aki a bölcsek közömbösségével szemléli az egész világot. De mielőtt kinyitotta száját, ezt a benyomást elsöpörte egy másik. Egy kímélet és műveltség nélküli zsoldos katona állt az ember előtt. Minden mozdulata közönséges durvaságról árulkodik. Érdekes históriát mesélnék róla: állítólag a Gallusok vezérének fia, s mint gyermek került túszként Rómába. Akkor Vinix volt a neve. Rómában valaki a Claudiusok családjából foglalkozni kezdett vele és annyira latinizálta, hogy Vinix, mikor felnőtt, nem akart visszatérni övéi közé. Megváltoztatta a nevét, belépett a hadseregbe, tribunus lett, háborúkban vett részt és kitüntette magát. Aztán feleségül vette Proclát, Marcius Claudius Metellus leányát, aki ugyan kissé elvirágzott már, de olyan család nevét viselte, mely rokonságban van a császári familiával. Valaki elmondta nekem, hogy Pilatus akkoriban nem volt afféle békés bárányna és nagy jövőről álmodott. Rómában egyébként minden tribunus arról ábrándozik, hogy caesar lesz. Lehet, hogy ezért vette el a hideg és csúnya, de régi patricius nemzetségből való asszonyt. Ám nem sok haszna lett belőle. Egy napon a császár hirtelen ráparancsolt, hogy foglalja el a prokuratori széket Judeában. Ez hat esztendővel ezelőtt történt. A rómaiak ezt a megbízatást valóságos száműzetésnek tartják. Valerius Gratus is azt szokta mondani, hogy a ciprusi rézbánya és Judea kormányzói széke: egy és ugyanaz. Tiberius nagy könyörgésre és sírásra megengedte Pilatusnak — a római hivatali rend ellenére —, hogy magával hozza feleségét is (így menekült meg az attól a sorstól, mely utóbb osztályrésze lett az egész

* Jan Dobraczynski (ejtsd: Dobraczinszki) a második világháború utáni lengyel katolikus írónemzedék egyik legmarkánsabb egyénisége. Ugyanazt az utat járja, mint nagy elődje, Sienkiewicz, a mai ember kérdéseire keresi a feleletet az evangéliumi multban, az evangéliumi igazságok tükröződését kutatja a mindennapi életben. Regényei, elbeszélései ennek megfelelően részben bibliai és őskeresztény tárgyak, részben a legmagabb környezetben játszódnak.

Akármelyik tárgykörből merít, katolicizmusa egyformán modern. A legújabb francia és angol prózaírók testvére, anélkül, hogy utánozná azokat. Felfogásában erősen haladó. Tanulmányaiban nyíltan is leszögezi: a mai hívőnek tanúságtétellel kell megvallania a hitét és az emberek szeretetén keresztül kell keresnie Istent. A mai katolicizmusnak közösséginek, szociálisnak kell lennie, benne kell élnie a másban, annak minden gondjában és örömeiben, az új világ építésében.

A „Nikodémus levelei”-t, melyből itt közlünk részletet, több nyelvre is lefordították.

Fiktív levélgyűjtemény formájában megírt Krisztus-regény ez a mű; de nem akar teljes körképet adni a megváltás drámájáról. A mai hívő ember egyik mélyen parázsló problémáját veti föl: hogyan segít Jézus, midőn látszólag nem hallgatja meg könyörgésünket és nem tesz értünk csodát. Nikodémus beteg kisleánya gyógyulását várja az isteni orvostól. Ez a kérése azonban nem teljesül. Jézus arra szemelte ki, hogy megtanítsa szenvedni. Ezért nem külső segítséggel, hanem belső kegyelmekkel halmozza el. Az itt közölt részlet Keresztelő Szent János tövételét mondja el.

Claudius Metellus családnak). Alig kötött ki Pilatus Caesareában, máris hozzáfogott, hogy megmutassa nekünk, mi az: kemény kézzel kormányozni. Talán azt gondolta, hogy ilyen módon magára fordítja a császár figyelmét és más, jobb álláspontra bírja őt? Bizonyára hallottál a katonai jelvényekről és a fogadalmi táblákról, melyeket éjszaka Jeruzsálemben csempésztetett és kifüggesztetett az Antonia vár falain. De mind a két esetben elvesztette a játszmat. A makacs ellenállással szemben meg kellett hátrálnia. Ez évekre elvette jókedvét. Az Antonia várban otthagyta helyőrsége parancsnokául bizalmas tribunusát, Sarcust, maga pedig bezárkózott Caesareába. A Városban ritkán jelenik meg, csakis nagy ünnepek idején, és megjelenése mindig véres események jele. Jobb szeretjük, ha otthon ül magában és nem jelenik meg Jeruzsálemben. Iszákos lett, hasat eresztett és szorultságában filozofálni kezdett. Megértette, hogy őt innen többé el nem szöktetik. Azért nem harcol ellenünk. A viszony közte és a Szanhedrin között hallgatólagosan abban állapodott meg, hogy ő marad Caesareában és nem táncoltat bennünket, mi pedig gondoskodunk róla, hogy a Városban teljes béke uralkodjék.

Pilátus középtermetű, vállas, tenyerei nagyok, formátlanok, karjai izmosak, feje kopasz, vörösesszőke hajának utolsó ritkás csújka koszorúzza. Nehézkesen jár, mint a medve, szereti vállonverni az embereket és minduntalan minden ok nélkül nevetésben tör ki. Egy ideig kettesben beszélgetve sétáltak Antipasszal a kertben. Olyanok voltak, mint két kutya, amelyik óvatosan közeledik egymás felé. Látszott, mindegyik azt akarja bizonyítani, hogy pusztán jó kedvéből találkozik a másikkal, de tudja, a másikat Vitellius kényszerítette rá, hogy megtegye ugyanazt. A valóságban mindkettő játékszer a legátus kezében.

Aztán visszatértek a kertből, és Pilátus hozzánk lépett. A fal tövében álltunk, hogy üdvözljük őt. Nyers mosollyal közeledett felénk, mint a tizedes, aki az újoncokat szemléli. Az egyik arab főnököt tréfásan habavágta, a másiknak meghúzta a szakállát. Fintorokat vágott és sokat sejtetően hunyorgott. Látszik, hogy ez az ember istállóban vagy kaszárnnyában érzi magát legjobban. Az arab törzsfőnökök, akik cifrák voltak, mint a lovak, juhbégetésre emlékeztető nevetéssel válaszoltak. De sötét szemük mélyén düh lappangott. El kell ismerni, velünk szemben nem annyira közönséges. Csak Jonatászt köszöntötte jóismerős módján: „Hogy vagy, Jonatasz? — kérdezte fintort vágva, aminek kedélyességet kellett volna kifejeznie. „Aha! — fordult hozzá, mintha most jutott volna eszébe — mikor hozzátok a pénzt?” „Gyűjtjük! — felelte Jonatász meghajolva. „Gyűjtitek — csúfolódott — gyűjtitek... Hahaha!” — durván nevetett és újra összehúzta a szemét. Minek nektek gyűjteni? Elég, ha belenyúltok a kincstárba. Van ott elég arany. Tudom én azt. És azt mondom neked: siessetek...” Jonatasz mintha másfelé akarta volna fordítani a prokurator figyelmét, bemutatott engem: „Ez itt, nagyrabecsült prokurator, Nikodémus rabbi, nagy tudós és farizeus, a Szanhedrin képviselője...” — „Üdvözöllek! — intett felém Pilatus hanyagul. — Farizeus? — ütötte fel a fejét hirtelen, mintha a szó valamit eszébe juttatott volna. Megállt. — Egyik azok közül, akik halál utáni életéről, jutalomról, büntetésről, lelkekről beszélnek? Igen?” — „Igen, tisztelt Pilatus — sietett a felelettel Jonatasz. — Nikodémus rabbi egyike a legismertebb farizeus frásztudóknak.” „Ha, ha, ha! — harsogott Pilatus, s hirtelen olyan kézmozdulatot tett, mintha a kalapácsra emlékeztető gladiator-öklével hasba akarna ütni. A pusztá gondolattól is elsötétült előttem a világ. De ott hagyott, tovább ment a vendégek között, lármázva és vállukat csapkodva.

A tivornya naponként növekedett. Szinte egy percre se szakadt meg. Az egyik pillanatban kihallgattam Pilátust, amint koszorúval a homlokán két táncosnőre támaszkodva az asztal túlsó felén heverő Herodiással beszélt. Ez az asszony, noha már jól benne van a korban, még mindig meg tudja babonázni a férfiakat. Megőrizte gyönyörű alakját. Majdnem leánynak látszik. Amint ragyogó fekete szemeit hosszú szempillái alól aggódó gondossággal fordítja Antipasz felé, nehéz elhinni, hogy már megfertőzte magát, összeszövetkezett egyik nagybátyjával, eltaszította azt, hogy Antipasszal éljen, aki ugyancsak nagybátyja. Herodiás heverőjén, lába mellett, egy ki nem fejlett alakú, karcsú, hajlékony leányka ült. (Amikor gyermekeket látok, nyomban az én betegem, Ruth áll szemeim előtt. Jobb volna nem is emlékezni rá!) Azt hittem, udvarhölgye, de kiderült, hogy Herodiás és Fülöp gyermeke. Az anyja büszkén hordja az emberek közé, a leány pedig megnéz mindenkit óriási fekete szemével.

Egy reggel, mikor az egész éjjel tartó részegeskedéstől kimerült vendégek ágyaikon horkoltak, egyik a másik mellett, kimentem a kertbe, hogy elmondjam reggeli imádságomat. Visszafelé Antipaszba ütköztem. A király egyedül volt, hátratett kézzel, komoran ballagott. Azt hittem, tovább megy, anélkül, hogy észrevenne. De ahogy megpillantott, egyenesen felém vette útját, mintha éppen engem keresett volna. Barátságosan karonfogott és a kert mélyébe vitt.

— Bizonyosan felháborít téged, rabbi — szólt hozzám, míg a fasorban haladtunk, mely a pálmaágak árnyékában megtartotta az éjszaka hűvösségét —, ami itt történik? Farizeus vagy, tiszta és jámbor férfiú... De nem szabad felháborodnod. Kénytelen vagyok megtenni ezek miatt a körülmételetlenek miatt (úgy beszélt, mintha emberemlékezet óta a Törvény beavatottja lenne, pedig csak Heródes egyezett bele Maltalle fiainak körülméteelésébe!) Ha nem törekednék rá, hogy barátságban éljek velük, azon törnék a fejüket, hogyan semmisítsen meg. Ez a Pilátus hitvány teremtés, és hogy visszahízelegje magát Tiberius kegyébe, kész ki tudja milyen bajt a nyakamba zúdítani... Agrippa is azon töpreng, hogyan ásson vermet nekem. Jobbnak tartja magát nálam, mert Mariamme unokája... Ugyanilyen Alekszander is, csak ostobább... Mindenütt ellenség, mindenütt... Élni, annyit jelent, hogy harcolni kell mindenki ellen. Szüntelen résen kell lennem. Pedig én békét akarok. Uralkodjék Pilátus magának Judeában. Nekem elegendő, amim van... Herodiás szeret engem, boldog lehetnék... És ezt sem hagyják nekem. Mindenfelé gyűlölködő, rossz emberek. Mint ezek a ti szaduceusaitok! Mit akarnak tőlem? Hízelegnek a rómaiaknak, üzleteket kötnek Pilátussal. Becsületes maradhat-e az ember olyan világban, ahol mindenki becsületes? Mondd, rabbi, aki oly bölcs vagy: vajon lehet-e mindenkivel harcban állni és senkitől támogatást nem kapni?

Elhaladtunk a napsugárral átszótt vöröszöld ámbraágyásra emlékeztető tavacska mellett, amelyben kerek szemű és muszlinfátyolfarkú halak hűsöltek. A palota felé kanyarodtunk.

— Mondd tehát — unszolt. De nem várta meg feleletem. — Mindenütt ellenség, mindenütt ellenség. — Ujjain sorolta: — Pilátus, Vitellius, Tiberius, Agrippa, Alekszander, Fülöp, Aretász... Ti sem vagytok barátaim. Istentelennek tartotok engem, tudom. Ő is oly szigorú! Pedig én csak békét akarok és egy kis boldogságot. Herodiás szeret és aggódik miattam. Eddig senki nem aggódott értem, senki nem szeretett. Soha nem tudhattam, mikor adnak be nekem mérget. Feleségemben sem bízam. Azért küldtem vissza atyjának. Herodiás pedig eljönne utánam a világ

végére is. Mellette biztonságban vagyok. Hogy Fülöp felesége volt? Nem akarta, és az sem akarta őt!

— Miért hánytorgatja ezt fel nekem!? — tört ki, mikor másodszor visszatértünk az árnyas fásoron a medencéhez. — Megadtam neki a tiszteletet és megadom továbbra is. Bölcs és szent ő! Próféta. Tisztellem őt, ahogy Illést vagy Izaiást tisztelném, ha visszatérnének a földre. Nem ítélem halálra, bár az asszony azt kívánja... De miért szól oly rettentően ellenem? Mit vétettem én ellene? Azt kiáltozza, hogy én gonoszabbul cselekszem, mint Dávid Uriás feleségével. Én senkit nem küldtem halálba! Én csupán szeretem Herodiást és az is szeret engem...

Ekkor döbbsentem rá, hogy Jánosról beszél. Egészen kiment emlékezetemből, hogy a próféta itt sinylődik a vár alatti mélységben, és amíg felette zajlanak az ünnepségek és mulatságok, ő fogságában elvesztett szabadságáról álmodik. Ez az ostoba börtönbe vetette és mégis egyre fél tőle. Heródes ravasz, de bátor farkas volt. Antipasz — amint találokan mondta róla egyszer a Mester — róka, éjszakai áskálódásra való, de nem arra, hogy fényes nappal szálljon szembe. Soha nem jut el a nagy cselekedetig.

— Ez a János — bizonygatta nekem hevesen (talán azt hitte, hogy minden farizeus hasonló képességgel van megáldva) — valóban szent próféta. Én szívesen beszélgetek vele. Hallgatom. Mindent megtennék, amit mond. Megtennék én... De Herodiást nem taszítom el! Nem, nem! Szeretem őt és ő is szeret engem. Szükségem van rá. Csak mellette vagyok biztonságban. Mellette jó, igazságos, szelid tudnék lenni... A király, hogy jó legyen, kell, hogy szeressék. Ti is ismeritek, farizeusok, azt a törvényt, amely azt mondja, hogy minden okból adni lehet válólevelet. Fülöp ad neki ilyen levelet, bizonyosan ad... Rábirom, hogy adjon! De János hallani se akar róla. Nem lehet vele beszélni, mert egyszeriben kiáltozni és fenyegetődni kezd...

Igy hurcolt ide-oda egy órán át, egyfolytában ugyanarról mesélve. Végül, hogy lerázzam magamról, azt mondtam, kész vagyok Jánossal szólni, és lehet, sikerül majd rábirom, ne ítélje el oly szigorúan Antipasz és Herodiás kapcsolatát. Nagy lelkesedéssel ragadtam vele. Köszönetet akart mondani. Már arcomon éreztem ellenszenves ösvérajkai csókját. Felkiáltott, hogy barátja vagyok. Nyomban hívatta az őrség parancsnokát és megparancsolta neki, kísérlen el a mélységbe, a börtönbe.

Igy nyílt alkalmam rá, hogy megláthassam a bethabarai prófétát. (Megtettem volna egyébként anélkül is, hogy Antipasz segítségére sietek: a börtön rácsos ablaka udvarra nyílik és Zakariás fia beszélni tud rajta keresztül tanítványaival, taníthatja és intheti őket.) Sikos kölép-csőkön szálltam alá. Az üregben szalmaalmon feküdt egy ember. Nyomban felismertem, bár igen megváltozott az elmúlt kis hiján két esztendő alatt. Lesóványodott, megöregedett, bőre, mely azelőtt a napsütéstől bronzszínű volt, a kimosott takaró szürkésárga színét vette magára. A fogságban senki nem kínozte őt, bilincs se volt rajta, az alom mellett kosár állott tele finom étellel. De az olyan emberek számára, mint János, semmi sincs, ami ellensúlyozni tudná a rabság gyötrelmét. Talán ezért volt, hogy sápadt szürke haját ősz hajsálak szótték át, és ráncokkal bárázdált arca beesett, mint az üres tömlő.

Amikor béléptem, a fogoly épp hogy megmozdult helyén. Még a fejét se emelte meg. Feküdt az almon elterülve, a beszüremló napfény föltábla fektetve arcát. Gondolkozott, vagy talán nem gondolt semmire, csak átadta arcát a napfény símogatásának. Amikor fölébe álltam, lassan felnyitotta a szemét, utána felült. Az őz otthagytott bennünket és kiment.

Egyedül voltunk a homályos üregben, mely még sötétebbnek tűnt fel azáltal, hogy kútjának feketeségébe belehasított a meredeken behulló napfény oszlopa. Szemem lassan hozzácsoklott a vakító fény és a teljes sötétség e szövvényéhez. Az ember ott ült előttem egy lépésnyire, magasra húzott térdeire támaszkodva. Orrának elnyúlt árnyéka kettészelte arcát; nem lehetett megállapítani, ajka nyitva van-e, vagy zárva. Aztán felém fordította fejét, és mikor eltűnt onnan az árnyék, melyet dús szemöldöke vetett, megpillantottam a próféta szemét. Az változott meg a legkevésbé rajta. Ugyanaz volt, mint régen: álmódú — annak a szeme, aki keres és vár. A harag mindaz iránt, mi körülvette, elhagyta már. Olyan volt, mint a hajós, aki örökre eltávozóban van a tengeren. De utána azt éreztem, hogy visszatér szemébe a ragyogás. Szemhéja megremegett, mint a vitorla, melybe belekap a szél. Megszólalt, rekedten és csöndesen. De hangja ugyanaz volt, mint amely a folyó felett mennydörgött:

— Már értem jöttél?

— Rabbi — kezdtem. Nem tudtam mit kérdez. Félelem fogott el ezzel az emberrel szemben, aki annakidején oly rettenthetetlenül szólt a néphez. — Azért jöttem, hogy megnézzelek. Bizonyára nem tudod ki vagyok. Valaha, Bethabaraban, voltam nálad...

— Lehet — bólintott, mintha el akarta volna hárítani magától a visszaemlékezés fáradalmát. — Farizeus vagy, nemde? — kérdezte.

Intettem. Azt hittem, tovább kérdezősködik. De csak ült szó nélkül, mintha visszafordulva elhajózott volna a parttól, ahová visszahívtam.

— Akkor, rabbi, azt parancsoltad, hogy várjak — folytattam néhány pillanat múlva. — És azt mondtad, szolgáljak, de tudjak lemondani a szolgálatról.

Ujból felemelte a fejét, rámszögezte tekintetét, mintha valami fontosat mondtam volna, valamit, ami lassan, kínlódva tör utat gondolatai között. Futtában feltartóztatott pillantás volt ez, elsuhanó, ahogy a víz fut át a szítán.

— Igen — ismételte lassan — mondj le.

Úgy éreztem, hogy nem is hozzám szól.

— Mondj le — ismételte —, mint aki átadta barátjának a jegyest és míg az a vőfélyek között távozik, ő áll, örvendezve annak szerencséjén. Mint aki megtette a magáét s most eltűnik. Elég, mint a lámpás az utolsó csöpp olajig... És semmit nem sajnál... — Még magasabbra emelte fejét. A napsugár végigömlött sovány arcán és keményen összeszorított száján. Olyan volt, mint aki arcát a hosszú, kínzó szárazság után érkező eső első csöppjei alá tartja. De néhány pillanat múlva eltűnt róla az ábrándozó kifejezés, helyébe a bánat és ingerültség lépett. Kelletlenül vetette oda:

— Miért jöttél ide? Mit akarsz tőlem? — Hangja egyre nyersebb lett. — Mit akarsz? — Mintha a Jordán-parti mennydörgés visszhangzott volna benne.

— Rabbi, akkor szóltál, tanítottál...

— Akkor! — kiáltott, szomorúsággal hangjában. — Akkor másképp volt. Hang voltam, a pusztában kiáltó Hangja. Akkor volt idő a kérdezésre és idő a feleletre... Ma — végigsímitott ujjaival sovány mellén — mi vagyok? Semmi! Kitépték nyelvemet. Hallgatás vagyok... Menj Hozzá, Őt kérdezd... — lehajtotta fejét, homlokát térdére támasztotta és gyorsan lélekzett.

Úgy éreztem, most értem meg őt. Korsaja csordultig tele volt. Jött a Másik, elvette tanítványait, ő maga pedig tömlöcben senyved... Láttam,

hogy az oldalán feszülő bőr alatt gyötrelmesen rándulnak össze bordái. Reszketés rázta testét.

— Mit állsz itt? — szólt újból s nem emelte fel fejét a térdéről. — Mondom neked: menj Hozzá. Neki növekednie kell, én pedig kisebbedem, rövidülök, míg végül úgy jönnek el éntem, mint a gyermekért... Menj — nyers türelmetlensége rábeszéléssé szelődött. — Menj... Mit remélsz tőlem? Én már csak száraz fa vagyok. Ő zöldel!...

Mintha a nagy erőfeszítéstől terült volna el. Teste szinte rázuhan a falra. Békésen, mélyen lélegzett. Látni lehetett, hogy lüktet a halántéka.

— Ő az élet — folytatta. Dörmögni kezdett, mintha az orra alatt dübnyögött volna. — „A vakok látnak, a sánták járnak, leprások megtisztulnak, a nyomorultak hallgatják a legjobb hírt...” „Igen, ő az — lecsukta szemét és fejét ingatta. — Menj hozzá. És a többiek is hadd menjenek. Ő mindent tud. Ő az égből jött. Ő az igazat mondja. Tanítványaim is utána mentek. Okos, bölcs tanítványok... Csak én nem mehetek Hozzá.

Nem tudtam megtartóztatni magam, hogy meg ne kérdezsem:

— Te őhozzá? Hiszen te keresztelted őt és nem ő téged...

Elmosolyodott, mintegy sajnálkozva tudatlanságomra.

— Az anya szoptatja csecsemőjét, de a fiú, midőn felserdül, túlnő anyján — felelte. — Ő azt akarja, hogy az eső az égből az emberek kezére hulljon s azután a földre. Ő a mi énekünket óhajtja, de midőn hangunk már nem elegendő, bevégezi helyettünk, szebben, mint mi kezdünk... Az emberi léleknek megvannak a határai, csak ő nem ismer határokat. Neki az atya mindent megadott. És aki Hozzá megy — mindent megnyer...

— Gondolod, rabbi, hogy Ő a... — előrehajoltam a szalmaalom fölé — hogy ő a Messiás?

Ezekiel versével felelt:

— Nem lesz többé Izraelben hamis látomás, sem jövőndőlés, amelyet nem tudunk megérteni... — visszatért a maga verséhez: — „A vakok látnak, holtak feltámadnak, a szegények hallgatják a vigasztalás ígét...” Kérde, hogy ő-e a Messiás? — kérdezte, mintha még nem felelt volna kérdésemre. — Ő az, akinek el kell jönnie. Az ő utait egyengettem. Őt hirdettem. Eljött és elhozta a megváltást. Menjetek utána. Hagyjatok! Hagyjatok engem! — a felszólítás erőteljesen zengett. Úgy kiáltott, mintha az üregben rajtam kívül még sok-sok ember lett volna. — Hagyjatok engem! Olyan lettem, mint az üres kagylóhéj, amelyben elpusztult az állat. Mint a beteg, amely ott maradt az úton, amelyen ő áthalad... Menjetek utána. Én már nem tudok szolgálni. Nincs mivel. Nincs Neki szüksége rám...

Írtam már neked: szomorú a próféták sorsa, ha megériük jövőndőlésük beteljesedését. János szavai tele vannak szomorúsággal. Sivogat hol-nol benne, mert nincs benne lázongás. Csodálatos ez. Mert neki, akit az utolsó prófétának tartanak, nem ilyen Messiást kellett volna jövőndölnie! Ugyanakkor egészen más miatt gyötörődik. Mintha irigyezné a tanítványait, akik a Názáreti Tanító után mennek. Azok mennek — ő nem mehet... Jézus nemrég csodálatosképp azt mondotta, hogy János kisebb, mint a Királysága emberei. Úgy látszik, hogy ezt a két férfit titok kapcsolja egybe, amelyet nem tudok megfeyteni.

— Hiszen nagy próféta vagy — mondtam. Meg akartam vigasztalni őt.

— Nem vagyok próféta — hárította el, mint akkor, midőn a Szanhedrin nevében kérdeztük őt. — Hang vagyok, mely elnémult... Nincs szükség többé hangra! — kiáltott hirtelen.

Noha szavaiban még ott volt a fájdalom, arcán — teljesen úgy, mint akkor, midőn hátam mögött megpillantotta a közeledő Galileait — fényesség áradt szét. Tűzzel szólott, bele merítve tekintetét a fényoszlopba, amelyben ragyogva táncoltak a porszemek.

— Most mindennek szólnia kell: embereknek, fáknak, köveknek, csillogoknak. Nincs szüksége neki hangra...

— De nem megy mindenki utána — feleltem.

Úgy láttam, sötét arcán mosoly gyúlt ki. Könnyedén intett fejével.

— Tudom. Nem fogadják be őt. De Ő meghív benneteket — bizonyította rendíthetetlen meggyőződéssel —, mindenkit a maga napján. Engem is. Még egyszer szüksége lesz rám. Még egyszer. Utoljára.

Gondolhattam-e, hogy ez lesz utolsó beszédem Jánossal, és hogy a próféta sorsa oly gyorsan beteljesedik?

Antipasz vendégeit már egészen elgyőztörte a hat napja egyfolytában tartó ünnepség. De ezen az estén újraéledt a kihunyó mulatság. Antipasz, vagy inkább Herodiás, aki, gondolom, minden áron közeledést akar elérni Antipasz és Pilátus között, bor helyett szíriai kölesből készített részegítő italt adatott a vendégeknek, hogy újból bolondságra ingerelje őket. A hatás nyomban be is következett: a résztvevőket a duhajkodás és féktelenség nagyobb örülete vette körül, mint bármely napon eddig. Ittak és ettek, ettek és ittak, ordítottak, lármáztak, röhögtek, magukhoz rántották a táncosnőket és a leányokat, akik a gyümölcsös kosarakat hordták körbe közöttük. Ha az előző napokon orgia volt, amibe belekeveredtünk, ez az orgia most olyan örvongássá fajult, amelyet a frigiaiak szoktak rendezni isteneik tiszteletére. Igazán, nem tudom, ki vezetett a duhajkodásban: a rómaiak, a görögök vagy az idumeusok? Jonatász is részt vett benne. A lámpák fényében, melyet elsápasztott a kanócok füstje, az ünnepi koszorúk alatt, az izzadság, az olaj, a bor és a mártások kábító szagában félmeztelen vörös testek tömkelegét láttam mintegy lázban fetrengeni. Félrehúzódva bámultam az ocsmányság e teljét. Csak az alkalmat lestem, hogy észrevétlenül eltűnhessek a teremből. Ha ilyesmit látok, elfog az undor és a rosszkedv. Úgy érzem ilyenkor, más vagyok, mint ezek mindnyájan... És talán nem csupán ilyenkor... Talán Ruth betegsége teszi ezt? Vagy a böjt, az alamizsna és az Írások felett töltött esztendő? Úgy érzem, más ember vagyok, — és semmi örömem nincs belőle. Úgy van, amint Neki mondtam: valami hiányzik bennem.

A tömegben Antipaszt figyeltem. Ült trónszékén és Herodiás föléje hajolt. A tetrarcha, míg hallgatta, átölelte vállait, de ő eltolta magától a kezét. Úgy beszélt hozzá, mintha meg akarta volna győzni valamiről. Másodszor is kisiklott öleléséből. S mintha megsértődött volna valmilyen elutasítás miatt, felemelt fővel távozott a vendégek között. Nem hittem, hogy el mer menni. Antipasz rákiáltott, de ő nem fordult meg. Visszatért heverőjére a terem túlsó végére.

Valaki megrántott, de oly erősen, hogy kis hiján elestem. Hargosan néztem körül, szentül azt hittem, valamelyik szolga engedett meg magának ekkora vigyázatlanságot. De Pilátust pillantottam meg magam előtt. A prokurator tántorogva lépkedett. Apró szereit összehúzta, néhány vörös hajszál ráhullott izzadt homlokára.

— Meglöktelek? — kérdezte kihívóan, kötekedve. De egyszerre nevetni kezdett: — Ha, ha, ha! Te vagy, farizeus?... Vállamra tette nagy tenyerét. — No, ne haragudj.

Elfordult és az asztal felé ment. De amikor Herodiás heverője mellett haladt el, a királynő tunikájánál fogva feltartóztatta. S ő fölébe hajolt. Láttam, hogy tenyerével mohón végigsimogatja karját a válláig.

Herodiás a szemébe nézett és nevetett. Azt hittem részeg az asszony és kész a nyakába borulni, akkor pedig Antipasz még megöli őt! A prokurátor szavai ütötték meg a fületem: „És mit gondoltál ki, gyönyörűségem?” A feleletet nem hallottam, csupán annyit láttam, hogy Herodiás ráteszi az ujját a római síma arcára. Ez, tele mohósággal, melléje akart feküdni a heverőre. De ott Szalome ült. Herodiás rászólt a leányra, hogy álljon fel. Aztán magához hívta, valamit mondott neki és a terem közepére mutatott. A kislány bizonytalanul felemelte kezét és megfogta fejét. Úgy tűnt fel, hogy védekezik anyja kívánságával szemben. Ekkor Pilátus szólt hozzá, mire Szalome méltóságteljesen elvonult a heverőtől. A római nevetve nyúlt el a királynő mellett.

Antipaszt kerestem szememmel. Trónján ült, mint az imént, de láttam, hogy feszülten figyeli Pilátus viselkedését. Ha Herodiás azt akarta, hogy a két ember összebarátkozzék, — akkor most megölte ezt a szándékát. Vagy talán olyan agyafurt, hogy bonyolult játékot űz. Antipasz szemei izzottak, haragosan szorította a nehéz pohár talpát. Egy pillanat, kitör és belevágja az edényt a rómaiba. Azonban láthatóan uralkodott magán, csak ivott egy-egy nagyot.

Ezalatt a kis Szalome bizonytalanul állt a terem közepén, az üres körben, ahol az imént a libiai leányok táncoltak. Ha gyermeki alakot látok, nyomban két ellentétes érzés támad fel bennem. Öröm és harag, hogy valaki egészségben áll előttem. Az első pillanatban inkább sajnáltam: a kislány ártatlannak látszott, különösen elhagyatottnak a kavargó tömeg közepén. Lassan, mintha kíváncsiságból tenné, megfordult lábujjain és körülnézett a teremben. Senki se törődött vele. A leányok, akik az imént táncoltak, letelepedtek a vendégek heverőire. A férfiak részeg kiáltozása összekeveredett kihívó vihogásukkal. Tekintetemmel követtem a kislányt. Félig kényszeredett, félig vidám mozdulattal feje fölé emelte sovány karjait és ujból megfordult lábujjain. Mintha azt a táncot követné, amit előbb látott. Az arab zenészek tovább húzták a maguk nőtáját: a dobok recscentek és a sípokból éles állati sikolyok törtek elő. Szalome meg-megfordult, egyre jobban hozzászimult a muzsika ütemeihez. Kicsi talpai ügyesen lebbentek tova megmerevített lábujjain, s lábikráin összecsendültek az ezüst karikák. Ugyanazt táncolta, amit az imént látott, de tánca mégis más volt, mint a felnött lányoké. Érettebbnek látszott azokénál... Ez a leányka, alig kiütköző mellével, mintha jobban tudná, mint ők, mit jelent minden hajladozása, derekának hullámozása, és ha kifordítja lábait. Amazok csak rabszolgánok voltak, akik végrehajtják a reájuk parancsolt mozdulatokat. Ő úgy látszott, kidomborítja ezek szemérmetlen jelentését. A bátortalan ide-oda fordulásokból egyre elemibb mozgásba csapott át. Tánca kezdte magára vonni a figyelmet. A zenészek felfigyeltek a táncoló királyleányra, és fokozott erővel és gyorsasággal kaptak bele szerszámaikba. Szalome is meggyorsította táncát. Mintha megfedkezett volna mindenről, ami körülvette, csak a zene hívásának engedelmeskedett. Mozdulatai követték a beduin dallam vad ütemét, szétterülő leple felfedte sovány, hajlékony testét. Térdeinek almái felett remegtek hosszú, törekeny combjai, mellei megduzzadtak, mint a szederfa rügyei a tavaszi eső alatt. Nem lehetett elhinni, hogy a kislány ne tudná, mit jelent minden mozdulata. Nem viselném el, ha Ruth... Nem viselném el? Nem volna jobb, még az is, ha így táncolna?

A vendégek is felálltak, hogy körülfogják a sebesen kerengő gyermekeket. Sokan tapsolni kezdték az ütemet. Szenvedély tüzeben égő szemek falták Szalomét. Ez a némajáték felzaklatta a nézőket. Még én is érez-

tem, hogy akaratom ellenére, ahogy nézem a táncot, ijesztő csábítások ébrednek fel bennem...

Valaki előretolakodott az embergyűrű első sorába. Antipasz volt. Arca elsápadt. Lihegett, és száján kegyetlen fintor lebegett. Tekintetével a kislányt követte, de szeimet minduntalan rávetette Herodiásra, aki ugyan-csak felkelt heverőjéről és Pilátusra támaszkodva a gyűrű másik felén állt. A felizgatott emberek tömegében a tetrarcha és a felesége az érzékiség megtestesülése voltak. Szalome pedig lepkének tűnt fel, amely két virág között lebeg. Az érzékiség, a szerelem és a gyűlölet furiáját hordozta magán.

E pillanatban azonban valami érthetetlen okból a gyermek kiesett táncos önkívületéből. Szalome megkövült arcán a félelem és a zavar kifejezése jelent meg. Hirtelen félbeszakította a táncot. Mint egy megremült kis állat, körbe futott a gyűrűben, mintha utat keresett volna a menekülésre. A körülállók toporzékoltak és nem engedték ki. Végül rátalált anyjára, fejét befúrta ölébe.

A vendégek között kiáltozás, nevetés tört ki. A felkorbácsolt szenvedély ismét orgiába fordult: az egyik lány, akit a római tribunus szorongatott, visongani kezdett. Az arab kiskirályok visszatértek heverőikhez, maguk előtt terelve a többi lányt, mint egy kecskenyáját, midőn a termen át hirtelen felharsant Antipasz hangja.

— Szalome, táncolj tovább!

A kislány lopva kilesett anyja mögül és újból karja alá furta magát.

— Szalome, táncolj! Táncolj még egyszer... — mondta erőszakosan Antipasz.

Közelebb lépett hozzá.

— Táncolj... Szép függöket adok érte neked. És övet... — Kielégületlen szenvedélye fellobbantotta örültségét. — Táncolj, Szalome, még egyszer...

A tetrarcha a kislányhoz beszélt, de mintha Herodiáshoz intézte volna szavait.

— Táncolj. Adok neked egy rabszolgányt, két rabnőt, adok egy korál csokrot, gyöngyöt, gyűrűt, két gyűrűt... Kiválasztod magadnak a kincstárból, amit akarsz... Csak táncolj!

A kislány felelet helyett még jobban elbújt anyja mögé.

— Táncolj — unszolta Antipasz. Rekedt hangja vad és erőszakos lett. — Táncolj, kérlek téged... En, a király kérlek téged. Táncolj...

Részeg volt. Inogva állt lábán és nyelve akadozott.

— Táncolj, hallod!? — rikoltott... — He nem hallgatsz rám... Parancsolj rá, hogy táncoljon — fordult Herodiáshoz.

— Híszem látod, hogy a gyerek nem mer! — felelte az, tekintetét a férfira szögezve.

— Nem mer... És mégis táncolt! — tört ki Antipasz. — Nekem is kell táncolnia! Halljátok?!

A szenvedély egybekeveredett benne a dühvel.

— Akarom! Nem nekem táncolt! Hadd járja most nekem. Nem is tudtam, hogy így tud táncolni. Ezt eltagadtad előttem. És most annak, annak... Te!

— Antipasz... válaszolt az asszony hidegen. Hangja ércesen zengett, tekintetével félelem nélkül utasította vissza a király fekete szemének villámait. Azt mondják időnként, hogy az asszony örülésig szereti a férfit. De Herodiás szerelme uralkodni tud az örülete felett. Úgy nézett rá, mint az idomító az állatra, és ez az idumeus, akinek az atyja irgalom nélkül gyilkolta meg azokat, akiket legjobban szeretett, meghajolt

tekintete alatt. Herodiás inkább unokája Heródesnek, mint annyira Antipasz a fia annak. Kitörésében lelohadt, szomorúan folytatta:

— Táncoljon... Mondd neki, hogy táncoljon nekem... Megteszek neki mindent, amit óhajt — újra kitört és mellét verte öklével. — Mindent megkap, amit csak kíván. Még ha fele királyságot is. Halljátok! — fordult a vendégekhez — ha a kis Szalome még egyszer táncot jár nekem, mindent megadok neki, amit kérni fog. Még ha fele királyságom is!

Pilátus nevetésben tört ki.

— Ha, ha, ha! Vége a tetrarchának! Írnom kell a császárnak, hogy már királynőnk van király helyett.

De Antipasz nem hallotta szavait. Izgalmában hadonászott, forgott, tenyerét csapkodta, kiáltozott:

— Ha Szalome eljárja nekem, királyi szavamra fogadom, megadom neki, amit kér. Gyertek, jöjjetek megnézni, hogyan táncol kicsi Szalome.

Az anya a kislánynak hajolt és néhány pillanatilag csendesen beszélt hozzá. A leány engedelmesen a terem közepére lépdelt az ujonnan formálódott embergyűrűbe. A zenészek újra belevágtak vad és erőszakos muzsikájukba. Szalome arcán bátortalanság és félelem ült. Szemét anyján tartotta, nála keresett erőt. Herodiás a leánycára mosolygott, és ez is mosollyal felelt. Hátravetette fejét, kicsi mezítelen talpai taposni kezdtek a földet, kezdetben lassan, mintha szőlőt taposna, aztán gyorsabban és gyorsabban, míg végül teljesen belevetette magát a tánc örvényébe. Újból láttam nyulánk testét a kavargó muszlin között, kitágult szemmel, ajkát félig nyitva, kezecskéivel ezer ügyes mozdulatot téve. Táncának egész szemérmertelensége újból feltárult a nézők előtt. Megkíséreltem nem gondolni rá, mit ábrázol ez a tánc, ígykeztem ráeszmélni, hogy gyermek ez itt előttem... Lehet-e igazságról szólni abban a világban, ahol gyerekek azért egészségesek, hogy a vének féltelenségét szolgálják? Egyre az forgott a fejemben: „Ha ez Ruth volna...” A vendégek tapsoltak és lélegzetük gyorsabb volt, mint tenyerük csattogása. Antipasz is tapsolt. Arcáról öröm, büszkeség, élvezetvágy tüzelt. Köntöse szélesre tágult nyílásában látni lehetett fekete göndör szőrrel borított mellét; duzzadt ajkait mozgatta, mintha valamit mohón izlett volna. Legyőztem az izgalmat, mely környékezett. A kijárat felé törtem: fel akartam használni az alkalmat, és el akartam menekülni az ünnepségről. Azonban Szalome még egy kihívó mozdulatot téve hirtelen megállt. Gyorsan meghajolt Antipasz előtt és egyetlen ugrással anyjára zuhant. Ha nem így tesz, a feltüzelt tömeg talán meg is gyalázza, tucatnyi kéz nyúlt már utána. Az idumeus kiskirályok csettintettek és elragadtatásukban a társaságban levő táncosnőket csipdesték.

Újból kitört a láрма, nevetés és vihogás. De mindent túlharsogott Antipasz hangja:

— Gyere, gyere hozzám, szeretett galambocskám... Csodálatosan táncoltál...

Herodiás odaszólt a kislánynak és az félénken lábujjhegyen a tetrarchához lépkedett.

— Jöjj, hadd köszönjem meg. Megörvendeztetted szívemet. Ilyen szépen még senki sem táncolt. Ilyen nagyszerűen.

Kezét vállára tette és hunyorogva homlokon csókolta.

— Igaz-e, hogy csak nekem táncoltál, mondd... És szólj, mit akarsz. Hallottad? Mindenki előtt megesküdtem, hogy megkapod, amit megkívánsz. Nos, szólj, ne félj. Aranyat, rabnőt, várat — amit mondasz, a tied lesz. Hallod-e tiszteletreméltó prokurator — fordult kihívóan Pilátus-

hoz. — Azért, hogy csak nekem táncolt, legyen övé, amit akar. Szólj, Szalome, mondd hangosan, hogy mindnyájan hallják.

Csönd támadt. A kislány anyjára tekintett. Láttam, Herodiás könynyedén int fejével. Ekkor a leány kisiklott Antipasz karjai közül, hátra szökkent és mintegy ugrásra készen megmerevedett. Távolról vetette oda:

— Ha valóban meg akarsz jutalmazni engem, király — hangja mély és szaggatott volt —, add nekem tüstént a csaló próféta fejét, aki börtönökben van...

Amint kimondotta, elfutott, Herodiás szárnya alá menekült. A csend még nagyobb lett, oly nagy, hogy hallani lehetett a gyertyák körül repkedő szúnyogok zümmögését is.

— Keresztelő János nabi fejét akarod? — kérdezte Antipasz lassan, mint aki nem hisz saját fülének. A gyermekről Herodiásra emelte tekintetét. Szemeiben halálos félelem remegett. — Elvette a bor az eszeteket? — rikoltotta átható, majdnem asszonyi hangon. — Ez az ember szent, az Istené... Egyre hangosabban kiáltott, mint a vádlott, aki bűneinek bírái előtt mosakodik. — Tudjátok-e, mi történhetik, ha ráemelem a kezem? Te beszélted rá! — meggörnyedt, hogy arca egy magasságba legyen a leány arcával. — Szalome, — mondotta — mindent megadok neked, amit kívánsz. Ne hallgass anyádra. Adok aranyat, gyöngyöt, selymet, rabszolganőket, lovakat... Nos, mondd, mit akarsz... Magad mondd meg. Gyorsan.

A leány fojtott hangon ismételte:

— Add nekem, király, a hamis próféta fejét...

— Átok! — üvöltötte Antipasz. — Törbe ejtetél! — kiáltotta az asszonyának. — Ezt soha sem akartam megadni neked. Becsaptál! Mindent örömmel megadok neki, csak ne ezt!... Nem tudod-e? A király, aki prófétát öl, mindörökké elveszti királyságát?!

— Úgy viselkedsz, mint egy gyerek — felelte csöndesen Herodiás. Mindig mondtam neked: vagy én, vagy ő — sziszegte még csöndesebben. — Mi történhetik veled, ha én öröködöm javad felett? — Hangosan folytatta, hogy mindnyájan hallják. — Azt mondtad, megadod neki, amit kíván. Királyi szavad addad: áldd is...

— A római helytartó rossz néven veszi tőlem ezt a halált.

A körülállók tekintete Pilátus felé fordult. Ez egyre nevetett, de ezúttal jóindulatúan.

— Király vagy — felelte. — És tied az ember... Azt mondják, lázította a népet... Tégy, ahogy akarsz...

A király kétségbeesve tekintett újból Herodiásra.

— Megigérted — felelte az.

— Nem ölhetem meg — kiáltotta Antipasz.

— Inkább meg akarod szegni szavadat?

Szalome, mint egy betanított papagáj, lassú hangon ismételte:

— Add nekem a hamis próféta fejét.

— Szerencsétlenséget akartok! — jajgatott a király. A félelem megölte benne a szenvedélyt. Könnyek ülték a szemében. Olyan volt erőtlen kétségbeesésében, mint egy ellenszenves törpe.

— Melletted vagyok — hallottam Herodiás csendes hangját.

— De minek megölni? Nem beszélhet, börtönben van — ellenkezett vele félhangosan.

Az asszony felemelte karját.

— Amíg él, mindig kiszabadulhat. És akkor nyakadon a lázadás és a háború... A rómaiak pedig bele akarnak avatkozni — tette hozzá még halkabban.

— Próféta — ismételte Antipasz — szent próféta.
— Nincs mit habozni — intett türelmetlenül az asszony. — Király vagy... És aztán — jelentőségteljes mozdulatot tett kezével. — Az a fontos, ami megvan.

— Ó — sóhajtott a király. — Minek parancsoltad neki, hogy táncoljon? Nem ígértem volna...

A kislány újból megszólalt:

— Add nekem a hamis próféta fejét.

— Add meg neki — szólt parancsolólag Herodiás. — Hallottad, mit mondott a római? Azt gondolja majd, hogy meg akarod menteni azt az embert, aki lázította a népet Judeában...

A tetrarcha gyötrődve felnyögött. Fejéhez szorítva két kezét, lassan meggörnyedve, trónszékéhez ment. Leült. Akkora csend borult a teremre, hogy hallani lehetett az olaj sercegését a lámpákban. Antipasz megszólalt:

— Proxen! — Ez a tetrarche testőrségének feje. — Menj! — adta ki a parancsot — vedd fejét János nab'inak és hozd ide tálon.

Proxen meghajolt és elment. Süket hallgatás lebegett a terem fölött. A leányok rémülten kapaszkodtak egymásba. Az egybegyűlteket borzalom vette körül. A lámpák lobogtak, a termen szellő suhant át, belehasítva a sűrű és párás levegőbe. Valahonnan a palota mélyéből elfojtott kiáltás szállt fel. Az emberek hangosabban lélegzettek. Elsötétült, füledt ég vett körül bennünket, azé a pillanaté, mely megelőzi az első villám csattanását.

Aztán lépések hangzottak fel. Valahol a palota folyosóinak távoli sarkából indultak el, egyszerre lassan és sietve, egyre hangosabban, minden dobbanásukkal belevágva szívünkbe, mint egy csengettyűbe. Az ember megállás nélkül közeledett. Lépteinek zaja mintha fűlsiketítően dübörgött volna. Végül a katona megjelent a terem küszöbén. Mikor elhaladt melletttem, megpillantottam a fejét... Sápadszürke haja vérben úszott, szeme tágra nyitva. A magasba tekintett, a virágokkal teleaggatott boltozatra, mintha a kelő napot kereste volna. Proxen megállt Antipasz előtt és odanyújtotta neki a tálcát. De a tetrarcha eltakarta szemét tenyerével és elutasító, félelemmel teli mozdulatot tett.

— Nem kell nekem! — kiáltott. — Add oda neki!

A katona Szalome elé lépett a tállal. A gyermek elvette a kezéből és lábujjhegyen lépkedve anyjához vitte a levágott fejet. Az csendesén bólintott. Valaki felnevetett, olyanformán, mint mikor a kúton a henger sebesen nyikorog. A borzalmat először Pilátus gyúrte le. Közömbösen megjegyezte:

— A lázadókat ki kell irtani...

— Valóban, tiszteletreméltó helytartó! — helyeselt neki Herodiás. — Hogy tanulság legyen a többiek számára is...

— Galileát ismét járja egy másik... — tette hozzá valamelyik vendég.

Antipasz hirtelen felordított.

— Az nem másik! Az Ó! Ó! Megöltem, de ő ismét járni fog. Nem lehet őt megölni... Maga mondta: „Kisebbednem kell, meg kell halnom, félre kell állnom az útból...” Ez ő.

Üvöltve és sírva borította fejére palástját. Herodiás felkelt heverőjéről és férjéhez ment. Átölelte nyakát, az pedig egyre zokogva ölébe fúrta fejét, mint egy megrémült gyermek.

Még az éjszaka elfutottam Machareus várából. Nem egyedül. Úgy szólván mindenki elmenekült.

A múlt év november 24-én, vasárnap, a párisi Monsieur-le-Prince utcában emléktáblával jelölték meg azt a házat, amelyben 300 esztendővel előtte Pascal a „Levelein” dolgozott. Pascal tudvalevően heves ellenfele volt a „kazuistáknak”, az erkölcsstan ama művelőinek, akik tudományos rendszerezés és elméleti kifejtés helyett inkább a konkrét eseteken mutatják be és gyakorlati példákkal világítják meg a parancsok érvényét és áthágásuk következményeit. Érdekes mozzanatként említi meg ezt *Eugène Tesson* az *Études* számára írt tanulmányában, mert ugyanezen a napon s ugyanabban az órában *XII. Pius* pápa határozottan kazuisztikus választ adott orvosok, főleg sebészek nagy csoportja előtt azokra a kérdésekre, amelyeket az „életrekeltés” tárgyában *Bruno Haid* professzor, az innsbrucki sebészeti klinika érzéstelenítési osztályának főnöke terjesztett elébe.

Az érzéstelenítő, az „anesztezisista”, mint ismeretes, az a szakember, aki a sebési beavatkozás előtt elaltatja vagy helyileg érzéketlenné teszi a beteget és felügyel rá a műtét tartama alatt. Munkája rendszerint minden zavar nélkül megy végbe. Ritkák a meglepetések, olykor azonban hirtelen bénulások következnek be. Az érzéstelenítőknek ekkor mindent el kell követnie, hogy helyreállítsa a beteg légzését és vérkeringését. Ezt nevezik „reanimációnak”, újból életrekeltésnek.

Fölösleges mondanunk — emeli ki *Tesson* —, hogy az orvosok, amikor a „reanimáció” kifejezést választották, nem gondoltak semmiféle metafizikai probléma eldöntésére. „Éltre kelteni” nem annyit jelent itt, mint „halottából feltámasztani”, hanem csupán annyit, mint újból megindítani a szervezet fontos funkcióit. Mindannyiszor

meg kell kísérelni ezt, amikor váratlanul megbénul a légzőrendszer s remény van mozgásbahozására. Különösen aggasztók azok az esetek, amikor agyi bántalmak váltják ki a légzőszervek hűdését, mert ha komolyak az agyvelő sérülései, akkor csaknem bizonyos, hogy a beteg nem fog életben maradni. Amit ilyenkor elérhetünk az életrekeltési eljárással, csak egyes funkciók visszaállítása, azt azonban nem igen várhatjuk, hogy a szervezet most már majd a saját mozgása alapján is működni fog.

Ezzel kapcsolatban merült fel három nehézség, amelyekben eligazításért a Szentatyához fordultak. Az első kérdés szinte magától adódik: halottaknak vagy élőknél kell-e tekinteni azokat a súlyos agysérülteket, akiknek életmegnyilvánulásai már csak a reanimációs eljárásra vezethetők vissza? A kérdés — mint *Tesson* is hangsúlyozza — nem egyszerűen elméleti érdekű. Mert ha például ugyanaból a családból több személy szenvedett autóbalesetet, a halál bekövetkezésének sorrendje döntő fontossággal bír az öröklési jogok megállapításában.

Világos azonban, az egyháznak nincs semmi illetékessége arra, hogy ilyen ténykérdés eldöntésére vállalkozzék. „Ami a halál tényének megállapítását illeti az egyes esetekben — jelentette ki *XII. Pius* —, a választ nem vezethető le semmiféle vallási vagy erkölcsi elvből, s tekintettel erre, nem is tartozik az egyház illetékessége alá... Általános természetű megfontolások azonban megengedik azt a feltételezést, hogy az emberi élet addig tart, amíg életfontosságú funkciói — ami más, mint a szervek egyszerű élete — önkéntesen vagy akár mesterséges eljárások segítségével is megnyilatkoznak.” S amikor a kétség felől nem oszlatható el, ak-

kor a jogi vélelem az életbenlét járára szól.

Ezzel szemben az erkölcsstan általános elvei bizonyos mértékben lehetőséget nyújtanak a másik két kérdés megválaszolására.

Hogyan határozzuk meg az orvos kötelességét, amikor a reménytelen vagy szinte reménytelen esetekben, amilyenekről beszéltünk, a család olyan okokból, amelyeket nem minősíthetünk teljességgel alaptalannak, ellenzi az életrekeztető módszerek alkalmazását?

Válaszában a Szentatya egy klaszszikus megkülönböztetésre emlékeztet. Amikor életének és egészségének megőrzéséről van szó, az embernek nemcsak joga, de kötelessége is, hogy igénybe vegye a szükséges eszközöket, amelyeket korának és országának tudománya és technikája nyújtani képes, és pedig kötelessége abban a mértékben, amelyben anyagi viszonyai lehetővé teszik, hogy hozzájuk folyamodjék. „Ez a kötelezettség azonban — folytatta a Szentatya — szokás szerint csak a rendes eszközök felhasználására terjed ki, figyelembe véve a személyi, helyi, történeti korbéli, kulturális körülményeket, vagyis azoknak az eszközöknek felhasználására, amelyek nem jelentenek rendkívüli megterhelést sem a betegre, sem másokra. Ennél szigorúbb kötelezés túl súlyosan érintené az emberek zömét. Azt viszont semmi sem tiltja, hogy életének és egészségének megőrzése végett bárki is többet tegyen a szigorúan szükségesnél, feltéve, hogy ezzel nem vét még nyomósabb kötelességei ellen.“

Ha az érdekelt nincs birtokában elhatározó képességének, jogai és kötelességei azokra a személyekre szállnak át, akik helyette cselekedni tartoznak. Ilyenkor ezek kötelesek olyan döntéseket hozni, amelyek megfelelnek az imént kifejtett szabályoknak. Az orvosnak tehát „a beteget illetően nincs külön vagy független joga; általában csak

akkor járhat el, ha a beteg kifejezetten vagy hallgatólagosan — közvetlenül vagy közvetve — felhatalmazza erre... „A család jogai és kötelességei általában függnek az öntudatlan beteg feltételezett akaratától, ha már nagykorú és önjogi személyről van szó. Ami a család saját és független kötelességét illeti, ez csak a rendes eszközök felhasználására kötelez.“

Az életrekeztetés alkalmazását tehát akkor is megengedi az erkölcsi törvény, ha a helyzet reménytelennek látszik. Ha azonban a család úgy véli, hogy ennek költségei túl súlyosak számára, kétségkívül joga van kérni, hogy hagyják abba a kísérletet, amely mindaddig sikertelennek bizonyult, még akkor is joga van rá, ha nyilvánvaló, hogy a készülékek eltávolítása után a vérkeringés néhány percen belül meg fog állni. Mert: „Ebben az esetben nem történik sem közvetlen rendelkezés a beteg élete felől, sem euthanázia, amelyet soha sem tekinthetünk megengedettnek.“

Az utolsó kérdés a szent kenet kiszolgáltatására vonatkozott. Erre válaszolva a pápa hivatkozott a katolikus erkölcsstan régóta felállított általános szabályaira. „A szentségeket isteni intézkedés ennek a világnak emberei számára rendelte, földi életük tartama alatt, s a keresztség kivételével feltételezik a keresztséget annál, aki kapja őket. Az, aki nem ember, aki még nem az vagy már nem az, nem kaphatja a szentségeket. Annak pedig, aki kinyilvánítja visszautasítását, nem lehet akarata ellenére kiszolgáltatni azokat... Amikor nem tudjuk, hogy valaki teljesítette-e a feltételeket, amelyek szükségesek a szentségek érvényes fogadásához, igyekeznünk kell megoldani a kétséget. Ha kétség forog fenn, a szentségeket feltételesen, legalább is hallgatólag feltételesen szolgáltatják ki — a „si capax es“ záradékkal, ami a legtágabb. Végül szükség esetén az egyház megkísérli a legszélsőbb

megoldásokat is, hogy közölje az emberrel a kegyelmet és a szentségi segítségüket.”

Következésképpen abban az esetben, amelyet most tanulmányozunk, ha az összes többi feltételek fennforognak, a szent kenet érvényessége egyetlen tényről függ, attól, hogy az illető még ehhez a világhoz tartozik-e. Láttuk, mennyire nehéz ebben a tekintetben teljes bizonyossággal birnunk. Éppen ezért, ha lehetséges, ki kell szolgáltatni a szentséget még a mesterséges légzés tartama alatt. Ha ennek akadály volt, akkor utána kell megtenni a lehető legkorábban. Mert nyilvánvaló, hogy minél több idő telik el, annál valószínűbb, hogy a halál már tényleg bekövetkezett.

A pápa ekként fejezte be: „Vezessék és világosítsák meg önöket a most kifejtettek, amikor próbálják megoldani a kényes kérdéseket, amelyekkel hivatásuk gyakorlásában találkoznak.” S ezekben a szavaiban — írja Tesson — XII. Pius tökéletesen összefoglalta a kazuisztika tárgyát. „Három évszázad múltán is élnek a Levelek, de él a kazuisztika is.”

*

Amikor tudósok és technikusok a világ minden részében erejüket megfeszítve dolgoznak azon, hogy meghosszabbítsák, megkönnyítsék és tartalmasabbá tegyék az emberi életet, ugyanakkor még mindig nem mondhatjuk el, hogy elmúltak volna fejünk fölül azok a veszedelmek, amelyek megsemmisítéssel fenyegetnek minden életet. Érthető tehát az aggodalmak, amelyek a béke megvédése érdekében összefogásra készítik a józanul gondolkodóknak százmillióit, s érthető a követelések is, amelyekkel a békekongresszusok egész sora fordult ezekben a napokban is a nemzetközi politika intézőihez.

Mi, katolikusok, az atomháborút nem tekinthetjük megengedhetőnek, A mi szemünkben az atomhá-

ború gyakorlatilag csak bűncselekményt jelenthet, amely az égre kiált. Hogy miért, arról már sokat hallhattunk s itt, a folyóiratunkban is többször szó esett róla. Mint-hogy azonban folyvást újabb adatok kerülnek nyilvánosságra, nem árt időnként visszatérnünk rá. Az *Études* idei márciusi számában egy kiváló fizikus, *Jean Moretti* foglalkozott a kérdéssel. Tanulmányában vannak persze ismertebb részletek is, ezeket azonban csak röviden érintem.

Köztudomású, hogy a nukleáris fegyverek romboló képességének méréséhez a leghatásosabb vegyi robbanó anyagot, a trotyilt veszik alapul. Vizsgálják, hogy ugyanazt a hatást milyen mennyiségű trotyillal érhetnők el. Megállapították, hogy amikor egy ágyúövedék erejét legfeljebb néhány tíz kilo trotylra, egy repülőbombáét néhány száz kilóra tehetjük, egy atombombáét már csak ezer tonnákban fejezhetjük ki. Az a két első atombomba, amelyek Nagasakira és Hirosimára hulltak, 20.000 tonna, vagy a szokásos megjelöléssel 20 kilotonna trotylnak felelt meg. A hidrogénbomba megjelenése azután arra készítette a fizikusokat, hogy ezerszerre nagyobb új egységet teremtsenek, a megatonnát. Nem azt jelenti ez, hogy egy megatonnás bomba ugyanazt a rombolást végzi, mint egy millió darab klasszikus bomba, mert hiszen utóbbiakat jóval nagyobb felületre lehet szétosztani, de nagyjában és a hatás szempontjából a kettő egyre megy. Már most a legutóbb előállított hidrogénbombák hatóereje 50, sőt 100 megatonna trotyillal vetekszik.

Nézzük meg, mi történik akkor, ha atombomba robban. Fényképek is láthattuk, hogy mindenekelőtt egy „tűzgolyó” keletkezik. Ennek hőmérséklete meghaladja az egy millió fokot. A robbanás ugyanakkor hirtelen összenyomja a levegőt, amely továbbadja ezt a nyomást. Úgynevezett szűrpressziós

hullám lép fel, amely nagy sebességgel terjed, akár egy lövedék. Borzalmas erővel sújtja mindazokat az akadályokat, amelyeket útjában talál. Száguldásának időtartama rendkívül rövid. Körülbelül egy másodperc. Minthogy azonban a nyomás több száz ezer atmoszféra, az okozott károk így is igen jelentősek. Néhány másodperccel utána a hullám visszafordul. Ez az úgynevezett depressziós hullám, amely tovább tart ugyan az előbbinél, de következményei kevésbé súlyosak. Nagyon jól ismerjük az 1945 augusztusában Japánra dobott 20 kilotonnás bombák hatását. A légnyomás 600 méteres körzetben romba döntötte a legszilárdabb épületeket is, 1200 méteres körzetben szétdőlt a téglalapületeket. A tetőket, a könnyebb építményeket, az ablakokat leszakította két kilométer távolságban a robbanás helyétől. Az üvegeket betörte négy kilométeres távolságban. Az elektromos vezetékeket, a gázcsöveket 2—3 kilométeres körzetben szaggatta szét.

A tűzgolyó hőmérséklete csaknem olyan, amilyen a Napban uralkodik. A túlfűtött gázok fényessége még nagyobb is, mint a Napé. A tűzgolyóból áradó hősugarak, az infravörös sugarak a fény sebességével terjednek. Az egész jelenség körülbelül egy másodpercig tart, de ez elegendő ahhoz, hogy 1800 fokos hőt teremtsen 1500 méter távolságig és 900 fokos hőt innen tovább 4 kilométeres távolságig. A hősugárzás hatása függ a sugárzott hő mennyiségétől és a felfogó felülettől. Kísérletek tanúsága szerint egy 20 kilotonnás bomba melegeit 8 kilométerre a robbanás helyétől már alig érezni, ám a kisebb hidrogénbomba is melegeit a bőrt tiszta időben a robbanás helyétől 45 kilométerig. Minél nedvesebb és ködösebb ugyanis a légkör, annál hamarabb veszti erejét a hőhullám. Nagyobb távolságban a közvetlen hőhatás ellen aránylag könnyű védekezni. Olykor már az újságpapír

is kellő fedezetet nyújt. Bizonyos távolságon belül azonban a hőhullám mindenképpen tüzeket okoz, amelyeket éleszt és tovább visz a légnyomás által kiváltott vihar. Annakidején Japánban az elhunytak 80%-át az égés ölte meg.

A légnyomás és a hőség nem sajátos tulajdonságaik az atomfegyvereknek. Minden robbanás ezzel a két hatással jár. Az atomfegyver jellegzetessége tudvalevően a rádióaktivitás. A robbanást követő másodpercben a tűzgolyó rendkívüli méretekben bocsát ki gamma sugarakat és neutronokat. A gamma sugarak elektromágneses sugarak, ugyanolyan természetűek, mint a rádióhullám, a fényhullám és az X sugár, de hullámhosszuk még rövidebb, ami csak fokozza áthatoló képességüket. Egyes gamma sugarak egy méteres, sőt még vastagabb ólomrétegen is keresztülmennek. A gamma sugarak több kilométerre száguldanak, a neutronok ritkán haladnak túl egy kilométeren.

Az emberi szervezetet fölöttébb bonyolult vegyi üzemhez hasonlíthatjuk. Reakciók ezrei mennek végbe benne minden pillanatban, pontosan szabályozott, egymással kapcsolatos folyamatokban. Miként egy porszem elegendő ahhoz, hogy megállítsa a precíziós órát, ugyanúgy a szervezet vegyi működésének legcsekélyebb módosulása is súlyos zavarokat zúdíthat a test egészére. Már most éppen a gamma sugarak és a neutronok azok a sugarak, amelyek tönkreteszhetik a szervezetet annak folytán, hogy ionizálják a molekulákat, vagyis két, elektromos töltésű, részre szakítják őket — ezeket a részeket hívják ionoknak —, ami természetszerűen nem történhetik anélkül, hogy alaposan meg ne zavarják a sejtek életéhez szükséges vegyi reakciókat. A vizet például, amely testünk súlyának kétharmadát teszi, OH és H gyökökre választják szét, sőt HO^2 vesövetlet és tiszta oxigént állítanak elő, olyan oxidáló termékeket, ame-

lyek megbontják az élethez nélkülözhetetlen anyagokat, így a különböző proteinek is. Az ivarsejtek kromozómáit és génjeit is, amelyek az öröklődő tulajdonságok belső tényezői, kikezdheti a gamma sugarak támadása. A folyamat ugyanaz — mondja Moretti —, mint amikor egy nagyforgalmú vasúti hálózat szabályozó központjai leállnak. Rövid időn belül elkerülhetetlen a katasztrófa.

A szervezet által szenvedett ártalmak függnék természetesen a kapott adagtól és annak az időnek tartamától, amely alatt a szervezet kapja. A fizika röntgen-egységnek fogadta el azt a gamma vagy X sugár mennyiséget, amely egy köbcentiméter levegőben kereken két milliárd ion-párt hoz létre. Az az ember, aki egyszerre 500 röntgenegységet kap, gyors pusztulásra van ítélve. Hiszen például a mellkas rádiószkopikus vizsgálatához mindössze 0.1 R szükséges, ez pedig megfelel annak a mennyiségnek, amely tengerszinten a föld és a levegő természetes rádióaktivitása folytán egy év alatt éri testünk. A japán városokra dobott 20 kilotonnás bomba hatásából megállapították, hogy a robbanási ponttól 900 méterre azt az embert, aki nincs védve, a pillanat töredéke alatt 600 R éri. Következménye biztos halál néhány napon belül, vérömlés, hányás, hasmenés után. Ha az adag nem haladja meg a 400 R-t, a halál csak az esetek felében áll be azonnal. Am a többiek is csak 2—3 hónappal élik túl a besugárzást, olyan nagy mértékben vesztik el fehér vérséjtjeiket. A 200 R-es adag nem jár ugyan halállal, de a fehér vérséjtek megfogyatkozása miatt az érintett egyének fogékonyak lesznek mindenféle fertőzés számára, s 2—3 héttel a besugárzás után gyöngeség, hasmenés, lesoványodás, hajhullás következik be náluk. Ötven röntgenegység alul nem állapítottak meg semmiféle érezhetőbb zavart, legalább is nem a megfigye-

lési időszak alatt. Mindezek a számok persze csak nagyságrendi utalást fejeznek ki, mert a halálos adag természetesen változik az illető személy ellenálló képessége szerint.

Amit most elmondtunk, csupán az atomrobbanás közvetlen hatásaira vonatkozik, azoknak a gamma sugaraknak hatásaira, amelyeket a tűzgolyó bocsát ki. A nukleáris fegyver azonban más módon is kihat a szervezetre. Ha a bomba a föld közelében robban, rádióaktív termékei, az uránium és plutónium, és szintén rádióaktív hasadási termékek por alakjában jelennek meg. A kibocsátott neutronok hatása alatt a föld bizonyos atomjai is rádióaktívvá válnak. A bomba robbanása krátert vág a talajba, amelynek több száz méter az átmérője és több tíz méter a mélysége. Ezer és ezer, olykor millió és millió tonna anyagot lök fel ugyanakkor a légkörbe. A nagyobb darabok nyomban visszaesnek. A finomabb porszemek azonban 15—20, sőt 50 kilométer magasba repülnek s az az idő, amely alatt visszaesnek, a szemcsék nagysága szerint néhány naptól több évig terjed. Például 5 mikronos szemcse 10 nap alatt esik vissza 20.000 méter magasból. A szél ezeket a részecskéket igen messze elviheti, úgyannyira, hogy egyetlen atombomba néhány nap alatt 300 kilométer hosszú és 50 kilométer széles sávban fertőzhet.

Kérdés ezután, hogyan hatnak az élő szervezetre ezek a felszínre visszaeső porszerűségek? A válasz magától értetődik: minthogy rádióaktív anyagokról van szó, alfa, béta és gamma sugárzásukkal hatnak. Minden rádióaktív anyagra jellemző ugyanis, hogy ezeket a sugarakat bocsátja ki. A gamma sugarakról már beszéltünk. Az alfa sugarak viszonylag nehéz részecskéik, amelyek rövid utat tesznek meg és kevéssé áthatolók. A béta sugarakat elektronok alkotják,

amelyeknek sebessége a fény sebességének kétharmadát érheti el, s minthogy rendkívül kicsiny a tömegük, könnyen hatolnak keresztül az emberi testen is. Mind a háromféle sugárnak ionizáló képessége van. Ha tehát az ember szájon keresztül vagy légzéssel szedi magába a rádióaktív szemcséket, ezek bent a szervezetben szünet nélkül ionizálják a molekulákat s ilyen módon megzavarják a szervezet működését. A test felületét érő sugarak közül csak a gamma sugarak veszedelmesek.

Tekintsük először a szervezet által elnyelt porszemek esetét. Ezek fajtájuk szerint előszeretettel fészkelik be magukat ebbe vagy abba a szervbe. A mész például a csontokba veszi útját, ahol több hónapon át marad. A jód a pajzsmirigyben rögződik meg s itt gamma sugaraival fokról-fókra csökkenti a tevékenységét ennek a mirigynek, amelynek hormon-kiválasztásai elengedhetetlenek a szervezet jó működéséhez. A foszfort részben a gerincvelő köti le, amely a vörös vérsjteket termeli. A sugárzás hatása alatt ez a tevékenysége fokozatosan csökken. S ugyanezt mondhatjuk el a többi elemek szerepéről: a vasról, amely a vérbe veszi be magát, a kobalttól, és a nikkeltől, amelyeket a máj, a cinkről, a stronciumról, az ónról, amelyeket a csontok kötnek le ugyanúgy, mint a foszfort és a meszet. A klór és a szódium az egész szervezetben oszlik szét. Mindezek a rádióaktív testecskék napokon, hónapokon, sőt éveken át árasztják romboló sugaraikat. Az alfa és a béta sugarakat nagyon gyorsan megállítják a test szövetei, de ionizáló hatásuk igen erős, jóval erősebb, mint a gamma sugaraké, amelyek viszont nagyobb távolságra hatnak. Az eredményt könnyű kitalálnunk: a szervezet, amely lekötötte ezeket a rádióaktív termékeket, lépésről-lépésre szűnik meg normálisan működni. Növekvő zavarok lépnek fel a szerve-

zetben, amelyek rövidebb-hosszabb idő múltán halált okozhatnak.

A külső besugárzás mechanizmusa nem ugyanaz. Nem ilyen vagy olyan szervet támad meg, hanem a test egészét. A szervezetben azonban nem ugyanolyan érzékenységek a sejtek. A megfigyelésekből azt a törvényt vonták le, hogy a sejtek annál érzékenyebbek az ionizáló sugarakkal szemben, minél gyorsabb a szaporodásuk üteme. A káros sugarak különösen akkor ártanak a sejtnak, amikor osztódás állapotában van. A legérzékenyebbek az ivarsejtek, azután a csontvelő vértermelő sejtjei, majd a vékonybél sejtjei és a bőrsejtek. Mint tudjuk, a fehér vérsjtekek védik a szervezetet a mikróbák támadásai ellen. Ha számuk a kelleténél alább süllyed, a test ki van szolgáltatva a nehézség nélkül szaporodó ellenességnek. Ezért van az, hogy a test 400 R-es általános besugárzása után lázrohamot észlelünk a betegnél. Az egész emésztőrendszer villámgyorsan fertőződik, a szervezet védekezése megszűnik s a halál 2—3 hónapon belül föltétlenül bekövetkezik.

Ami a sugárzások biológiai hatását illeti, mai ismereteink közel sem kimerítőek. Arra ugyanis nem gondolhatnak a kutatók, hogy közvetlenül az emberen kísérletezzenek. A tudósok mindenesetre igyekeznek a maximális mértékig feldolgozni és kiértékelni a Japánra dobott két bomba, továbbá az emlékezetes bikini robbantás következményeit, amikor a rádióaktív hamu megfertőzött japán halászsokat. Kísérleteznek természetesen állatokon, de az állat és az ember összehasonlítása nem mindig lehetséges. Amíg például az egy R-nél alacsonyabb adag is súlyos zavarokat vált ki a kutyánál, százezer R-es adag sem okoz semmi zavart bizonyos halak embrióiban. A lazac 100 R-t minden baj nélkül elvisel, a pisztráng 500 R-t, holott az ember már 25 R-re havesen reagál.

Hiányosak még tájékozódásaink a besugárzások utóhatásairól is, jól lehet az első robbanások már 13 évvel ezelőtt történtek. Kétségtelen azonban, hogy az utóhatások közé tartozik az idő előtti gyors öregedés. S ezen nem csodálkozhatunk, mert bizonyos rádióaktív sérülések jövőrehatótlannak s az érintett szervi működések véglegesen megváltoznak. A szem különösen ki van téve ilyen késői bajoknak. Évekkel a besugárzás után is számolni kell a szürke hályog fellépésével.

Sok vita folyt már a tudományos sajtóban is a besugárzások genetikus hatásáról. Moretti szerint ezen a téren sem elégségesek még az ismereteink. Néhány tényt azonban teljes bizonyossággal állíthatunk. Egy Müller nevű tudós már 1927-ben kimutatta, hogy az ivarsejtek génjei rendkívül érzékenyek az ionizáló sugarak iránt. Egyetlen ilyen besugárzás mutációt vonhat magával attól a pillanattól kezdve, hogy a sugár elérte az ivarsejt valamelyik kromozómáját. Ma már bizonyítottan látszik, hogy a besugárzások hatása halmozódó jellegű: több kiserejű besugárzás ugyanúgy hat, mint egyetlen erős adag. A legaggasztóbb felfedezés azonban az, hogy semmi sem mutat arra, mintha a hatásnak alsó határa lenne. Bebizonyították, hogy egyetlen foton, vagyis köznapi nyelven egyetlen fényatom, tudományosan: fényenergiakvantum, elegendő egy mutáció előidézéséhez. Az atomrobbanások tehát kétségtelenül veszélyeztetik az emberiség öröklési állományát. Mert ha bizonyos is, hogy nem minden mutáció szükségszerűen besugárzás folyamánya, holtbizonyos, hogy minden besugárzás mutációt von magával. Ma — írja Moretti — öt mutáció közül egyet tulajdoníthatunk a rádióaktivitásnak. Meg kell jegyeznünk itt, hogy nem minden mutáció végzetes, sőt

a legtöbb nem is nagyon látható. A nukleáris robbanások legnagyobb veszedelmét ma mindenesetre abban látják a tudósok, hogy egyre nagyobb mértékben válnak rádióaktívvá azok a táplálékok, amelyeket az ember fogyaszt, akár közvetlenül, akár azoknak az állatoknak és növényeknek közvetítésével, amelyek maguk táplálkoztak ilyen anyagokkal.

Máshonnan vett sok egyéb adattal is kiegészíthetném még ezt a legfrissebb beszámolót az atomrobbanások hatásáról, így a japán atomrobbantás által érintett japán szülők gyermekeire vonatkozó szörnyű statisztikával is. Gondolom azonban, hogy Moretti fejtegetéseiből is világos fogalmat alkothatunk annak a katasztrófának méreteiről, amelyet az ember magára idézhet. A magfegyverek újdonsága nem a rendkívüli erejükből rejlik, amely milliószor nagyobb a régi fegyverekénél, hanem elsősorban abban a körülményben, hogy kihatásaik ellenőrizhetetlenek térben és időben. Nem tudhatjuk, mi a mértéke annak a rádióaktív anyagmennyiségnek, a légkör ama telítettségének, ha nem is azonnal, de előbb-utóbb képes kipusztítani az egész emberiséget.

Erthető ezek után, ha minden oldalról s ma már szinte leghangosabban természettudósok részéről emelkednek hangok, amelyek nemcsak az atomháború abszolút tilalmát, de a robbantási kísérleteknek is haladéktalan megszüntetését követelik. A nemzetek vezetőinek legalább ezekben a pontokban késedelem nélkül meg kellene egyezniük. Múltán szorgalmazza azonban azt is a béke világmozgalom s élén a Béke Világtanács, hogy a felelős államférfiak üljenek össze tárgyalásra és keressék meg a nemzetközi konfliktusok békés megoldásának módjait.

A KIS ÚT

Tulajdonképpen miért „szentek“ a szentek? Ha az élettörténetüket olvassuk, legtöbbször azt látjuk, hogy ez vagy az a cselekedetük nagyon dicséretes, de nem utánozhatjuk őket. Még Kis Terézt sem, aki pedig megtalálta azt az utat, amelyet mi is járhatunk, de valójában a vértanúságig lemondó és önfeláldozó volt. Pedig az Úr Jézus azt kívánja, hogy mindnyájan szentek legyünk. És az embert kevélyé is teheti, ha a szentekhez meri magát hasonlítani. A szentek mindig nagy bűnösöknek tartották magukat. Tehát tévedtek. Honnan tudjam azt, hogy nem tévedek-e én is, és nem éppen azt tartom magamban jónak, ami rossz, és fordítva? Szeretném tudni, miért dicsóiti meg őket az Egyház? És hogyan lehet hát őket utánozni?

Nem értjük egészen világosan a problémáját, de azt hisszük, az alapvető nehézség abban van, hogy a „szent“ szót általában két különböző fogalom kifejezésére használjuk. *Szent* jelenti a kanonizált szentet, aki életében *hősi fokon* gyakorolta az erényeket, akinek Istennek tetsző életmódját hosszú vizsgálatok után igazoltnak vett csodák alapján az Egyház jóváhagyja, és őket a *boldog*; majd a *szent* jelzővel kiemeli a sor-hívek, sor-katók sorából.

És *szentnek* mond az Egyház az apostoli idők legkezdetétől minden olyan hívót, aki a kegyelem állapotában van. Ez utóbbira mindnyájan hivatottak, kötelezettek vagyunk, erre Istentől mindnyájan elegendő kegyelmet kapunk, s azzal nem élni bűnös mulasztás.

A kanonizált *szenttel* az Úr Isten valami *különt*, valami határozottat akar mondani, valamit *hősi fokon* akar elélni állítani, lehet, hogy olyasmit, amit valamennyire mi is tudunk követni, lehet, hogy olyasmit, ami csak éppen megmutatja, hogy ilyen naggyá, széppé, önzetlenné, Istenbe-kapcsolódottá is lehet az emberi lélek. Ezt csodálhatjuk, megnemesedünk tőle, nagyobb, mélyebbet lélekzünk tőle, ... de nem vagyunk kötelesek utánozni. A *szentek* indítást adnak, inspirációt, tanúságtételt jelentenek nekünk az önmegszentelődés munkájában, de *utánozni*, imitálni csak

egyet kell: az Úr Jézust, kiki a maga módján, a maga tehetségeinek, adottságainak, körülményeinek, izlésének, belátásának milyensége és minősége szerint.

Hogy az embert „kevélyé teheti, ha magát a szentekhez hasonlítja“? Nem „teheti“; máris kevély az, aki a szentet ebben a második, kanonizált értelemben hasonlítja magához. Az előbbi értelemben pedig — hogy a kegyelem állapotában kell lennie — az nem kivételes, hanem állandó lelkiállapot kell hogy legyen a megkeresztelt ember számára; itt nincs semmi ok a kevélységre.

„A szentek nagy bűnösöknek tartották magukat.“ Ez nem téveszme az ő részükről, csak számunkra idegen, mert nem értjük meg azt a mértéket, amellyel ők az Isten iránt való kötelességeket mérik, és így teljesítményüket elbírálják. A művészekről és a sportemberektől vehetnénk itt hasonlatot. Liszt Ferenc azt mondta, hogy ha csak egy napig nem gyakorol, azt már észreveszi, de ha három napig nem gyakorol, azt már a közönség is megérzi. A festők, szobrászok, költők gyötörődve állnak műveik előtt, amelyeket mi remekműveknek tartunk, — mert *mást, szebbet, tökéleesebbet* látnak lelkükben, amihez képest azt, amit csináltak, semmi!

És mit meg nem tesz a sportember, hogy *formában* maradjon: treníroz, fokozza teljesítményét, távol-

tartja magát testi-lelki izgalmak-tól, valósággal feljebbvalót állít ön-maga fölé, aki ellenőrzi munkáját, életmódját, testsúlyát, diétáját, mert nem eléggé bízik önmagában, hogy mindent megtesz-e arra, amit maga elé tűzött.

Hogy ön adott esetben nem téved-e, amikor valamit jónak gondol, ami éppen rossz (vagy fordítva), az nem súlyos probléma: forduljon bizalommal lelkiatyjához. Ebben aztán nyugodtan követheti a kanonizált szentek példáját is, akik, ha rossznak is érezték magukat, nyugodtan mentek szentáldozáshoz, ha lelkiatyjuk így tanácsolta, vállaltak előljárói tisztséget, ha arra méltatlannak érezték is magukat, megírták életraizukat, holott semmi feljegyeznivalót nem találtak benne; de ha lelkiatyjuk így látta jónak...

Végül még egyet: találunk néha a szentek életében olyan adatokat is, amelyeket semmi körülmények között sem fogadhatunk el helyeseknek. Ebben három dolgot kell tekintetbe vennünk: Először is: talán az a dolog valóban nem helyes. Ebben az esetben nem ezért, hanem ennek ellenében lett szentté. Sok szent gyermek vagy ifjúkorában éppen nem volt Isten kedve szerint való, vagy oly módon evakorolta az erényeket, hogy túlzott szigorú, vagy helytelen eszközöket alkalmazott. Mindig arra kell gondolnunk, hogy a szentek nem kifaragott szobrokként születtek, hanem lassú fejlődésben, az isteni kegyelemmel való folytonos együttműködésben lettek azokká, és nem ragadhatjuk ki életüknek egy éppen nekünk tetsző stádiumát olyanak, amit mindenáron követni, vagy kifogásolni akarunk.

Másodszor: lehet, hogy az olvasott életrajz rosszul van megírva. Nem olyan egyszerű dolog egy szentnek az életét megírni. A megfelelő történelmi, társadalmi és lélektani ismeretekon kívül, a legnagyobbfokú beleélési képesség kell egy szentnek a megértéséhez. Mondhatni, hogy bizonyos kongenialitás kell hozzá; ám akkor még mindig fel kell tételeznünk, hogy az író önmagát is beleírja az életrajzba, amikor a szent legbelsőbb indító-okait magyarázza, a cselekvések belső összefüggését keresi, tudatalatti befolyásoltságot kutat, stb. Aki tehát valamelyik szentet jobban meg akarja érteni, annak néhány különböző szerzőtől kell az illetőnek életrajzát elolvasnia, mielőtt véleményt alkot magának róla.

És még akkor sem biztos az ítélete, mert harmadszor: Lehet, hogy Ön most egváltalán nincs diszponálva az illető szent megértésére. Nem felel meg az ön befogadó, feldolgozó képességének. Olyan különböző korokból, helyekről, körülmények közül, annyira más adottságokkal, előélettel, idegzettel felruházottan kerülnek a szentek az Egyház ítélszéke elé, hogy mi, egyszerű hívek, azt egyrészt el sem tudjuk képzelni, másrészt viszont oly bő választék előtt állunk, hogy nincs miért búsulnunk, ha valamelyik nem felel meg a mi diszpozíciónknak. Mindenki talál magának megfelelő inspirátort, csak kellő alázatossággal és megfelelő lélekkel kezdjen a szentek életének tanulmányozásához, — akkor majd megérti, hogy „miért szentek a szentek?“

F.

NAPLÓ

A VILÁGKIÁLLÍTASON — KATOLIKUS SZEMMEL. A Világkiállításról sokféle szempontból olvastunk beszámolót. Jelent valamit ez a bámulatos mikrokozmosz a katolikus hívőnek?

Mint mindenkit, elsősorban bámulatba ejt. A pavillonok külön-külön, és a kiállítás egésze mindenkinek ad valami újat. Minden nép tudása, kincsei legjavát adja. A rendezés újszerű és tökéletes. Ha az ember megáll este az Atomium előtt, melynek gömbjein szikráznak, táncolnak a csillagok, vagy lenéz a 100 méteres építmény tetejéről; elsétál a legújabb technikával kivilágított, kígyózó szökökutak, kivilágított tulipán-erdők mellett; végigmegy a belülről aranyfénnel áttetszővé világított, hasábalakúra nyírt bokrok közt; megnézi a francia pavillon óriási lepkehez hasonló épületét, vagy a Génie Civil roppant arányú, mégis lebegő szárnyait — akkor valósággal megrémül az ember és tudománya erejétől. Kicsinek érzi magát — és mégis nagygnak.

Az ember valami feszültséget érez, valami ellentmondást. Itt minden szép, tökéletes, bőség, gazdagság mindenütt, mindenki barátságos, szorgálatkész, a tudomány hatalmas, békés műve szól hozzánk minden pavillonban. De elég elmenni a legelső újságárús bódéig és máris ujra hatalmasba kerít az élet árnyékos oldala. Nem felejtethetjük el a milliók még mindig tartó szenvedéseit, félelmét, a háború felettünk lebegő félelmes árnyát. A Kiállítás megmutatja, mivé lehet az ember. Mire képes, ha összefog, önzetlen áldozatkészséggel dolgozik. Ha a szeretet uralkodnék a földön, ha az emberek jók, vagy legalább jóakaratók lennének.

Ezt a feszültséget próbálja feloldali, ezt a disszonanciát összehangolni az egyházi állam pavillonja, a Civitas Dei. A bejárati, földszinti termek az emberiség problémáit mutatják be. Örök problémákat, amelyekről a Biblia is szól, de a modern életből vett példákkal. Az éhség, halál, szenvedélyek, kizsákmányolás szívbemarkoló megnyilvánulásai, óriási, falgaságú képeken. Kiéhezett kisgyermek kérdő, nagy szemei, szögesdrót kerítés tövében ülő csüggedt emberek, a kapzsiságtól megszállt, mohón meggörbült ujjak, bibliai idézetekkel. A jobboldali bejárati csarnokban Rodin Gondolkodó-jának sikerült másolata fogad, amelyet hatásosan hangsúlyoz a mellette lévő falon ugyanabban a helyzetben és arckifejezéssel ülő munkás képe.

Mindennek a nyomorúságnak, szenvedésnek oka az emberi gonoszság, vagy gyengeség, a bűn. A megoldás tehát az ember nevelése, megjavítása, megszentelése; a szomorúak vigasztalása, a szerencsétlenek megsegítése. Ez az Egyház feladata a földön.

Ezt mutatja be a pavillon emeleti szakasza. Részei: az Egyház tudományos, művészeti karitatív tevékenysége, szerepe a történelemben. Külön kiállítás Krisztus alakja a művészetben. És végül a Cél, aki mindebben jelen van: az Isten. A bejárati falon hatalmas kép fogadja a látogatót; amely a maga modern egyszerűségében lenyűgöző. A kép felső részén, középen, Krisztus vakító fehér ruhás alakja. Vele szemben háromszög alakban az emberiség, tétován, lassan, de határozottan, indul feléje. Bár az emberek is elnagyoltan, világosabb-sötétebb árnyakként vannak ábrázolva, csodálatosan kifejezi a nyomorával küszködő emberiség vágyát a megoldás után, célkeresését. A csarnok egészen hatalmas, feltámadt Krisztus-ábrázolás uralkodik. A bejáratnál a Civitas Dei temploma, a Gloria Christi és a kápolnák.

Az egész épület hatalmas arányaival, merészen újszerű, de magas

színvonalú kivitelezésével méltó a Világegyházhoz. A Kiállítás látogatóit láthatóan vonzza ez az elvont, de annyira a való életben gyökerező kiállítás. Állandóan nagy tömeg sétál a kiállítási termekben, a világ minden részéből Brüsszelbe jött utasok hazatalálnak a templomában.

A Civitas Dei már eddig is számos nemzetközi érdekességű esemény színhelye volt. Itt hallottuk az osztrák nemzeti nap alkalmából Mozart Koronázási miséjét Karl Böhm vezényletével. Itt zajlott le a plébániaszervezés-templomépítés-kongresszus. Nagy auditoriumban vendégszerepelt a Wiener Sängerknaben együttese. Klasszikus műveket (O Sacrum Convivium, Pueri, concinite — Gallus —, Missa Super- Heiller) és népdalokat énekeltek. Szopránzólistájuk most talán nem olyan kiváló, mint az évekkkel Budapesten hallott fiúcska, de technikájuk, zenei kultúrájuk és előadóképességük állandóan fejlődik. Erről tanúskodik az ugyancsak az est műsorában szereplő Falusi borbély c. komikus opera, amelynél a hallgatók már nem is annyira a kis művészek énektudását, hanem színészi képességeit tapsolták. Mindenki megállapította ugyanis, hogy a fiúk ritka természetességgel játszottak és biztonsággal mozogtak, a lány szerepeket alakítók is neműket és korukat meghazudtoló bájjal játszottak.

Május 9-én 11 órakor kedves ünnepség volt a Christi Gloriosi-templomban. A kanadai szekció tájékoztatási vezetője, M. Georges D'Astous és honfitársnője tartották esküvőjüket. A nászmisét R. P. Guy Dallaire, kanadai dominikánus celebrálta, aki jelenleg a löweni katolikus egyetem hallgatója. Paul-Émile-Léger bíboros, Montreal érseke áldotta meg a fiatal házasságot. Ez volt az első házasság, amelyet a Világkiállítás ideiglenes parókiáján kötöttek. Bizonyára ezért a sajtó és a filmhíradó is részletes tudósítást adott az esküvőről.

M. Paul Rome, a vatikáni pavillon főépítész a következő nyilatkozatot adta a Christi Gloriosi-templom tervezéséről:

„Az építészek kollégiuma, tekintve a hatalmas összegeket, amelyet az építkezés jelent, és tekintettel a templom ideiglenes jellegére, kezdetben azon a véleményen volt, hogy egy hatalmas szabad térség, fedett oltárral is megfelelné a célnak. A Belgiumban gyakori esős idő, különösen a tavaszi és őszi hónapokban, lehetetlenné tette ezt a megoldást. Be kellett hát fedni. A nyitott eszplanádból sátor lett, amelynek megoldására különböző elképzelések voltak. Svéd építészek fából akarták készíteni. Ez azonban nem bizonyult megfelelőnek. Acélhuzalokat kapott, úgy összeillesztve, mint egy lánchíd szemei. Ezért van az, hogy az épületet szokatlan formája miatt ultramodernnek nevezik, de én egyszerűen logikusnak mondanám, hiszen egy hat hónapra készült épület nem is lehetne másfajta. Ez a megoldás egyesíti a célszerűségét a vonalak bizonyos előkelőségével azáltal, hogy falai a magasba ívelnek, az apsis 25 méter magas teteje felé, padozata viszont az oltár felé lejt, maga a templom belseje alig 6—7 méter magas. Már félig kész állapotban is lenyűgöző hatású volt azáltal, hogy minden elem az oltár felé irányul és hajlik össze.”

A pavillon maga 52 nemzet munkája. A templom díszítését és berendezését a francia-német bizottság vállalta. A német bizottság fő munkatársa Prof. Willy Weyrest, a kölni székesegyház építész a templomban természetesen az oltár dominál. Úgynevezett „kék belga” kövekből épült, arannyal és mozaikkal díszített hatalmas ciborium emelkedik föléje. A kórus elég nagy, hogy nagyszabású főpapi szertartások színhelye legyen, itt van elhelyezve a főpapi trónus és zsámolyok. Kőből faragott Regina Pacis szobor áll a templom bejáratánál, az oltárral szemben. Ez a szobor, valamint a kereszt és gyertyatartók, német művész munkája.

Az egész templom egyszerű, természetes, józan benyomást kelt, amelyet csak a gazdagon megvilágított kórus, a szobor, mely egyidőben impozáns és lágy, tör meg. A templom meleg és fényes atmoszférájának még egy eleme van: az üvegablakok, amelyeket a müncheni Dr. Meistermann és a párisi M. Lardeur üvegfestő mesterek készítettek. Tisztán dekoratív jellegűek; színek és formák egyszerű játéka által nemcsak a napfény előnyös elosztását szolgálják, hanem azt is, hogy a figyelmet a kórus felé irányítsák.

Az Oltáriszentség kápolna díszítése a francia bizottság munkája, elsősorban Pinsard építészé. „Célunk az volt — írja az utóbbi — hogy megéreztessek keresztényekkel és nem keresztényekkel, hogy itt valami van, ami előtt egyszerűen nem lehet mást tenni, mint térdreborulni.“ A templommal szemben van elhelyezve és valóban maradandó benyomást kelt a látogatók millióiban. A mennyezet, enyhén aranyozott anyagból, óriási szentségtartónak van kiképezve, domborművekkel kifaragva. Az oltár feletti nyílásból árad a fény, mely hatalmas osztyát világít meg. Ez a fény a tabernákulumra és oltárra vetődik, az igazi szentségtartóra, amely a mennyezet rajzának vetülete. A végtelen világ jelenléte a véges világban — ezt akarja kifejezni.

A falak egyszerűek, bizonytalan formák alkotják az átmenetet a mennyezet és a padozat között. Nincs semmi díszítés, csak a Kereszt, amely kiemelkedik a falból.

A tabernákulum díszítése igen gazdag, baldachinnal és gyertyatartókkal. Az oltár felett hatalmas feszület. A padok szürke betonból készültek, egyszerűségük elüt az oltár gazdag díszítésétől. A figyelmet minden a tabernákulum felé fordítja, amely az „égi fényt“ kapja.

A hat kápolna a többi hat szentséget képviseli. A legújabb művészi irányok szem előtt tartásával csak sejtetik a mondanivalót, a hívők képzeletére és érzéseire bízzák annak továbbfejlesztését.

A sekrestyék berendezése luxemburgi bizottság munkája. A látogatók megcsodálhatják a vitrinekben a liturgikus edényeket, amelyeket a leghíresebb hollandi, svájci, francia és belga cégek szállítottak. (M. É.)

A SZÉPSÉGBEKIRÁLYNŐ ELBESZÉLI KONVERZIÓJÁT. Még 1952-ben a finn Armi Kuusela választották meg „Miss Universe“-nek. Neve akkor bejárta az egész világsajtót. Az egykori világszépség-királynő ma egyszerű boldog családanya, akinek legnagyobb öröme az lenne — mint mondotta —, ha fiából pap lenne. Az Olaszországban megjelenő „Selezione Missionaria“ hasábjain a saját szavaival mondta el eddigi életének rövid történetét.

„A középiskola felső tagozatának tanulója voltam Helsinkiben — írja Armi Kuusela —, amikor barátnőim rábeszéltek, hogy vegyek részt egy szépségversenyen. Nagyon tapasztalatlan voltam akkoriban és a legkevésbé sem számoltam azzal, mi minden következménye lehet az ilyen vállalkozásnak. A gondviselésnek azonban megvannak a maga útjai és tévedéseinket is jóra tudja fordítani...“

Amikor Miss Finlandia lettem és ezáltal jelöltje a Miss Universe választásnak, igen szerények voltak reményeimeim. Azt reméltem, hogy keresek valami kis pénzt és álláshoz sikerül jutnom. Vágyaim netovábbja az volt, hogy esetleg „hosstest“ lehetek egy repülőgéptársaságnál és lehetővé válik számomra, hogy bejárjam a világot. Mikor elutaztam Kaliforniába, egy barátom így búcsúzott tőlem:

— Remélem, hamarosan mint filmszínésznőt látunk viszont, mint híresebb művésznőt, mint akár Ingrid Bergmann vagy Greta Garbo.

En akkor csak ezt válaszoltam:

— Isten mentsen meg ilyen sorstól.

Nem szerettem a filmvilágot, mert attól féltem, hogy egy olyan fiatal leány, mint én — akkoriban mindössze 19 éves voltam —, olyan kötelezettségekkel találhatja szembe magát, amelyekre nem éreztem magamat eléggé felkészültnek. Azt azonban a legtávolabbról sem gondoltam, hogy ez az utazás annak az útnak kezdete lesz, amely elvezet ahhoz, hogy a hitet megtaláljam.

Mikor New Yorkba érkeztem, résztvettem egy fogadáson, amelyet a sajtó a Waldorf-Astoria szállodában rendezett a világ-szépségverseny résztvevői számára. Ott akkor azt mondták; bizonyosra vehetem, hogy legalább is a második vagy harmadik helyet én fogom elfoglalni. Azonnal film- és reklámajánlatokat is kaptam. A fogadáson találkoztam a Manillából érkezett Clinnel, aki a Fülöp-szigetek képviselője volt a versenyen és akit egy fiatal honfitársa — az én későbbi uram — kísért.

A fogadás, a maga nagyvilági formaságaival, rendkívül kifárasztott és siettem haza. Miss Fülöp-szigetek és az említett fiatalember — Gilnek hívták — kísérték el és még a fele időig sem ért a fogadás, amikor el távoztunk. Olyan éhes voltam, mint egy farkas és elmentünk vacsorázni. A vacsora alatt ismerkedtem meg jobban Gillel, aki mérnök volt, egy építési vállalkozó fia.

Eltérően a szokástól, amikor két ember elsősízen találkozik, az ő első kérdése ez volt:

— Milyen vallású?

Nagyon meglepett a kérdés, de hamarosan rá kellett jönnöm, hogy kérdése igazi meggyőződésből származott és valami egész egyedülálló egyszerűségből. Megmondtam neki, hogy luteránus vagyok. Ő elmondotta, hogy katolikus, egy ideig szemináriumi növendék is volt és van egy fivére, aki jezsuita szerzetes.

Long Beachben ismét találkoztunk, a Miss Universe választás gyötrelmes próbái után. Az elsőik között volt, akik szerencsekvánataikkal elhalmoztak és egy jellegzetes fülöpszigeti virágokból összeállított csokorral lepelt meg, amelyet repülőgépen hozatott el hazájából. Emellett egy másik ajándékkal is kedveskedett, egy gyöngyszemekből összeállított rózsafüzérrel. Az ezután következő napokban végig látogattam a Metro Goldwin Mayer filmgyár telepeit, a rózsafüzért, mint nyakéket a nyakamon hordtam. Mindenki azt kérdezte tőlem, katolikus vagyok-e és minden alkalommal, mikor nemmel feleltem, az emberek meglepett arcot vágtak és úgy éreztem, mintha kicsit sajnálnának. Megkértem Gil-t, magyarázza meg ezt a furcsa jelenséget és hogy miért tartanak engem szerencsétlennek azért, mert nem vagyok katolikus. Gil ekkor elsősízen magyarázta el nekem a gondviselés értelmét és elmagyarázta azt is, mi a rózsafüzér.

Új helyzetemben nagyon egyedül éreztem magam. Szerettem volna magamhoz hívni a mamámat Finnországból, de jól tudtam, hogy ez lehetetlen. Gil azt mondtotta, hogy imádkozzam a Szűzanyához, aki minden embernek az édesanyja és megtanított az Üdvözlégy Máriára. Este, halálom fáradtan a fényképezésk és impresszáriók zaklatásától, sirra estem az ágyba. Valami azt súgta, mondjam el a rózsafüzér ötven Ave Máriáját és ezekkel a szavakkal aludtam el: Imádkozzál érettünk bűnösökért, most és halálunk óráján Amen.

A következő nap még nagyobb kíváncsisággal ébredtem. Gil ekkor elvezetett egy templomba. Októberben voltunk és éppen a rózsafüzér Királynéjának kilencedét végezték. Gil letérdelt, én pedig álltomban arra

figyeltem, milyen komolyak mind a jelenlévők. Gil azután ki akart ki-sérni, mondta, hogy siessek, én azonban mindent látni akartam és utol-sónak jöttem ki a templomból.

A sok ajánlat közül, amelyeket kaptam, egyedül a világkörüli uta-zást fogadtam el, azzal a szándékkal, hogy utána visszatérek Finnország-ba és folytatom egyszerű és nyugodt életemet.

Utamnak Honolulu volt az első állomása és egyre nyugtalanabb let-tem, egyre erősebben vágyódtam a vallás után. Telefonáltam Los Ange-lesbe, hogy Gillel beszélhessek. Azt mondotta, hogy ügyis várni akart Tókióban. Valóban ott is volt megérkezésemkor a tókiói repülőtérén. Azonnal a Xaveri Szent Ferenc templomba vezetett P. Mahoney jezsuita atyához. Egy hétig maradtam a japán fővárosban és minden este ellá-togattam a paphoz.

Gil azt mondta, hogy Manillában folytathatom azt, ami közben rend-szeres vallásoktatássá lett. A Fülöp-szigeteken egészen más körülménye-ket találtam. A nyilvános fogadások, amelyek földkörüli utam elkerülhe-tetlen kísérői voltak, itt mind családi házaknál zajlottak le, a társaságban mindenütt volt legalább egy pap és soha nem hiányzott az ünnepi mise sem és így azon, többiben résztvehettem. Gil egyik nap megkérte a ke-zemet, hozzátéve azonban, hogy vallásához is hozzá kell mennem, ha igent mondok. Azonnal kész voltam a beleegyezéssel, Gil azonban nem akarta, hogy megtartsuk az esküvőt, amíg meg nem kereszteltek. Erre azt mondtam neki:

— Ha a keresztség életem legfontosabb pillanata kell, hogy legyen, akkor ennek helyéül azt a várost szeretném választani, amelyben első ízben határoztam el magamat arra, hogy felveszem a katolikus vallást, a pogány Tókiót.

1953 husvétján felvettem a keresztséget és a következő nap meg-tartottuk az esküvőt. Ma a legboldogabb családom vagyok. A boldog-ságom összehasonlíthatatlanul nagyobb, mint amit a Miss Universe dí-csősége jelentett. Edesanya lettem és életemben először értettem meg, hogy így lehet valójában a világ birtokunkban. A gyermek a pólyában, aki mindenben tőlem függ, egy világ számomra. Eltérően az új hazám jómódú családjainál általános szokástól, elhárítottam a szoptatós dajkát, mert a legcsekélyebb részletéről sem akartam lemondani annak, ami az anyai tapasztalatokhoz tartozik.

A fiam, Arnold, ma két éves. Az én segítségével tanult meg járni, mindenre én magam tanítottam meg őt. Az első angol szavakat is az én ajkamról tanulta meg és megtanítottam már néhány finn szóra is. Remé-lem, kis hugocskája is lesz, s azután még igen sok fivére, mert az anya számára a legnagyobb boldogság, ha annyi gyermeke van, amennyivel Isten meg akarja ajándékozni. A gyermek mellett most a legfőbb gon-dom, hogy magamévá tegyem új hazám hagyományait. Nagyon tetszenek a vallásos szertartások, amelyek lényeges részét teszik a Fülöp-szigetek társadalmi életének. Megtanultam főzni is. Az első étel, amit Arnold számára készítettem, egy tál rizs volt, úgy elkészítve, ahogy a Fülöp-szi-geti gyermekek számára a régi hagyomány szerint elsőízben mindig el-készítik. Az anyósom tanított meg erre.

Nagy a távolság Finnország és mostani hazám között, épp olyan nagy, mint Miss Universe és az egyszerű asszony között, aki ma vagyok. De ezek a távolságok még mindig eltörpülnek ahhoz képest, amit le kell győznöm, ha el akarok jutni oda, ahová szeretnék. Arra a feladatra gon-dolok, amelyet be kell töltenem, ha fel akarom nevelni gyermekeim,

gondoskodni műveltségükről és segíteni őket abban, hogy betöltsék azt a küldetést, amelyet Isten vár tőlük. Tökéletesen boldog anya lennék, ha egy pap fiam és egy apáca leányom lenne."

AZ OLVASÓ NAPLÓJA. Franz Kafka, akinek végre magyarul is megjelent egy műve, egy novelláskötet, *Az ítélet* (Boldizsár Iván fordításában, Ungvári Tamás utószavával), a modern világirodalom legérdekesebb, legtöbbször emlegetett, legeredetibb és legvitatottabb írói közé tartozik. 1883-ban született Prágában; 1908-tól hosszú időn át biztosító intézeti tisztviselő volt. Kisebb-nagyobb elbeszélések mellett (közülük csak néhány jelent meg életében) három nagy regényen is dolgozott (*Amerika, A per, A kastély*), de egyiket sem fejezte be. 1924-ben halt meg a Bécs melletti Kierling tüdőszanatóriumában. Végakaratában meghagyta, hogy írásait semmisítsék meg (egy részüket már ő maga elégette előzőleg); barátja, Max Brod azonban szerencsére nem tett eleget ennek a kívánságnak, s így megmentette ezt a számunkra töredékességében is ritka jelentőségű művet.

Az ítélet, egy maroknyi novella, éppen csak fölillantja előttünk Kafka sajátos világát és művészetét. Néhány fontos és jelentős elbeszélés szerepel benne (*Az ítélet, Az átváltozás, A törvény előtt, A büntetőtelepen, Egy koplalóművész*), mégsem látná helyesen, valódi méreteinél kisebbnek és kissé a groteszk felé elrajzolva látná Kafkát az, aki egyedül ennek a kötetnek az alapján alkotna képet róla. Mert bármennyire jellemző is *Az ítélet*, bármilyen félelmes is *Az átváltozás*, bármilyen sokat mond is Kafka „esztétikájáról” (helyesebben esztétikájának etikai magyarájáról) az *Egy koplalóművész: A perhez*, s talán még inkább *A kastély*-hoz képest mindez töredékes, kisigényűnek és különcködőnek hat. Ott van például *A falusi orvos*: egyike Kafka legjellegzetesebb írásainak; de hogy mennyire *lényeges*, az csak az egész mű ismeretében bontakozik ki. Azt lehetne mondani: ahhoz, hogy az olvasó *A falusi orvos* teljes értékét lássa, ismernie kell *A kastélyt*; mint ahogy *A per* is ismernie kell ahhoz, hogy ráésszméljen *A törvény előtt* mondanivalójának szorongató súlyosságára.

Kafka témái, regényeiben is, elbeszéléseiben is, szokatlanok, furcsák; „tartalmi kivonataik” alapján azt lehetne hinni, olyan íróval állunk szemben, aki különös kedvvel hajszolja a képtelen ötleteket. Holott Kafkától mi sem áll távolabb, mint az a törekvés, hogy „fantasztikus író” legyen. De alighanem azoknak sincs igazuk, akik túlzottan hangsúlyozzák írásainak bizonyos filozófiai, tudatosan létmagyarázó, az élet „lényegét” tudatosan mítoszokká átköltő jellegét. Kafka nem elméleti megfontolások alapján, hanem élményből teremt; elég figyelmesen elolvassunk naplóját, hogy észrevegyük, mennyire élete valóságos talajából sarjad ki első látásra keresetten groteszknak tűnő tematikája. Ott *Az átváltozás* című novella; kész fantasztikum: „Gregor Samsa egy reggel nehéz álomból arra ébredt, hogy ágyában óriási, csúf féreggé változott. Páncélszerűen kemény hátán feküdt és látta, ha fejét kissé fölemelte, domború, barna, kemény, ív alakú pántokkal ízelt hasát”... Ki gondolná, hogy bizonyos értelemben *élményi* alapja van, élményi magja! S mégis, nem erre utal-e a *Napló* egy jegyzete: „Egy pillanatra úgy éreztem, páncélba vagyok burkolva... Milyen messze vannak tőlem például a karizmaim”... Ezek a távoli karizmok, rettenetesen messze lévő végtagok: ez az élmény lehetett a forrása *Az átváltozás* gyötrelmes pontosságú leírásának arról, hogyan küszködik, kapálódzik vékony, távoli, kormányozhatatlan bogár-lábaival a rovarrá változott Gregor Samsa. Ha meggondoljuk, hogy ezt

a képtelen metamorfózist Kafka nem kitalálta, hanem *átélte* — a skizofréniások hisztériásan fölfokozott éleslátásával —, akkor nyomban más, tragikus megvilágítást kap *Az átváltozás* grotesksága.

Vagy egy másik példa: *A büntetőtelepen* iszonyatos kivégzőgépe — merő morbid, modern „hoffmanniádának“ látszó képzelgés; legföljebb a lét büntetés-jellegének, s e büntetés-jelleg személytelenségének és igazi bűn-nélküliségének torz szimboluma. Csakhogy ez a szörnyűség hiteles, mert *élményi*: Kafka nemcsak azt élte át valaminő elvont, vagy hangulati formában, hogy a lét egy ismeretlen, egy nem is létező bűnért ránk mért büntetés, hanem a bűnhődés módját, *magát ezt a kivégzést is*. Ime egy „párhuzamos“ szöveg a naplóból: „Állandóan egy széles henteskés képze, mely *sietve és gépies szabályossággal* oldalról belém hatol s *egészen vékony szeleteket szel le*, melyek a gyors munkában *majdnem összszegöngyölödve* tovaröpülnek.“

A példák szaporíthatók. Még csak egyet. Ismeretes, mennyire alap-hangulata Kafka majdnem minden írásának valamiféle „üresség“, léten-kívüliség, bizonyos téli, vagy sivatagi csönd (aminek konkrét megnyilatkozása az elbeszélés színterének különös, irreális kihelyezetttsége: valaminő időtlen, *egzisztenciális* tél *A kastélyban*, vagy *A falusi orvosban*, s a pusztaság *A büntetőtelepen* vagy abban a másnak, mint félelmetesnek nem is nevezhető töredékben, melyet a *Naplóban* olvashatunk *Erinnerung an die Kaldabahn* címmel). Nos, ez az *üresség* is hiteles; Kafka egyik alapélménye. Ilyen *semmiben* él, ilyen télben, ilyen pusztá, behavazott síkságán a létnek. Naplójában ő maga hoz föl egy képet; lehetetlen nem azonnal *A kastély* elejének havas falujára gondolnunk róla, s lehetetlen észre nem vennünk, mennyire a saját léterzését tárgyasítja Kafka a regény (vagy a novella: *A falusi orvos*) színterében. A kérdéses helyen megint csak örök problémáját boncolja (s hányadszor már!): a családjával való kapcsolatát. Érdemes kissé terjedelmesebben idézni, mert megsejteti mind az egész napló hangulatát, mind azt a nyomott, gyötrelmes világot, melyben Kafka élt. „Családomhoz való viszonyom — írja — csak akkor nyer számomra egységes értelmet, ha úgy fogom föl magamat, mint a család romlását. Ez az egyetlen, minden bámulatos dolgot nyomban fölülhaladó magyarázat; s egyben az egyetlen tevékeny kapcsolat, mely pillanatnyilag részemről köztem és a család között fönáll, mert egyébként *tökéletesen elváltam tőlük*, igaz, hogy nem nyomatékosabban, *mint az egész világtól*.“ Fölsorolja, kit tett s kit tesz boldogtalanná; regisztrálja a saját „nyomorúságát“, a *Selbstverachtung*, az önmegvetés sajátos, traumatizáló kátfaját megszállotságával, ugyancsak sajátosan kátfaját, irracionális büntudattal („Bewusstsein dessen, dass meine Schuld zweifellos ist“), s a tulajdon tehetetlenség-érzésének, *Unfähigkeitjének* ki tudja hányadszori megállapításával... s itt bukkan elő ez a messze világító, *A kastélyra* is, a *Kaldabahnra* is jellemző hasonlat, életének, életérzésének szimbólumképe: „Életem képe egy haszontalan, hóval és dérrel lepett, ferdén a földbe dugott pózna, mélyen föltúrt talajon, egy nagy síkság szélén, egy téli éjszakán“...

S még két idézet a *Naplóból*: „*Úres tér választ el a dolgoktól*, s ennek körülhatárolására nem is törekszem“ — írja 1911-ben; és tíz esztendővel később: „*A határvidék magány és közösség közt*: csak nagyon ritkán léptem át, s inkább időztem itt, mint magában a magányban. Milyen szép élő vidék volt ehhez képest Robinzon szigete!“ *Határvidék*, magány és közösség közt, a lét senkiföldje: ez Kafka világa, *A per*, *A kastély*, a *Kínai fal* című töredék, vagy *A falusi orvos*, *A büntetőtelepen*, *A törvény előtt* világa. Nem a magány, mert hiszen a magány, a magányos szemlé-

lódés lehet termékeny és föloldó; nem magány, hanem senkiföldje, „határvidék” — még akkor is, ha esetleg be van bútorozva s egy polgári lakás álarcát ölti magára, mint *Az átváltozásban*, vagy *Az ítéletben*.

Ez utóbbi Kafka világának egy másik élmény-alapjára mutat rá, s mellé szintén számos párhuzamos szöveget lehetne idézni a *Naplóból*. Ezt a problémát: az apjához való viszonyt, fáradhatatlanul vizsgálja, elemzi, boncolja; tele van vele még álmában is. Talán legjellemzőbb, ha éppen egy álmát, egy álmáról való naplójegyzetét idézzük; Kafka egész apa-komplekszusának, apjához való egész kettősértékű, pszichológiai nyelven szólva *ambivalens*, kötődő-menekvő viszonyának szimbolikus foglalatja ez. Azt álmodja (1916 április 16-ra virradólag), hogy lent az utcán egy ezred masírozik; hangjára apja az ablakhoz siet, kihajol „s elterpeszkedik ki-tárt karral a nagyon széles, lejtős párkányon. Én megragadom és fogom annál a két karikánál fogva, melyen a köntöse zsinórja van áthúzva. Gonoszszágból még jobban kihajol; én megfeszítem minden erőmet, hogy visszatartsam. Arra gondolok, jó volna, ha lábomat kötéllal valami szilárd dologhoz köthetném, nehogy apám magával rántsón. De ehhez, ha csak rövid időre is, cskvetlenül el kell engednem apámat, s ez lehetetlen”.

Igazán nem kell különösebb álomfejtői jártasság hozzá, hogy a valóság egész tragikus lélektani súlyát-értékét meglássuk; különösen akkor nem, ha olvastuk mindennek objektivált változatát, *Az ítélet* című (s enélkül a személyes lélektani háttér nélkül voltaképpen nem is ért-hető) novellát.

Még világosabban, még megdöbbenőbben áll előttünk az egész kör-kép abban a levélben, melyet Kafka 1919-ben írt, de soha nem küldött el apjának. Világosan vádbeszéd ez: elnyomottságának, *Unfähigkeit*ének visszanyomozása a gyermekkorig; elnyomorodása genezisének fölfejtése. Az apa harsány önbizalma, harsogó életjavallása menthetetlenül, életre szólóan szorította kisebbségérzésbe félénk, testi alkatában is gyöngye gyer-mekét. „Az én szememben azt a rejtélyes jelleget öltötted föl, mely a zsarnokokat jellemzi”; „nevelésed meggyőzőtt a saját tehetetlenségemről”; „előttem elvesztettem önbizalmamat, viszont határtalan büntudat vert gyö-keret bennem... s ki győzné sorolni a levél (és a napló) szemrehányá-sait! Ósélmények ezek, melyek döntően meghatározták Kafka egyéni-ségét, s amiben egyéniségét kifejezte: a művét. Mint ő maga mondja: „*Rólad volt szó mindabban, amit írtam*; mit tettem írásaimban mást, mint hogy kiöntöttem panaszaimat, melyeket nem önthettem ki ke-bleden!”

Az apához *nincs út*; van, mint hatalom, mint zsarnok, a létezés olyas-fajta személytelenségével, mint *A kastély* ura, mint a kínai császár, mint a bíró, akihez sosem jut el a vádlott: úgy van, hogy talán nincs is, és nem-létében mégis létezik — de nincs *személyesen*, megfoghatóan, a fe-léje irányuló törekvés (fiúi szeretet) viszonzásának (a viszonzszeretésnek) képességével. A *Landvermässer* soha nem találja meg a kapcsolatot a kastéllyal, a falépítők a császárral, a vádlott bírálóval. S mégis: a *Land-vermässer* életének lényege, értelme a makacs erőfeszítés: érintkezésbe jutni a kastéllyal; a „vidéki ember” holtig ott rostokol a „törvény” ka-pujában, az egyedül csak az ő számára készített bejáratnál, amelyen nem engedik be. Mítoszok, szimbolumok? Mindenekelőtt egy tragikus élmény, egy viszonzatlanságában visszafelé, sebző tövissé nőtt szeretet ob-jektivált vallomásai: „Nem tettem írásaimban mást, mint hogy kiöntöt-tem panaszaimat, *melyeket nem önthettem ki kebleden.*”

S vajon miért nem fordít hátát a földmérnök a kastélynak, a falu-nak, miért nem üti föl másutt a sátorfáját? Miért nem keres magának

igazságot másutt, más bíróság előtt „a vidéki ember”? Kafka egyetlen hőse sem töri át látszólag értelmetlen végzetét. Mert egyszerűen *nem tudja elképzelni*, hogy ez a végzet áttörhető; mert függősége — ahogy hőseiben tükröződik — valósággal „ontológiai”, valamiféle lét-függőség, egzisztenciális kötöttség: úgy érzi, csak annyiban *van*, amennyiben *azzal szemben* van, aki számára a Negatívum. Ahhoz, hogy egyáltalán legyen, *azzal szemben* kell lennie, aki saját léte kifejlődésében, hivatása szabad kibontásában zsarnokilag gátolja. S ettől elszakadnia annyi volna, mint nem-lennie, megsemmisülnie, ami „lehetetlen és fölülhataladja erőmet”. Így olvassuk abban a bizonyos vád-levélben: „*Önbecsülésem sokkal inkább függött tőled, mint bármi másról, akár egy külső síkteről is*”... és: „*Ott, ahol éltem, megvetettek, elítéltek, agyonnyomtak, s ha el is akartam menekülni máshová, ez nem volt értelmes erőfeszítés, mert olyasvalamiről volt szó, ami lehetetlen és fölülhataladja erőmet*”...

Kétségbeesett kapaszkodás ez, mint az idézett álomban, az élet síkos párkányán; képtelen küzdelem, melyben lehetetlen elengednie azt, aki már-már magával rántja; és ez a kapaszkodás, ez a párkány-helyzet: ez az élete. Más szavakkal, egy naplójegyzetből: „*Úgy érzem, meg vagyok kötve, de ugyanakkor azt is érzem, hogy ha föloldanának, még rosszabb volna.*”

Azt, ami a gúzsba kötöttségből kiválthatta volna: a vallás útját az apa szintén elzárta előtte — s ez az említett levél másik nagy vádpontja. „*Miféle judaizmus volt az, amit én tőled kaptam!*” Merő formalizmus. „*A hit, mely életedet irányította, alapjában annyi volt, hogy hittél egy zsidóosztály véleményeinek helyességében, következésképp saját magadban, s annál készségesebben, minthogy e vélemények megfelelték természetednek.*” A karkai világban *nincs megváltás*; föld és ég, emberi és isteni között (amely eleve problematikus: nem is biztos, hogy van; nem is biztos, hogy nem csak önmagának vákuuma-e) a szakadék áthidalhatatlan: a *Landvermesser* számára a kastély elérhetetlen, telefonja nem felel neki, süket számára. Van ugyan „istenség” ebben a világban, de valahogyan minusz előjellel: egy űr-istenség, egy tartalmát veszített Jehova (a kiürült judaizmus formalisztikus istene); de megváltója nincs: kívül van a keresztény kultúrkörön — két világ közt a senkiföldjén, melynek atmoszférája oly nyomasztóan és hitelesen árad műveiből.

S itt válik ez a mű dokumentummá: annak az „átmeneti zsidó nemzedéknek” a dokumentumává, amely „elhagyva a még viszonylag jámbor vidéket, a városokba vándorolt” — a nyugateurópai zsidóság, a *richtige Übergangsmenschen* lelki válságának megrendítő mélységű tanúságává.

Ennek, minden lelki megterheltsége, aggálya, önbizalom-hiánya mellett, Kafka maga is tisztán tudatában volt. Hontalan, átmeneti embernek tartotta magát; nem tudott megkapaszkodni sem a Kierkegard-féle kereszténység „már reszkető kezében”, sem a cionizmusban. „*Valaminek a vége vagyok, vagy valaminek a kezdete*” — írta magáról. És: „*Hatalmasan magamra vettem korom negativitását, mely egyébként igen közel áll hozzám; nincs jogom küzdeni ellene, de egy bizonyos fokon jogom van rá, hogy képviseljem.*” (*)

SZINHÁZI ÓRJÁRAT: *Kodolányi János színpadi világa. A magyar irodalom talán éppen drámairóiban mutatja ki leginkább tragikus vonásait. S legtöbbszül nem az elkészült művekben, hanem a drámairó zátonyrafutásában, elhallgatásában, korai halálában manifesztálódik ez a tragikum. Vannak íróink, akik csak egy dráma kiviseléséig jutottak el. Vannak, akik megalkotott remekművük után hirtelen haltak*

meg. Bornemisza európai fejlődésünknek megfelelően megírja úgy négy-száz esztendővel ezelőtt a magyar Elektrát. Az ország nagy része azonban török hódoltság alatt van, csak a bécsi magyar diákok adhatják: elő a tragédiát. S Bornemisza, mint drámaíró elhallgat. Balassi Bálint is ír drámát, de az elvesz. Micsoda fölfedezés lehetne, ha rátalálhatnánk. Aztán már csak hitvitázó és iskolai drámairodalmunk van úgy egy századig, majd Székelyföldön pislog a magyar dráma mécsese a csiksomlyói passiójátékokban. Közel felszáz drámát őriznek meg a csiksomlyói folió kötetek, ezek a még ma sem kellően méltatott dráma és nyelvemléki kincseshányák. Csokonai néhány drámácskájában magyar Molière-nek ígérkezik, de a fagyos leheletű Rhédey sirbölt elől, ahol gyászbeszédet tart némi kis pénzmagocska reményében, elragadja a korai halál. Nagyon kelhetett az a néhány arany szegény Vitézünknek, hogy hóban-fagyban elzarándokolt érte. Katona megírja a Bánk bánt és tört reménnyel, meggyötört szívvel vonul le Kecskemétre hivatalban porosodni és meghalni. Vörösmarty ugyan nyugalmasabb környezetben ír, de legjobb drámáját, a Cillei és Hunyadiakat mai napig sem hozta teljes egészében színpadra a hálátlan utókor. S ő is korán rokkann le a színpadról a szabadságharc vérbefojtása után. Kuthy Lajos 1844 körül már a négerkérdésről ír. Harmadik, utolsó és legjobb darabja sohasem kerül színre, mert az I. Károly király és udvara című drámájában Zách Klára tragédiáját írja meg, de a zsarnok király moldovai bűnhődésével együtt. Akkor a cenzura gáncsolja el, később a gyűlölet. A királyon bosszúját megvenni akaró Zách Feliciánra nincs szükség, mikor a Bánk bánt is alig adhatni a királynégyilkosság miatt. Folytassuk-e a sort? Teleki László ír egy habár zavaros, de ígéretes drámát a Kegycenről. Nemsokára golyózt röpít az agyába. Madách egyetlen remekműve megjelenése után meghal. Igaz, vannak közben Kisfaludy Károlyok, Szigligeti Edék, Csiky Gergelyek, Herczeg Ferencek, akik hatásos darabjaikkal bizonyos mértékig hosszabb-rövidebb ideig uralkodnak a magyar színpadokon. De a XX. század egyik legtehetségesebb, legjobbszemű drámaíróját, Barta Lajost s utóbb Szomory Dezsőt is elnémitja a politika. Zilahy Lajos egyre több engedményt tesz tehetsége rovására a közizlésnek, Harsányi Kálmán pedig, aki megírja a huszas évek remekművét, az Ellákot, annyira kismagyar, annyira faji eszmés, hogy a hunságába bezárkózó és elbukó Ellákjával szemben Attilája ma valósággal Szent István-i méretűnek mutatkozik. Ő is megáll ennél az egy hatalmas lélekzetű darabjánál s korán sirbahull. Így hallgat el P. Ábrahám Ernő balladája Isten vára című darabja után, így hallgat el Kós Károly ma sem kellően méltatott Budai Nagy Antala után és Sik Sándor remek Zrinjczy és Szent István-dramája után.

Közben Kodolányi Jánosnak 1937 és 1939 között négy drámáját játsza el a Nemzeti és a Belvárosi Színház. Itt áll előttünk a négy mű 1940 körüli kiadása, a Jajgatunk és kacagunk. E mű értékére, mai hatására jellemző, hogy ezt az előjáró beszédet váltotta ki a kritikusból. Mert utána Kodolányi János is elhallgatott, vidéki remeteségbe vonult, mint Gárdonyi s megcsömörlött a színpadtól, mint az onnan válogatott kritikai inkvizícióval leszorított Mórícz Zsigmond.

Most, hogy a Földindulás egyetlen év alatt ismét hetvenöt előadást ért meg egyik legnagyobb színházunkban, vegyük hát számba azt a virtuális színpadi erőt, amely Kodolányi műveiben lappangva, lemeri elhallgatása folytán ért veszteségünket.

Első játszott darabja, a Pogánytűz 1937-ben került színre a Nemzeti Színházban, amikor kéthetenként csépett el egy-egy magyar vagy idegen darabot az akkori bérleti rendszer. A próbaidők és a színrehozatali gon-

dösség is ennek arányában szűkültek le. Pedig ez a XI. században játszódó dráma történelmi tragédiáink java terméséhez számítható. Szent István király meghalt s a szerencsétlen kezű, magyarságtól idegen, hűbériséget magára vállaló Péter király ül a trónon. A megvakított Vászoly (Vazul) fiaí Oroszthonban lelnek menedéket, Magyarországot pedig ellepik a kóbor, sáskaéhes német lovagok, ősi magyar nemzetségeket üznek el szálláshelyeikről. Az alig bimbózó kereszténységet pedig a régi pogány hittel akarja fölcserélni ez a reakcióba kergetett, kereszténységben és minden haladó eszmében csalódott ősmagyar réteg. Egnek a templomok és a kolostorok Vata és Bonyha felbolygatott, homokra üzött seregei nyomán, Péter király koronája ingadozik és hazatérnek a Vászolyfiak is. Endre, a hivatott Árpádfi Oroszthonban megerősödött a kereszténységben, tudja, hogy visszafelé nincsen út, a pogány reakcióban felőrlik a magyarság. Levénta azonban, aki Endrével együtt látta, mint térdelnek apja mellére a hőhök, mint ontják ki szeme világát, mint öntenek forró ölmot a fülébe, bosszúért liheg: minden németet, minden keresztényt ki akar irtani az országból. A pogánytűz terjed, már-már porrá-hamuvá omlasztja az országot és romba dönt mindent, amit István király épített. Megjelenik Gellért püspöktársaival a budai révnél, s Gellért tudja, hogy csak az ő vértanúsága válthatja meg az országot a gyűlölet tüzeitől. Endre meg akarná menteni, de Levénta a lázadók kezére adja Isten bárányait. A vértanúság beteljesedik, Péter végzete is betelik, ugyanúgy kitépett szemekkel kell elpusztulnia, mint Vászolyinak. Az ellentét kiélesedik Endre és Levénta között is, pedig megegyezésük szerint Endre kapná az ország nyugati felét és Levénta a keletit, a pogányabbat. S jönnek az Árpádfiaknak hódolni a dunántúli törzsfők s mind Endre előtt, mind a keresztény gondolat előtt hajtának fejet. Levénta megütközés nélkül is elveszti a harcot: az ország a békét hozó és megbocsájto Árpádfi mellé áll és nem a gyűlöletet, vért, pusztulást hirdető, feledni nem tudó Levénta mellé. Levénta végig sértetlen pogány sátrába vonul, ahol egyik csalódott párthive, Vata döfi le, mert megcsalta őt is, a templomégetőket is vérgőzös reményeikben.

A dráma tehát beteljesedik, a reakció örültjei önmagukat pusztítják el féktelen dühükben és az építeni tudók kezébe kerül a hatalom. Ez a történelmi dráma nagy ígélet volt s éppen Kodolányi legjobb történelmi területén, az ősmagyarságból az új magyarságba, Ázsiából az európaiságba átlépő magyarság lelki és nemzeti vívódásainak a területén. Az akkori magyarkodó, de nem magyar közszellem persze nem tudta teljes súlyában értékelni a darabot, talán csak az ősi dunántúli törzsek folklór-szerű hódoló fölbonulása dobogtatta meg kissé a szívet. És a műsoráradat ellep-te Kodolányinak felújításra váró, ma is iránymutató és a haladást szolgáló első művét.

1938-ban a Vidéki történet társadalmi drámájával lépett előnk a szerző. Parasztfiúbból lett orvos a főszereplő, aki pesti egyetemi tanár lányát veszi feleségül. Népi származása miatt sebeket kapott Pesten, viszszaért hát a falujába, a népbetegségekben sanylóddó, ezerszer árva-dunántúli magyar faluba. Felesége persze csak ugródeszkának szeretné használni urának éjt-napot kitevő, népmentő szolgálatát, a csecsemőotthon virágzását, a zöldkeresztes mozgalom valamit mégis lendítő megvalósítását. Pokollá teszi férje életét, hogy pályázza meg a pesti adjunktusi állást. A hivatásában örlődő, szinte elég embert hisztériájával elhajszolja a háztól, s amikor halálos beteghez hívják az orvost, az üzenetet nem adja át és egy asszonylányát sirató anya fegyelmi bíróságot csodít a faluba az orvos elveszejtésére. A megmentett csecsemők szülei azonban

az orvos mellé állanak és a bonyolult ügyből majdnem háború keletkezik. A bűnös asszony ráébred tettének megbocsájthatatlanságára és bár férjét sikerül kitisztáznia a gondatlanságból eredő emberölés vádja alól, elhagyja őt, sőt biztatja, hogy vegye inkább maga mellé feleségül a mellette hivatástudatában is egyformán lángoló zöldkeresztes nővért. Kodolányi tapintatosan nyitva hagyja ezt a kérdést, csak a munkájának úrrá nekilátó orvost látjuk, amint tovább küzd faluja megmentéséért. A Vidéki történet egyszerű vonalvezetésében is eruptív drámai mű, s falujáró színpadaink, vidéki, vagy akár pesti színpadaink is sikerrel próbálkoznak vele. S legalább közönségünk is emlékezhethetné kissé azokra az időkre, mikor a népi származás sokak előtt majdnemhogy bűn számba ment, amit a legtöbben valamiképpen álcázni kívántak.

A történelmi drámatól immár elszakadt s a kor magyar falujának lelkiismeretét felrázó Kodolányi ekkor, 1939-ben érkezett el a Földindulással átütő színpadi sikeréhez. Ezt a művét majdnem minden színházjáró ismeri, nem is fárasztjuk az olvasót a darab tartalmának elmondásával. A mű egyszerű, mint egy poson, triviális is egyes vonásaiban, különösen deus ex machina-szerű megoldásaival az egyetlenke gyermek halálával, mikor az egykézű falu terrorjára a szegény, de több gyermeket akaró vő ellenére is tönkreteszik a gyermek elhajtásával az asszony egészségét. S deus ex machina a megoldás is, hogy az asszonyt a darab végén mégis megáldja Isten, s bűnét megbocsájtván, új gyermekkel ajándékozza meg. Mindez azonban a darab kiróbbanó sikerén nem változtatott, mert Kodolányi vészkiáltása éppen így, ezzel a színpadian vásári hatásosságával érte el a még mostani fölújításnál sem csökkenő, megrázó hatását. A színpad legnagyobb mesterei is használtak ilyen eszközöket, ha céljuknak ez felelt meg egyedül és csak dicsérni tudjuk érte Kodolányit, hogy mikor ez a remek téma a kezébe jutott, nem finnyáskodott. hanem színpadi hatásként is beléadott apait-anyait, amit csak egy ilyen nemzet- és lelkiismeretébresztő mű elbir. A Földindulás szektás embeerek rajza itt is és a még ugyanabban az esztendőben bemutatott Végrendeletben tolsztoji arányú és mélységű. Kodolányi népeletből vett műveivel ott helyezkedik el valahol Tolsztoj és Gorkij között. Az, hogy 1940 óta hallgat, talán éppen azzal a vesztességgel jár, hogy a faluba szerelmesedve, néha kissé túl is értékelve a fajiság eszméjét — bár ez a hitlerizmus idején — ellenkező előjellel érthető védekezés volt egy kis nemzet részéről a faji dühöngés gőzhengerével szemben — nem találhatta meg az utat korunk vezető osztálya felé, s a városi és ipari munkásság életének hasonló erejű drámákba sűrítéséhez. Így közelebb van a századforduló Tolsztojahoz, erkölcsbirálatának zord kegyetlensége és elszántsága miatt is, de korai elhallgatása megakadályozta abban, hogy a veszély elmúltával németgyűlöletét földoldja magában és csak a káros és a hasznos ember között tegyen különbséget, mindennemű faji előjel nélkül. Ha a munkásság életének festéséhez is olyan lángoló színeket talál, mint az annyira árva, egykébe kergetett maradi parasztságéhoz, írói volumenje sokkal egyetemesebbé növekedhet.

Utolsó darabja, a Végrendelet a Földindulás sikere után szerencsétlen szereposztásban, már politikától megmérgezett légkörben került színre. A szektákba menekülő falunak nemkevésbé sikerült rajza, mint a Földindulás és a csak a vagyont bálványozó parasztságnak metszően eleven színpadi képe. Fölújítása ennek is aktuális lenne, hogy rádőbbenhesen az új vidéki publikum is a mindenáron való vagyonszerzés ördögi csapdáira. (Possonyi László)

KÉPZŐMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁSOK. *Ilosvai Varga István* Szentendre zengugos utcáinak, ódon házainak, virágbaborult kertjeinek fáradhatatlan megelevenítője. Képei korántsem egyhangúak. Őszinte, lelkes, rokonszenves hangulatközlések. Derűs, élénk, világos színei álmódózóra vallanak, aki elsősorban önmagát megnyugtató, mindent megszépítő szemmel néz körül a világban. Nem absztrakt festő, nem is naturalista ábrázoló, hiszen józan tárgyilagossággal a látott, tapasztalt, érzékelt realitást követi érzékeny ecsetjével. De mindenáron mosolyogni akar. Magával is a szemlélővel is el akarja hitetni, hogy vidulni, gyönyörködni, elmélázni is bánatról, rosszról, csúnyáról elfelejtkeznünk emberi kötelességünk. A csodálkozó gyermeki szem, amit tiszta sóvárgással, de mégis kissé groteszkül magára kötelezőnek és „természetes” szemlélődési módnak vél, korlát, amivel eleve elzárkózik a szigorú, fáradságos, kínos megismerés elől. Harmincéves művészi mult gazdag tapasztalását, tudását, lelkiismeretességét, fölényes technikai érettségét és nem szűnő lelkesültségét érzékeltetik egyre emelkedő, fejlődő fokon legújabb alkotásai, arról tanúskodva, hogy Ilosvai Varga István híven és következetesen a maga helyesnek, igaznak felismert útján halad, képességeit, lelki nyugalmát megkísértő „tilos” területre nem téved és erkölcsi kötelességének, nemes emberi s művészi magatartásának azt tartja, hogy csupán lelki feltisztulásait és örömeit rögzítse meg vásznain, s azt közölje a szemlélővel, ami hite szerint a legjobb benne. Művészete ezért is hat együttesen a gyűjteményben, egysegesnek, összefoglalónak, mint naplószerű életregény, melynek egyes darabjai az egyes festmények.

Varsányi Pál grafikumművész. A fametszet, a linoleum mestere. Beéri a fehér és a fekete vonalak és foltok kifejezőerejével. Tudatosan egyszerű s puritán, mert nem is illik a cikornya, a sallang, a „megszépítő messzeség” illúziója a nyers valósággal szembenező látásmódjához. Magvasan, tömören, egy-egy vezérgondolat ihlető-sűrítő légkörében alkot. Könyörtelen, elsősorban önmagát nem kímélő tárgyilagossággal vesz tudomást a környező nyomorúságról, szenvedésről, ridegségről és emberi gyarlóságról. Mindig a gyámoltalanok, az elesettek, méltatlanul hátratszíftottak oldalán, azok boldogulásáért, felemelkedéséért száll síkra. Bízunk az emberi méltóság diadalában, mert hisz a humánus életmegőrző, megszépítő varázsában, az egyetlen csoda: a megértés és a szeretet hatalmában. Ez teszi Varsányi Pál grafikáját jelentőssé, elgondolkoztató, erkölcsi követelményű műélvezetté. Hivatott illusztrátor is, Petőfi, Ady, József Attila verseinek meggyőző rajzos-átköltője. Egy-egy ábrája feledhetetlen, szívbemarkolóan szép, mint az anyaságában felmagasztosult „Mosonő”, a biblikus atmoszférájú „Jstálló” s talán mind közt a legszebb, legegyszerűbb, a monumentális „Téli”.

Idősb Szabó István fából faragott szobrai és szoborcsoportjai a bányászéletből merítik tárgyukat. Egyszerű kézi-munkásként kezdte pályafutását, és bár már évtizedek óta kizárólag szobrászművészetének él, megmaradt primitív-látású őstehetségnek. Kár is volna, szerencsére talán késő is, kiművelni, példakkal, útmutatásokkal, rendszeres csiszolással megterhelni. Meg kell hagyni természetes, autodidakta hamvasságában, keresetlen, meglepő, élesvillanású szemlélődésében, érdekes, megkapó egyenletlenségében. Így hat elementárisan, helyenként lenyűgözően a művészete. Vér a vérükből, hús a húsuikból, még a verejtéke is összefolyik bányásztestvéreinek a verejtékével. Nála nem pusztán téma, bármily komoly, vagy tetszetős tárgyválasztás és megoldásra váró feladat: művészi alkotásban lerögzíteni a bányászorsot, a bányászhatatást, a bányász-

munkaközösséget és különleges lelki összetartozást; hanem életszükséglet, természetes és nélkülözhetetlen életforma. Ezért ellenállhatatlan, hiteles és életrekeltő egy-egy figurájának mozdulata, karlendítése, ingtapadása, nadrágyűrődése, egy-egy csoportjának néma, döbbenetes erőszagzása.

Edvi Illés Aladár nem lankadó frissességgel, életkedvvel, pontos, gondos megfigyeléssel és választékos, művészi izléssel 70 év óta ontja természethű tájképeit, méltán híressé vált akvarelljeit, amelyek tökéletes kép-szerűségükkel sohasem és seholsem tévesztik el hatásukat. Azonnal tet-szenek, nálunk csakúgy, mint olasz földön, Törökországban és Hol-lan-diában, Párizsban meg Londonban, mindenütt, ahol a megvesztegető tu-dás, a fölényes, csillogó ecsetkezelés és nem utolsó sorban a tündöklő ha-sonlatosság a minta és a kép között, az a valóságos bűvészműtatvány, ahogyan már a 18 éves ifjú, éppúgy, mint a 83 éves aggastyán, elképesz-tő könnyedséggel remekel a festőállványa előtt, elbűvöli a közönséget. Vonzó, derűs, az élet szépségét, a természet megunhatatlanságát tükröző képeinek van még egy nekünk kiváltképpen rokonszenves vonása, ami-el akaratlanul, még tudtán kívül is, rendelkezik a tiszteletreméltó mes-ter, és ez a magyarsága, a magyar táj légköre, a puszták roppant magá-nyossága és főként Kalotaszeg színpompás, zengő tarkasága, a magyar kedély gyors színváltozása és valamilyen adakozó, szívélyes bőkezűség.

(Hayts Géza)

Folyóiratunk nyomás alatt volt, mikor Edvi Illés Aladár halálának híre érkezett. Meghatottan állunk meg a nagy művész frissen hantolt sírja mellett, hogy legalább jelképesen letegyük rá az emlékezés koszorúját.

AZ „ÜDVÖSSÉG EVE“ LEGÚJABB KIADÁSA. Akik a múlt év no-venberében Budapesten rendezett német (NDK) könyvkiállításon meg-rendelték Parsch Pius, „Das Jahr des Heiles“ című művét, most örömmel vehették kezükbe az „Üdvösség Eve“ legújabb kiadását. Örömmel, hiszen az 1936—37-ben magyar fordításban megjelent „Üdvösség Eve“ hazánkban és külföldön is standard sikernek számít. Németországban és Ausztriában 1956-ban érte meg 15. kiadását, nem beszélve arról, hogy közben lefordí-tották francia, olasz, holland, magyar, japán, svéd, portugál, angol és spa-nyol nyelvre is. Ez a siker egy „best-seller“ regénynek is dicsőségére vált volna.

Az új kiadás a szerző rövid életrajzával kezdődik. Befejezett egészet adhat, hiszen 1954 március 11-én a Bécs melletti Klosterneuburgban meg-halt Parsch Pius dr. Nem érdektelen, ha ez alapján mi is megismerjük századunk egyik legnagyobb liturgikus lelkipásztorának életét.

1884 május 18-án a morvaországi Neustift-ben született. 1909 július 20-án szentelték pappá a fiatal ágostonrendi szerzetest. Klosterneuburg-ból indult életútjára a 20. század liturgikus megújulásának nagy apostola. Fiatalkoráról így nyilatkozott a Frankfurt am Main-ben, 1950-ben tar-tott Első Német Liturgikus Kongresszuson: „Németországban nem volt már ismeretlen a liturgikus mozgalom, amikor az első világháború után megkezdtem munkámat. Ez azonban inkább a papi liturgiát jelentette, és legtöbbször csupán a hívek felső rétegéhez ért el. Mint táborilelkész az első világháborúban megfigyeltem az egyszerű hívek vallásos igényét.“ Két felfedezéssel tért vissza a harctérről: 1. Közelebb kell vinni az Egy-ház szertartásait az egyszerű hívekhez. — 2. Szentírást kell adni a hívek

kezébe. „Tudatára ébredtem, hogy életem feladata: Szentírás és Liturgia!” Munka közben jött rá, hogy ezek sem öncélú, elszigetelt feladatok. Eszközök az Egyház kegyelmi életének kialakításában. Az Ószövetségi Szentírás Sauljához hasonlítja önmagát, aki elindult, hogy megkeresse apja elvesztett szamarait és királyságot talált (1 Sm 9, 1). Míg a liturgia külső formájával foglalkozott, megtalálta a kegyelmi élet királyi koronáját. Ezt tekintette élete harmadik felfedezésének, „melyért halát adok Istennek, s melyet küldetési parancsnak tekintek”.

Parsch Pius ezt a küldetést komolyan vette. A liturgia és Szentírás terjesztését szolgálta két folyóirata: a „Lebe mit der Kirche“ és a „Bibel und Liturgie“. 1923-ban jelent meg először a „Das Jahr des Heiles“ 500 példányban. Sikerét bizonyítja, hogy 1924-ben már 2000, 1926-ban 4000, 1928-ban 8000 példány jelent meg belőle. 1923—1928-ig egy kötetben, 1929—1931-ig két kötetben, 1932-től három kötetben. 1937-től kezdve már nem Klosterneuburgban, hanem Leipzigben adja ki műveit a St. Benno-Verlag. Liturgikus szentbeszédei, szentmise-magyarázatai szintén ismertek hazánkban is. A második világháború után 1947-ben Klosterneuburgban jelent meg az „Üdvösség Éve“ 13. kiadása. A 14. és 15. kiadást ismét a leipzig St. Benno-Verlag adta ki 1955-ben és 1956-ban. A még életében megjelent 1947-es kiadás előszavában ezt írta: „Ez a kiadás közeledik a Klosterneuburger Liturgiekalender első kiadásaihoz. A liturgia valamennyi barátjának szól, azokhoz, akiknek nincs idejük mindennap hosszú fejezeteket elolvasni. Két részből áll: Az első rész az Egyházi évet tartalmazza, vasárnapokat és nagyobb ünnepeket... a második rész a szentek ünnepeit.”

Ezt az 1947-es kiadást dolgozta át Josef Gülden 1955-ben és 1956-ban a leipzig St. Benno-Verlag részére. Követte az 1947-es kiadás beosztását. Az első kötet az Egyházi évet, a második a szentek ünnepeit tartalmazza. Megtaláljuk az új kiadásban a legújabb ünnepeket és az 1955 március 23-án megjelent Ritus-kongregáció dekrétumának feldolgozását is. Elhagyta a hosszabb Szentírás és zsolozsma idézeteket. A magyar kiadásban megszokott beuron képeket Friedrich Stein fametszet-szerű illusztrációi váltották fel. A két kötet izléses egész-vázson kötése a Bohn grafikai intézet munkáját dicséri. Örömmel vettük kezünkbe az „Üdvösség Éve“ legújabb kiadását, mert hirdeti Parsch Pius művének időszerűségét és a meghalt szerző jelmondatát: „Együtt az Egyházzal!”

(Lenhardt Vilmos)

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

Következő számainkból. Tanulmány: *Belon Gellért*: Életünk kenyere. *Balanyi György*: Egy ujkori próféta. *Lantos-Kis Antal*: Lourdes a modern orvostudomány megvilágításában. *Mihelics Vid*: A vallás-szociológia. *Lengyel Balázs*: Frederico Garcia Lorca. *Cserháti József*: Az ember világközpontisége Szent Tamás filozófiájában. *Kardeván Károly*: Pálffy Béla Hegedüs Nándor Ady-könyvében. *Salacz Gábor*: Egy elfelejtett festő: Paczka Ferenc (1856—1925). *Kézai Béla*: Három Johanna. *Dorombay Károly*: Graham Greene. *Holenda Barnabás*: Tudósok, viták, nézetek a XVII. században. *Rónay György*: Pázmány körül. *Dümmerth Dezső*: Rainer Maria Rilke. *Galamb Sándor*: Seneca, a bölcsész drámaíró. *Bohuniczky Szeji*: Lagerlöf Zelma.

Novella: *Kodolányi János*: Harminc ezüst. *Fendrik Ferenc*: Pithagoras tétele. *Possonyi László*: Ágnes. *Mándy Iván*: A konyhafal. *Farkas Antal*: Róza. *Szarka Géza*: Jób öröme. *Agoston János*: Egy igaz történet. *Bruce Marshall*: Father Smith. *Alfred Polgar*: A köpeny. *Valéry Larbaud*: Rachel Frutiger.

Vers: Szerdahelyi István, Lakatos Kálmán, Barth Ferenc, Ölbey Irén, Lendvay Endre, Szabó Gizella, Stetka Éva, Tardonai Gábor, Jánosy István, Szabó Anna, Kárpáty Csilla, Kerényi Grácia, Márk István, Elisabeth Langgässer, W. H. Auden, Gertrud von Le Fort, Szemelvények mai osztrák költőktől (Radó György fordításai).

Novemberben, a költő születésének 90., halálának 20. évfordulóján: Francis Jammes emlékszáma. Vers és próza Francis Jammes-től; Tótfalusi István tanulmánya a költőről.

Feleség. — Minden részvétünk az Öné és szegény férjéé. Nincs kegyetlenebb megpróbáltatás, mint végignézni annak lassú haldoklását, akit szeretünk. A fájdalmas Szűzbe kapaszkodjék, aki ugyanezt élte végig Fia keresztje alatt. Megteheti Ön ezt akkor is, ha nem katolikus. Gondoljon rá és merítsen erőt a példájából. Roskadzott Ő is, elalélt a kereszt alatt, de nem távozott. Mert erről van szó! Ez a mi erőnk, ez a gyöngesség: meg elmenni a magunk és szeretteink keresztje mellől.

A másik kérdésére, arra, hogy mit szólnak férje viselkedéséhez és megnyilatkozásaihoz, a következő a feleletünk: a szegény beteg, akinek idegei felbomlóban vannak, egyszer így beszél, másszor úgy. Egyszer katolizálni akar, máskor meg szörnyű bűnt elkövetni, hogy pokolra jusson. Sajnos, ilyen állapotban nem lehet megítélni, komoly-e katolizálási szándéka. Már pedig az ilyen elhatározáshoz egészen tisztá itélőképeség kell. Megértjük a katolikus papot, aki, mikor Ön tanácsot ment kérni, aggodalmaskodott, kifogásokat emelt. Mindezek valóban kérdések: bírja-e a beteg a hitoktatást, azt a legkisebbet, ami szükséges, nem fullad-e botrányba a jószándék?

Az egész ügyben először az orvossal kell beszélni. Utána az orvosi vélemény figyelembevételével az illetékes egyházmegyei hatósággal. Ezt a plebánus elvégzi.

H. I. Semmiesetre sem az Ön által kilátásba helyezett „apai tekintély” latbavetésével. Az ilyen folyton hangoskodó, kotnyeles, mindenlében-kanál gyermek lelkében valami egyensúly-zavar van, amit ő — tudat alatt — javítani akar ezzel az ő folytonos tevékenységével. T. i. nem önmagában, vagy munkájában találja önértékelésének mértékét, hanem abban, hogy mit szólnak hozzá mások? Ezért fickándozik, hangoskodik, rosszakodik. Mindenekelőtt ki kellene kutatni, hogy mi váltotta, vagy váltja ki most is ezt az igényt? Talán már pólyás baba korában túlsokat foglalkoztatták, és megszokta, hogy neki állandó szórakoztató

személyzet jár ki az élettől. Talán nem szoktatták rá már kisgyerek korában, hogy a gyerek hallgasson, ha a felnőttek beszélnek, és most 13—15 éves korában teljesen egyenrangú társnak érzi magát, ha egyedül van szüleivel, vagy ha akármilyen vendég is van a háznál. Csakhogy ezt a „dresszúrát“ már két éves korától kellett volna megkapnia, most ettől már elkészt. Most már csak okos, türelmes magyarázattal (de nem olyankor, amikor éppen előfordult valamely hiba) meg kell értetni vele a helyzetet és mindig újra, türelemmel, rámutatni, ha megint előfordult valami tapintatlanság az ő részéről, és sajnos, viselni kell annak következményeit, amit kisgyermek korában elhibáztak vele szemben fegyelemben és következetességben.

K. F. Ne haragudjék már annyira az algebrára, ha érettségizendő fiának sok nehéz órát szerzett is, és ha apának és fiúnak egyaránt az is a meggyőződése, hogy az életben nemigen fogja hasznát venni. Az algebra kimondhatatlanul észfejlesztő, logikus gondolkodásra, helyes következtetésekre szorít; ezeket a kifejlesztett tehetségeket aztán más téren is fel tudja használni az ember, amikor algebrai tudását már régen elfelejtette. Ha pedig éppen olyan nagyon tudni akarja, hogy ki volt az, aki „feltalálta“, hát eláruljuk, hogy 810 táján élt a bagdadi kalifa udvarában egy Muhammed ibn Musa al Chwarazmi nevezetű perzsa tudós, aki matematikai problémákkal foglalkozott és egy könyvet írt, melynek címe volt: „Algebra“, ami annyit jelent, mint egyenletek. A könyv olyan nagy feltűnést keltett és olyan óriási tudományos sikere lett, hogy azóta is megmaradt a neve.

N. J. Epest. — Egyáltalán nem tekintjük zavarásnak, sőt nagyon szívesen vesszük, ha olvasóink közlik velünk, hogy miről szeretnének olvasni. Örölnénk azonban, ha kissé bővebben fejtené ki, hogy hogyan gondolja el az indítványozott rovatot. Véleményünk szerint az *Eszmék és tények*, a *Napló*, a *Színházi őrző* ezt a célt szolgálják. A keresztszülőkre vonatkozó megjegyzései helyesek, de nem az következik belőlük, hogy a kíváncsi nem helyes, hanem az, hogy a gyakorlatban jobban kell tudatosítani. Vannak még községek, ahol a „koma“ a legfontosabb rokonná lesz, aki a szülők elhalálása esetén teljes lelkiismeretességgel áll a szülők helyébe.

H. F.-né. Köszönjük sorait. Mindkét kérdésre a Kis utban felelünk, de csak ha a már előbb beérkezett problémákra választunk.

H. K. De igen, volt. Magában Rómában — a 330-ban elkészült városi kimutatás szerint — volt huszonnyolc nyilvános könyvtár. Cesareában is volt nevezetes könyvtár, amelyet — ha volt is már némi alapja — tulajdonképpen szent Pámfilus alapított. Eredetileg iskolájának kiegészítésére szánta, de az messze túlszárnyalta a kezdeti törekvéseket. A Szent, aki igen előkelő és gazdag családból származott, tekintélyes vagyont az iskolának és a könyvtárnak adományozta. Maga is állandóan másolt és másolatot könyveket, főleg nagy mesterének, Origenesnek műveit. Fel szabadított rabszolgájának, Eusebiusnak segítségével — Origenes hatására fordításának, a Hexapla-nak felhasználásával — elkészítette az új Szentírás-kiadást, amely később egész Palesztinában elterjedt. A fel szabadított rabszolga, Eusebius az ókori egyháztörténet legnagyobb tudósa lett, könyvtárában őrizték a kincset jelentő Hexaplanát, amelyen aztán szent Jeromos is gyarapíthatta tudományát. Ez a könyvtár volt a legnagyobb Palesztinában, amíg az arabok el nem pusztították.